

**КАЗАХСКИЙ ГУМАНИТАРНО-
ЮРИДИЧЕСКИЙ
ИННОВАЦИОННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ
KAZAKH HUMANITARIAN-
JURIDICAL INNOVATION
UNIVERSITY**

**КУЗБАССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Т.Ф.ГОРБАЧЕВА**

**T.F.GORBACHEV KUZBASS STATE
TECHNICAL UNIVERSITY**

**«ТЕХНИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ
ЖАҒДАЙЫНЫҢ ДАМУЫ: ТЕОРИЯСЫ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

IV-ші Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының

МАТЕРИАЛДАРЫ

29-30 сәуір 2020 жыл

МАТЕРИАЛЫ

IV -ой Международной научно-практической конференции

**«СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ТЕХНИЧЕСКИХ НАУК И
ЭКОНОМИКИ: ТЕОРИЯ И ПРОБЛЕМЫ»**

29-30 апреля 2020 года

MATERIALS

Of the IV -d International scientific and practical conference

**«MODERN STATUS OF THE DEVELOPMENT OF TECHNICAL SCIENCES AND
ECONOMICS: THEORY AND PROBLEMS»**

29-30 april, 2020

Том 2
Кемерово-Семей, 2020

УДК 378 :33
ББК 74.58 :65
С 56

Под общей редакцией доктора профессора Ш.А. Курманбаевой

Ответственный редактор: доктор PhD, М.Б. Молдажанов

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ТЕХНИЧЕСКИХ НАУК И ЭКОНОМИКИ: ТЕОРИЯ И ПРОБЛЕМЫ [текст]: материалы IV-й Международной научно-практической конференции / под общ. ред. проф. Ш.А. Курманбаевой. Том 2 – Семей: «ИД Интеллект», 2020. – 175 с.

ISBN 978-601-7096-39-7

В сборнике включены доклады участников Международной научно-практической конференции, в том числе ученых Кузбасского Государственного Технического Университета имени Т.Ф.ГОРБАЧЕВА (Кемерово, РФ) и ВУЗов Казахстана. Тематика докладов посвящена актуальным проблемам современного состояния и развития техники и экономики, в том числе гуманитарных наук и юриспруденции.

Адресуется научным сотрудникам, преподавателям, аспирантам, магистрантам и студентам ВУЗов, а также практическим работникам.

УДК 378 :33
ББК 74.58 :65

Редакционная коллегия:

Н.В. Кудреватых, В.Г. Михайлов, Т.А. Тюленева,
В.В. Пуричи, Р.Ш. Тахтаева, А.А. Касымова

*Редакционная коллегия не несет ответственности за содержание
представленных авторами тезисов*

ISBN 978-601-7096-39-7

© Кузбасский государственный
технический университет имени
Т.Ф. Горбачева, 2020
© Казахский гуманитарно-
юридический инновационный
университет, 2020

ОГЛАВЛЕНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Направление 1 - Современное состояние и проблемы развития финансовой системы Республики Казахстан

Направление 2 - Обеспечение устойчивости социально-экономического роста как фактор развития человеческого потенциала

Мұратқанұлы Ж., Темербеков А. Т. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТУРИЗМНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ТАЛДАУ	7
Мұхтарбек А.Е. ҰЙЫМДАРДА ҚАРЖЫЛАРДЫ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	15

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Направление 3 - Механизмы, гарантии реализации и защиты прав граждан РК в контексте Стратегии 2050

Калияуов Ж.Т. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕР ДАУЛАРЫН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ	21
Калияуов Ж.Т. Егембаев Т. Нормативно-правовое регулирование обеспечения возвратности банковских ссуд	26
Смагул Д.С. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	30
Серикбаев Б.К. ИНСТИТУТ КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	32
Маматов А.Е., Нургазы Д.Г. ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	34
Айтказин А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	36
Рахимова А.М., Калыбеков Т.К. МЕСТО И РОЛЬ ПРОФСОЮЗА В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	38
Советов Т.Ж. САЛЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ЗАҢНАМАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ	42

Бекежанова А., Нургазы Д.Г.	
РАЗВИТИЕ ПРИНЦИПОВ ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	44
Майшекина Э.С., Тұрысбекова А. С.	
ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА ВЫБОРОВ ПРЕЗИДЕНТА В КАЗАХСТАНЕ	48
Жаканбаев Саят	
СОТ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖҮЙЕСІН МӘРТЕ ЖЕТІЛДІРУДЕГІ-ЭЛЕКТРОНДЫ АЗАМАТТАР СОТ ОҢТАЙЛЫ ТӨРЕЛЕГІ.....	54
Жаксылыков Д. А.	
ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА.....	58
Жаксылыков Д. А.	
ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ИНСТИТУТА ПРЕЗИДЕНТСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	61
Душечкина Е. В.	
ОПЫТ И ПРАКТИКА ЗАРУБЕЖНЫХ ГОСУДАРСТВ В ОКАЗАНИИ МЕДИАТОРСКИХ УСЛУГ	65
Душечкина Е. В.	
ЮРИДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СУДЕБНОГО ПРЕЦЕДЕНТА КАК ИСТОЧНИКА ПРАВА	68
Жумабаев Н. С., Жусупова Г. Т.	
ПРАВОНАРУШЕНИЕ КАК ОСНОВАНИЕ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СЕМЕЙНОМ ПРАВЕ	71
Рашиева Д.Б., Конырбаев Г.Б.	
К ВОПРОСУ О СУЩНОСТИ ПРАВООТНОШЕНИЯ ТРУДОПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ	74
Рахимов Б. З., Ибрагимова Ф.Г.	
ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ВЕЩНЫХ АСПЕКТОВ ЗАЛОГА.....	77
Рахимов Б. З., Ибрагимова Ф.Г.	
ЗАЛОГ КАК СПОСОБ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	81
Суйчинов М. А.	
ОБЪЕКТ ЗАВЕЩАНИЯ ПО ГРАЖДАНСКОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	85
Суйчинов М. А.	
НАСЛЕДОВАНИЕ ПРАВ НА РЕЗУЛЬТАТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	88
Айкенов М. А., Ибрагимова Ф.Г.	
ПРАВОВОЙ РЕЖИМ НЕДВИЖИМОГО ИМУЩЕСТВА В РК.....	92
Айкенов М. А., Ибрагимова Ф.Г.	
НЕДВИЖИМОЕ ИМУЩЕСТВО ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ КАЗАХСТАНА: ПОНЯТИЕ, СТРУКТУРА И ПРАВОВОЙ РЕЖИМ.....	95

Исмагулов А.Е.	МЕМЛЕКЕТТІК МҮЛІКТІ АЗАМАТТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ТҰРҒЫДАН ҚОРҒАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ ТЕТІКТЕРІ.....	99
Исмагулов А.Е.	ШАРТТЫҚ МІНДЕТТЕМЕЛЕРДІ ОРЫНДАУДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУ НЕГІЗДЕРІ.....	104

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Направление 4 - Современные проблемы и перспективы развития цифровых технологий

Тюлежанов Е.Д. ¹ , Тазабаева К.А. ²	ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ ПИТАНИЕ КАК ОСНОВА ЗДОРОВОГО ПИТАНИЯ.....	109
Еркінбек Ә. Е.	АҚПАРАТТЫ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕЛЕРІ	120
Мергенбаев Д. Ә., Байгазинов Ж. А.	ОЦЕНКА КАЧЕСТВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ....	123

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

Направление 6 – Актуальные проблемы гуманитарных наук и образования

Доганджы Сема	АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ЖАҢА ТҰРПАТТЫ МҰҒАЛІМДІ ДАЯРЛАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	129
Доганджы Сема	«ЖАҢА ТҰРПАТТЫ МҰҒАЛІМ» ҰҒЫМЫ, МӘНІ	132
Туракулова А. С.	САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ АКСИОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	135
Туракулова А. С.	САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ.....	138
Кәріпбаева А.Н.	ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ - ТҰЛҒАҒА БЫҚПАЛ ЕТУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ.....	141
Кәріпбаева А.Н.	ТҮЗЕТУ-ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫНДА ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯНЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ	144
Мұсабекова Г.Ф.	СТУДЕНТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ	147

Мұсабекова Г.Ф.	
СТУДЕНТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ.....	150
Турлыбекова Ш.Б.	
РУХАНИ - АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	154
Турлыбекова Ш.Б.	
РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ - ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	157
Жабагина К ¹ , Мукушев С.Б. ²	
АТА-АНА АТАНУҒА ДАЯРЛЫҚТЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН МӘНІ	160
Жабагина К ¹ , Мукушев С.Б. ²	
БОЛАШАҚ АТА-АНА БОЛУҒА ДАЯРЛЫҚ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ПСИХОТЕРАПИЯЛЫҚ БАҒЫТТАР	164
Кийкпаева Алтын, Құмаржанова К.Ш.	
ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫНДА БОЛАШАҚ МАМАН ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	167
Мырзабекова Ж, Есназарова У.А.	
КОММУНИКАТИВТІ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДЕБИЕТТЕРДЕГІ ЗЕРТТЕЛУІ.....	170

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Направление 1 - Современное состояние и проблемы развития финансовой системы Республики Казахстан

Направление 2 - Обеспечение устойчивости социально- экономического роста как фактор развития человеческого потенциала

Мұратқанұлы Ж., Темербеков А. Т.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ТУРИЗМНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ТАЛДАУ

Өздеріңіз білесіздер, Қазақстандағы туризм экономикалық дамудың басым бағыты болып жарияланды. Қазіргі уақытта елімізде ашықтық пен нарықтық реформалар саясатын жүзеге асыруға көп көңіл бөлінеді, ол қазірдің өзінде жеке сектор басым болатын туристік қызметтер нарығын қалыптастыру сияқты маңызды нәтижелерге қол жеткізді.

Қазіргі уақытта елімізде дамыған сервистік инфрақұрылым белсенді дамып келе жатқан туристік нарықтың қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайды, дегенмен, ол экологиялық талаптарға және нарықтық қатынастарға қатысты халықаралық стандарттарға сәйкес дамыған инфрақұрылымның негізі болады.

2016 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстанда 1247 субъект тіркелген - заңды тұлғалар, олардың өкілдіктері мен филиалдары, сондай-ақ қызметі туризммен тікелей байланысты жеке тұлғалар.

Олардың ішінде 1690 туризм және демалыс кәсіпорны, 230 қонақүй, 83 санаторлық-курорттық мекемелер, сондай-ақ мамандандырылған сауда кәсіпорындары, сауықтыру мекемелері, мемлекеттік табиғи парктер мен қорықтар, мейрамханалар, көлік кәсіпорындары, жарнама агенттіктері және т.б.

Туризм дамуының маңызды көрсеткіші оның елдің ішкі жалпы өніміне қосқан үлесі болып табылады. Қазақстандағы туризмнің елдің ЖІӨ-дегі үлесі 1-кестеде келтірілген.

Кесте 1 - Туризм құрған жалпы қосылған құн, млрд. Теңге

Жыл	2016	2017	2018	2019
Қазақстан Республикасы туризмінің ВДС	229,60	259,50	364,10	415,10
Елдің ЖІӨ-дегі үлесі, %	1,05	0,94	1,19	1,21

Кестеде келтірілген деректер Қазақстан Республикасындағы туризмнің жалпы қосылған құнының өсіп келе жатқандығын және елдің ЖІӨ-де туризмнің үлесі артып келе жатқанын көрсетеді.

Алайда, елдің ЖІӨ-де туризмнің үлесі 5% құрайтын дамыған елдермен салыстырғанда, Қазақстан Республикасында туризмнің елдің ЖІӨ-ге қосатын үлесі үлкен емес (бір жарым пайыздан аспайды).

2-кестеде туризм саласында жұмыс істейтін жұмысшылардың саны көрсетілген. Кестеге сәйкес, 2016 жылдан бастап 2019 жылға дейінгі кезеңде туризмде жұмыспен қамтылған жұмысшылар санының азаю тенденциясы және туризмде жұмыспен қамтылғандардың елдегі жұмыспен қамтылғандардың жалпы санындағы үлесі байқалады.

2-кесте. Туризм қызметкерлерінің тізімделген саны (есепті кезеңдегі орташа), мың адам

годы	2016	2017	2018	2019
Қазақстан мемлекеті	57,4	65,5	63,5	58,7
Елдің жұміспен қамтылған тұрғындарындағы үлес, %	0,72	0,80	0,76	0,69

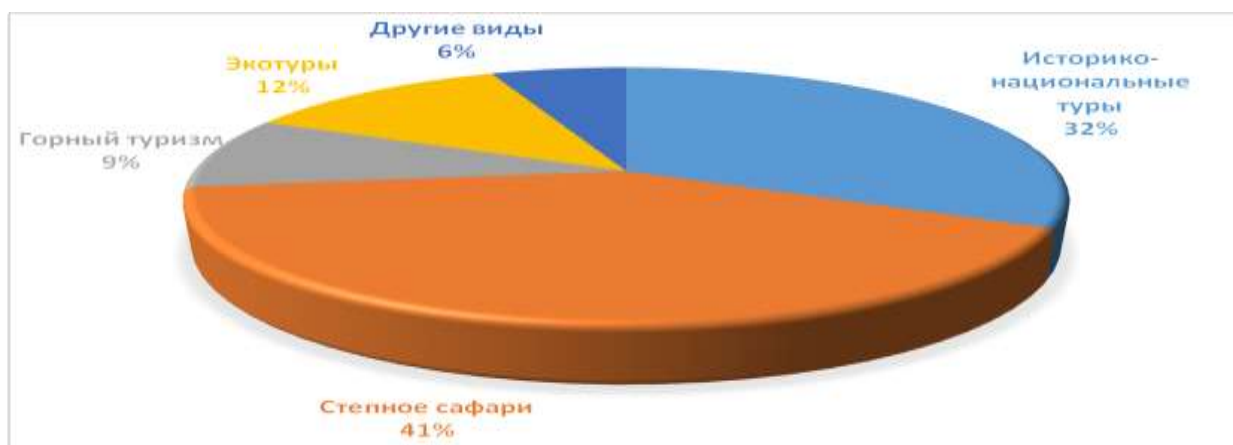
Туризм индустриясынан алынған табыс, туризм саласында жұмыс істейтіндердің саны кіріс және ішкі туризм үшін келетін туристер санына байланысты. Туристер санын көбейту үшін олардың қалауына сәйкес келетін қызметтерді ұсыну қажет, яғни. туристік қызметтер нарығына маркетингтік зерттеулер жүргізу қажет.

Қазақстандағы туризмнің тартымдылығын бағалау үшін біз ІРК халықаралық компаниясының маркетингтік зерттеулерінің деректерін пайдаландық. Зерттеу нәтижелері бойынша шетелдік тұтынушылардың сегменті әлеуметтік-демографиялық факторларға байланысты анықталды, олар келесі түрде ұсынылған: ағылшындар 35 жастан 54 жасқа дейінгі Қазақстанның жалпы туристік ағымының 10% -ы, орта және жоғары білім, олардың 26% -ы отбасы, екінші топ - 25 жастан 54 жасқа дейінгі туристер ағымының 8% -ын кәрістер құрайды, жоғары білімі - 39%. жұптар, 3-топ - 25 жастан 54 жасқа дейінгі туристер ағымының 6% -ы француздар, орта және жоғары білім, 32% - жұп; 4-топ - немістер, 35-54 жас, жоғары және орта білім, жұптардың 24%, 5-топ - жапондар туристер ағымының 1% құрайды, 45-65 жас, жоғары білім, жұптар 10%.

«ІРК» зерттеу деректері негізінде шетелдік туристердің тұтынушылық қалауы 1 суретте келтірілген.

Ұсынылған мәліметтерден дала саяхаттарының шетелдік тұтынушыларда үлкен қызығушылық тудыратындығын, атап айтқанда далада джиппен және ұлттық аңшылықпен айналысатындығын көруге болады. Қазақстанда туризмнің бұл түрі үшін 20 демалу зонасы бар, олар тұзды және тұщы көлдермен бірге дала болып саналады. Маркетингтік зерттеулердің осы талдауы негізінде Қазақстанда кіріс туризмі үшін барлық қажетті ресурстар мен инфрақұрылым бар деп қорытынды жасауға болады. Шетелдік туристердің туризм түрлеріне қызығушылығының рейтингіне сүйене отырып, Қазақстанда дала сафариінің ең танымал туризмі үшін қажетті ресурстар бар деп қорытынды жасауға болады, бірақ

сонымен бірге инфрақұрылымды дамытудың төмен деңгейі байқалады. Дамыған инфрақұрылым болмаса да, туристік сапарларды ұйымдастыру және шетелдік туристердің қатысуы мүмкін, бұл үлкен қаржылық салымдарды қажет етпейді.

¶1-сурет - Қазақстандағы туризм түрі бойынша шетелдік туристердің қалаулары

Маңыздылығы жағынан екінші орынды қазақтың ұлттық мәдениеті, салт-дәстүрлері ұсынылған мәдени-ағартушылық туризм алады. Бұл әсіресе соңғы жылдары ұлттық мәдениетке, салт-дәстүрлерге ерекше қызығушылық танытатын еуропалық және американдық туристердің қызығушылығы аясында өте маңызды.

Туризмнің бұл түрі үшін 7 рекреациялық аймақтың маңызы зор, мысалы Ұлы Жібек жолының бөлігі, Арыстан баб кесенесі, Қожа-Ахмет Яссауи кесенесі, Айша бибі және жұмбақ көне Ақыртас қалашығы сияқты 9 мыңнан астам мәдени ескерткіштер, Бекет-Ата жерасты мешіті.¶Қазақстанның көптеген тарихи ескерткіштері қалпына келтіріліп, қалпына келтірілуде.

Ұлы Жібек жолының қазақстандық бөлігі шетелдік туристер үшін тартымды болып табылады. Оның ерекшелігі - туристер ежелгі соғыс пен соғыс атмосферасына, ортағасырлық батырлардың атмосферасына түсіп, ежелгі қалалар, кесенелер, атақты ежелгі Отырар қалашығын, тас дәуіріндегі көптеген ескерткіштерді, петроглифтерді көре алады және қазба жұмыстарына қатыса алады. Ұлы Жібек жолы бойындағы туризмді дамыту үшін ұлттық киіз үйлер, дәстүрлер қалпына келтірілген болуы мүмкін.

Қазақстандық туризм рейтингінде шетелдік туристер арасында үшінші орында - экологиялық турлар Қазақстанның тартымды табиғи ресурстары мен қорғалатын табиғи аумақтары бар. Экотуризм - ең арзан және тартымдылардың бірі. Экотуризм үшін Қазақстанда ашылмаған тың және тартымды табиғат, флора мен фауна бар. Қазақстандағы экотуризм туристерге қоршаған ортамен танысуға, табиғи ескерткіштер мен аттракциондарды көруге, жануарлар мен құстардың тіршілігін көруге мүмкіндік береді.

Туризмнің ұлттық экономиканың басым бағыты ретіндегі маңызы соңғы төрт жылда Қазақстанға келген шетелдік туристер санының динамикасы бағаланғанымен расталады (кесте 3).

3-кесте. Туристік агенттіктер, адамдар кіретін туризм (резидент еместер) бойынша келушілердің динамикасы

Аймақ	жылдар				Көрсеткіштердің ауытқуы . 2019ж /2016ж
	2016	2017	2018	2019	
Қазақстан мемлекеті	24621	39640	36096	30 240	5 619
Ақмола	13	-	-	-	-13
Ақтөбе	30	-	-	7	-23
Алмата	45	61	100	315	270
Атырау	32	134	144	173	141
Батыс-Қазақстан	-	-	-	-	0
Жамбыл	123	158	247	153	30
Караганда	-	20	63	23	23
Костанай	63	64	60	84	21
Қызыл-орда	-	-	16	-	0
Мангистау	916	800	22	6	-910
Оңтүстік-Қазақстан	7	324	212	115	108
Павлодар	-	-	-	-	0
Солтүстік-Қазақстан	5	3	2	-	-5
Шығыс-Қазақстанская	910	1 226	556	50	-860
г.Нур-Султан	221	540	609	832	611
г.Алматы	22256	36310	34 065	28 482	6 226

3-кестеден 2016 жылдан бастап кіру туризмі бойынша қызмет көрсететін келушілердің азаюын көруге болады. Туристердің ең көп ағындары Алматы, Астана және Қазақстанның батыс облыстарында байқалады, онда іскерлік белсенділіктің жоғары деңгейі байқалады.

Туризм нарығының қалыптасуы мен дамуын талдау нәтижелері бойынша қолданыстағы туристік өнімді дамыту стратегиясын келесі бағыттар бойынша біріктіру ұсынылады: тұрақты даму стратегиясы - табиғи және мәдени ресурстарды сарқылмастан және қоршаған ортаға зиян келтірместен аумақтық даму мақсаттарына қол жеткізудің маңызды құралы ретінде; бірегей тарихи, мәдени және табиғи аумақтарды дамыту стратегиясы; перспективалы жаңа нарықтарды дәл айқындауға және таңдалған курорттарды осы нарықтарда жедел алға жылжытуға, сондай-ақ осы мақсаттарға қажетті тиісті инфрақұрылымды дамытуға негізделген таңдаулы туризм стратегиясы.

Қазіргі кезеңде туристік кәсіпкерлік қызметтің негізгі мақсаты - ішкі және ішкі туризм көлемін ұлғайту арқылы халықтың жұмыспен

камтылуын, мемлекеттік бюджетке және халыққа тұрақты кірістерді арттыру үшін бәсекеге қабілетті туристік бизнес құру.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу қажет: туристік инфрақұрылымды дамыту, туризмді мемлекеттік реттеу мен қолдаудың тиімді тетігін жасау, елдің тартымды туристік имиджін қалыптастыру, туристік әлеуетті арттыру, ойын-сауық және экономикалық мамандандырылған аймақтар құру. Мақсаттарды шешу туристік қызметті мемлекеттік реттеу мен қолдау жүйесін, маркетинг пен туристік өнімді жылжыту әдістерін қолдануды қажет етеді.

2019 ж. 1994 жалпы туристік ұйымдар туристік қызметтердің негізгі жеткізушілері болды, олардың 3-і мемлекеттік, ал 1991-і жеке болып табылады (кесте 4).

4-кесте - туристік фирмаларды меншік бойынша бөлу

Меншік нысандары/ жылдар	2015	2016	2017	2018
Жалпы туристік фирмалар	1276	1350	1715	1994
Мемлекеттік нысандар	1	1	5	3
Жеке меншік	1231	1302	1652	1991
Одан шетелдік қатысуы бар бірлескен кәсіпорындар меншігі	41	34	36	49
Басқа мемлекеттердің олардың заңды тұлғалары мен азаматтарының меншігі	44	47	58	60

5 кесте - 2016-2019 жылдардағы Қазақстан Республикасындағы туристік агенттіктердің қызметі

Көрсеткіштер	жылдар				Көрсеткіштердің ауытқуы 2019ж /2016ж.
	2016	2017	2018	2019	
Туристік компаниялардың саны	1276	1350	1715	1994	718
Туристердік барлығы, адам	36180	53306	62657	71105	34925
Кіріс туризмі	2431	1521	1422	2221	-210
ТМД елдері	2361	1521	1400	2075	-286
ТМД-дан тыс жерлерде	-	-	22	146	146
Шығыс туризму	31	20	385	215	184
ТМД елдері	-	-	328	-	0
ТМД-дан тыс жерлерде	31	20	57	215	184
Ішкі туризм	33718	51765	60850	68669	34951
Сатылған жолдама саны, мың дана	889	6521	1390	2180	1291
Сатылған жолдама құны, млн. тенге	33,5	16,9	14,2	57,4	24

5-кестеден көріп отырғанымыздай, туристік фирмалар санының артуымен қатар, қызмет көрсетілетін туристер саны, сатылатын ваучерлер саны, сатылатын ваучерлердің құны және адам болу күндерінің саны

артты. Сатылған билеттердің құны 2019 жылғы 14,2 миллион теңгеден 2018 жылы 57,4 миллион теңгеге дейін өсті, яғни. 4 есе, сатылған билеттер санының 1,5 есеге артуымен. Бұл билеттердің бағасының айтарлықтай өскендігін көрсетеді.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында мамандандырылған орналастыру кірістері өсуде (6-кесте).

6-кесте - Қазақстан Республикасындағы демалыстың арнайы құралдарының қызметі

Көрсеткіштер	Жылдар					2019 /2015
	2015	2016	2017	2018	2019	
Санаторийлер, емделетін пансионаттар, диспансерлер, бөлімшелер, бір.	10	10	10	9	11	110
Ағымдағы кіріс, барлығы млн. тенге	12419,8	13607,0	16267,3	18092,2	23901,9	192,4
Оның ішінде: салық салынғанға дейінгі пайда (залал)	914,3	303,8	426,7	558,8	1084,5	118,6

¶Кестеде көрсетілгендей, мамандандырылған тұрғын үй құрылыстарының ағымдағы кірісі соңғы 5 жыл ішінде 1,92 есе өсті, алайда олардың саны тек 1 бірлікке артты.

Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы мәліметтер 7-кестеде көрсетілген.

7-кесте - Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы ақпарат

Көрсеткіш	2015	2016	2017	2018	2019	2019 /2015
Кәсіпорындар саны, бірлік	109	114	113	112	113	103,7 %
Жалпы ауданы, барлығы, га	22115 475	22628 148	23034 203	23106 968	23717 386	107,2 %
Келушілер үшін экскурсиялар ұйымдастырумен айналысатын қызметкерлер саны, адам	141	62	48	46	46	32,6%
Өткізілген экскурсиялар саны, бірлік	3610	5364	4260	3416	3162	87,6%
Келушілердің саны ,адам (өз балансында ерекше қорғалатын табиғи аумақтары бар кәсіпорындардың деректері бойынша)	59842 4	52144 1	53800 1	76992 7	81115 0	135,5 %

7-кестеден Қазақстан Республикасындағы ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың саны өсуде, бірақ жалпы алаңның және келушілер санының ұлғаюы аясында қызметкерлердің саны 3 еседен астам қысқарды.

Қазақстан Республикасының туристік кәсіпкерлік қызметінде жұмыс істейтін қызметкерлердің саны меншік нысандары бойынша 9-кестеде берілген.

8 - кесте-меншік нысандары бойынша Қазақстан Республикасының туристік кәсіпкерлік қызметінде жұмыс істейтін қызметкерлердің саны (мың адам)

Меншік нысандарының түрлері	2017	2018	2019	Көрсеткіште рдің ауытқуы 2019 /2017
1	2	3	4	5
Туристік фирмалардың қызметі				
Барлығы	6,1	4,9	5,0	81,9
оның ішінде меншік нысандары бойынша:				
мемлекеттік	-	-	-	
жеке	5,9	4,9	5,0	84,7
басқа мемлекеттердің, олардың заңды тұлғалары мен азаматтарының меншігі	0,2		0,1	50,0
Тұруды ұйымдастыру бойынша қызметтер				
Барлығы	48,7	47,7	42,6	87,4
оның ішінде меншік нысандары бойынша				
мемлекеттік	0,7	0,6	0,3	42,8
жеке	39,3	38,7	33,5	85,2
басқа мемлекеттердің, олардың заңды тұлғалары мен азаматтарының меншігі	8,7	8,5	8,7	100,0
Санаториялық-курорттық мекемелердің қызметі				
Барлығы	10,7	10,9	11,1	103,7
оның ішінде меншік нысандары бойынша:				
мемлекеттік	5,4	5,5	5,4	100,0
жеке	5,3	5,4	5,8	109,4
басқа мемлекеттердің, олардың заңды тұлғалары мен азаматтарының меншігі				
Демалыс пен ойын-сауықты, мәдениет пен спортты ұйымдастыру жөніндегі қызмет				
Барлығы	57,4	61,6	60,5	105,4
оның ішінде меншік нысандары бойынша:				
мемлекеттік	51,5	55,3	54,3	105,4
жеке	5,7	6,0	6,0	105,2
басқа мемлекеттердің, олардың заңды тұлғалары мен азаматтарының меншігі	0,1	0,2	0,2	200,0

8-кестеден туристік кәсіпкерлік қызметпен айналысатын қызметкерлер саны турфирмалар мен орналастыру объектілерінің қызметінде азайғанын және санаториялық-курорттық мекемелердің қызметінде және демалыс пен ойын-сауықты, мәдениет пен спортты ұйымдастыру жөніндегі қызметте елеусіз өскенін көруге болады. Қазақстан Республикасында туристік сала үшін кадрлар даярлауды жақсарту мақсатында қоғамдық туристік кадрларды даярлау, туристік

ұйымдар қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және оларды аттестаттау ережесі бекітілді.

Туристік қызметтер нарығында жүргізілген жұмыстар мен қызметтердің көлемі 9-кестеде көрсетілген.

9 - кесте-туристік қызметтер нарығында жүргізілген жұмыстар мен қызметтер көлемі (млн. теңге)

№ п.п	Нысандар	Жылдар			Көрсеткіштердің ауытқысы 2019 /2015
		2017	2018	2019	
1	2	3	4	5	6
1.	Туристік фирмалар,	21375,0	18416,5	27498,5	128,6
2.	Қонақ үйлер және өзге де орындар, оның ішінде:	59367,3	63965,7	65424,3	110,2
3.	Мейрамханалары бар қонақ үйлер	42826,5	47705,3	51500,5	120,3
4.	Мейрамханаларсыз қонақ үйлер	11756,3	14578,3	10794,7	91,8
5.	Жастар туристік лагерьлері және тау-кен туристік базалары	82,2	113,8	336,4	409,2
6.	Тұрғын үйдің басқа түрлері	2494,9	279,4	908,8	36,4
8.	Мәдени-ағарту мекемелері, оның ішінде:	29640,7	46377,9	46466,1	156,8
9.	Кинотеатры	6954,4	9944,9	9487,9	136,4
10.	Конференциялар мен сауда көрмелерін ұйымдастыру	894,9	3380,6	2648,5	296,0
11.	Мұражайлар	1575,0	3353,5	3441,6	218,5
12.	Театрлар	1509,3	3704,3	2540,5	168,3
13.	Цирк	333,8	491,1	752,8	225,5
14.	Концерттік ұйымдар	3455,6	5156,5	4108,4	118,9
15.	Кітапхана қызметі	34,0	379,8	352,6	1037,1
16.	Ботаникалық бақтардың қызметі	65,9	167,4	287,4	436,1
	Барлығы:	110267,2	126910,4	128424,6	116,5

Ескерту: автор статистикалық деректер негізінде жасаған

9-кестеден, кинотеатрларды, театрларды, концерттік ұйымдарды қоспағанда, туризм объектілері табыстарының өсу үрдісі байқалады. Туризм объектілерінің жалпы кірістері 2016-2019 жылдары 116,5% - ға өсті. Жүргізілген зерттеу туризмді дамыту үшін ресурстардың болуы туралы айтуға мүмкіндік береді. Осы себеп бойынша қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында туризм басым бағыт болып жарияланды, осыған байланысты әлемдік туристік нарық құрылымына одан әрі кірігуді қамтамасыз ету және туризм саласындағы халықаралық ынтымақтастықты тереңдету мақсатында тиімділігі жоғары және бәсекеге қабілетті туристік саланы қалыптастыру қажеттілігі пайда болады.

ҰЙЫМДАРДА ҚАРЖЫЛАРДЫ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

6M050900 - «Қаржы» мамандығының магистранты
Қазақ гуманитарлық-инновациялық заң университеті

Басқару адам қызметінің барлық аясына, соның ішінде қаржылық қызметке де тән нәрсе. Қазіргі уақытта көптеген ұйымдарда шаруашылық жүргізуші субъектілер үшін қаржы ресурстарын пайдалану тиімділігін арттыру проблемасы өзекті болып қалуда. Қаржы ресурстары туралы ақпарат жүйелі негізде қаржы қызметіне түсуге тиіс екенін түсіну қажет. Қаржы ресурстарын басқарудың барлық процесін өзара байланысты бірқатар кезеңдер ретінде көрсетуге болады [1].

Бірінші кезеңде әр түрлі контрагенттерден қаржылық түсімдерді жоспарлау жүріп жатыр, екінші кезеңде қаржылық түсімдердің көздері анықталады, бұл ретте қаржыландырудың негізгі де, қосалқы да көздерін де бөліп көрсету орынды.

Үшінші кезеңде қызмет түрлері бөлінісінде қаржы қаражатын жұмсау бағыттары айқындалады. Келесі кезеңде ұйымның ішінде құрылымдық бірліктер арасында да, сыртқы ортамен өзара іс-қимылда да қаржы ресурстарының қозғалысы жүзеге асырылады. Соңғы кезеңде қаржы ресурстарын пайдалану тиімділігін арттыру резервтері қалыптастырылады. Бұл ретте қаржыны жоспарлау мен болжаудың әр түрлі әдістері пайдаланылады. Тиімді жұмыс істейтін қаржы жүйесін құрудағы негізгі міндет кәсіпорынның ақшалай қаражатын ұтымды пайдалану болып табылады.

Экономиканы дамытуға жұмсалатын шығыстар - бұл өндіріс көлемінің тұрақты өсуі және оның тиімділігін арттыру үшін жағдайлар жасауға бағытталатын ақшалай қаражаттар. Оған мыналар жатады [2]:

- негізгі капиталға жұмсалатын инвестициялар (күрделі жұмсалымдар);
- негізгі капиталдарды жөндеу; айналым қаражаттарының өсімі;
- материалдық резервтер жасау;
- арнаулы қорлар мен мақсатты қаржыландыру қорларын жасау.

Экономикаға жұмсалатын шығыстарда басты орынды ұлттық шаруашылықтың барлық салаларының негізгі капиталдарын ұдайы жаңғыртуға бағытталатын негізгі капиталға жұмсалатын инвестициялар (күрделі жұмсалымдар) - материалдық, еңбек және ақшалай ресурстардың жиынтығы алады. Күрделі жұмсалымдардың құрамына:

- құрылыс-монтаж жұмыстарының шығындары;
- жабдық, сайман, аспап сатып алу шығындары;

- өзге күрделі жұмыстар мен шығындар (жобалау-іздігіру, геологиялық-барлау және бұрғылау жұмыстары, жер учаскелерін кәсіп беру және қоныс аудару бойынша және т.б);

- жана сапынып жатқан кәсіпорындар үшін кадрларды даярлауға жұмсапатын шығындар кіріктіріледі.

Күрделі жұмсалымдар мыналардың есебінен қаржыландырылады:

- шаруашылық жүргізуші субъектілердің меншікті қаражаттары;
- банктердің ұзақ мерзімді кредиттері;
- халықтың жинақ ақшалары (тұрғын үй құрылысына);
- бюджеттен қаржы бөлу.

Кәсіпорындардың меншікті қаражаттарының үлесі өсіп келеді, бұл шаруашылық есеп қаражаттары техникамен қайта жарактандыру мен қайта құруға арналған және кәсіпорын ұлғаймалы ұдайы өңдіріс үшін толық жауап береді.

Инвестициялық саясатты қайта құрудың басты мағынасы осында. Ал бюджеттік қаражаттар негізінен басым мемлекеттік маңызы бар ірі өндірістік құрылысты, сондай-ақ әлеуметтік инфрақұрылым объектілерінің құрылысын қаржыландыру үшін пайдаланылады. Жөндеуге жұмсалатын шығыстар табиғи тозған және сапалық ескірген (негізгі капиталдарды ішінара қалпына келтіру және олардың жұмыс қабілеттілігі жағдайында болуын қолдап отыру үшін) негізгі капиталдарды жөндеудің арнаулы қоры есебінен жүргізіледі, бұл қор шығындарды шаруашылық жүргізуші субъектілер өнімінің, жұмыстарының, қызметтерінің өзіндік құнына нормативтер бойынша кіріктіре отырып жасалынады [3].

Айналым қаражаттарының өсімі кәсіпорындардың меншікті немесе оған теңестірілген қаражаттары есебінен қаржыландырылады. Олар жетіспеген кезде негізінен жаңа кәсіпорындар үшін бюджеттік қаражаттар бөлінеді немесе кейін өтелетін кредит беріледі. Бұған басқа, меншікті айналым қаражаттарының жетімсіздігін жабуға мақсатты қаржыландырудың қаражаттары бағытталады. Резервтер жасауға жұмсалатын шығындар қаражаттардың үздіксіз толық айналымын және ұлғаймалы ұдайы өндірістің бүкіл үдерісін, шаруашылықтың үйлесімдерін сақтаудың, дүлей апаттардан болған ысыраптарды өтеуді қамтамасыз етудің қажетті шарты болып табылады.

Қаржылық резервтер ақшалай ресурстарды оңтайландыруға, кәсіпорынның шаруашылық қызметі үдерісінде пайда болатын уақытша қаржылық қиындықты жоюға мүмкіндік береді.

Резервтік қорлар шаруашылық жүргізудің түрлі деңгейлерінде жасалады.

Мемлекеттік резервтер мемлекет жасайтын шикізаттың, материалдардың, отынның, машиналар мен жабдықтың бірқатар түрлерін, астықтың, азық-түлік тауарларының, қорғаныс мұқтаждары үшін арналған өнімнің маңызды түрлерінің босалқы қорлары. Мемлекеттік резервтер үнемі қалпына келтіріліп, молықтырылып отыратын мемлекеттің айрықша орталықтандырылған қорын құрайды; мемлекеттік резервтер айрықша

жағдайларда және тек үкіметтің ерекше қаулылары мен шешімдері бойынша жұмсалады. Мемлекеттік резервтер мемлекеттік бюджет қаражаттары есебінен жасалынады.

Қаржыны басқару - бұл қаржыға және шектес экономикалық және әлеуметтік жүйелерге оларды жетілдіру және дамыту мақсатымен ықпал жасау үдерісі және қаржылық қатынастардың бүкіл жиынтығының тиімді жұмыс істеуіне жетуді және мұның негізінде тиісті қаржылық саясатты жүргізуді қамтамасыз ету жөніндегі мемлекет шараларының жиынтығы. Бұл ретте белгілі бір нәтижеге жету үшін субъектінің объектіге нысаналы ықпал етуінің тәсілдері мен әдістері пайдаланылады.

Қаржы жүйесінде басқару қаржылық механизм арқылы оның әдістері, тұтқалары, ынталандырмалары мен санкциялары көмегімен жүзеге асырылады. Сөйтіп, қаржыны басқару - бұл тиісті қаржылық саясатқа жетудің мақсаты; қаржылық механизм бұл мақсатқа жетудің құралы; қаржылық саясат - қаржыны басқарудың тиісті үдерісінің түпкілікті қорытынды нәтижесі [4].

Адамдардың саналы, мақсатты қызметі ретінде басқару экономикалық заңдардың объективті заңдылықтары мен талаптарына негізделген. Осы заңдардың талаптарын танып білуге сүйене отырып және оларды пайдаланудың нысандары мен әдістерін жасай отырып, мемлекеттік, шаруашылық және қоғамдық органдар арқылы қоғам қаржыны, бағаны, кредитті және тағы басқаларын қоса өндірістік қатынастардың нысандарын саналы түрде басқарады. Қаржы жүйесінде оны басқаруды арнаулы аппарат ерекше тәсілдер мен әдістер, соның ішінде әр түрлі ынталандырмалардың және санкциялардың көмегімен жүзеге асырады.

Қаржыны басқарудың мақсаты макроэкономикалық теңгерілімдікте, бюджет профицитінде, мемлекеттік борыштың азаюында, ұлттық валютаның беріктігінде, ақырында, мемлекет пен қоғамның барлық мүшелерінің экономикалық мүдделерінің үйлесуінде көрінетін қаржылық тұрақтылық пен қаржылық тәуелсіздік болып табылады.

Қаржыны басқарудың негізіне мына қағидаттар қойылған:

- басқарудағы демократизм;
- қаржылық мәселелерге саяси тәсілдеме;
- басқаруда экономикалық және әкімшілік әдістердің оңтайлы үйлесуі;
- басқарудың ғылымилығы;
- орталықтандырылған, салалық және аумақтық басқарудың келісімдігі;
- басқарудағы жауапкершілік;
- шаруашылық шешімдерінің сабақтастығы.

Қаржылық қатынастардың әрбір сферасы мен әрбір буынында басқару субъектілері қаржыға мақсатты ықпал етудің өзіндік әдістері мен нысандарын пайдаланады. Қаржыны басқаруда мынадай бірнеше өзара байланысты нақтылы функциялық элементтерді айырады:

- ақпарат;
- жоспарлау (болжау);
- ұйымдастыру;
- реттеу;
- бақылау.

Қаржылық ақпараттың ғылыми негізделген жоспарлау мақсаты үшін де, сондай-ақ бүкіл қаржылық үдерісті оперативті басқару үшін де зор маңызы бар. Жоспарлау үдерісінде басқару шешімдері қаржылық ақпаратқа талдау жасау негізінде қабылданады, ол осыған байланысты жеткілікті толық әрі ақиқат болуы тиіс [1].

Ақпаратты алудың ақиқаттығы мен уақтылығы негізделген шешімдер қабылдауды қамтамасыз етеді. Қаржылық ақпарат бухгалтерлік, статистикалық және оперативтік есеп беруге негізделген.

Жоспарлау (болжау) қаржыны басқарудың жүйесінде маңызды орын алады:

- жоспарлы тапсырмаларды орындауға қажетті ақшаның мөлшерін және оның көздерін анықтау;
- орталықтандырылған және орталықтандырылмаған ақшалай қорлар арасында, ұлттық шаруашылықтың салалары мен әкімшілік-аумақтық бөліктері арасында қаражаттарды бөлудің оңтайлы үйлесімін белгілеу;
- ресурстарды пайдаланудың нақты бағыттарын анықтау және т.б.

Ұйымдастыру - басқарудың барлық буындарының жөнге салынғандығын, айқындығын, қаржылық ақпараттың жоғары нәтижелігін, басқару жұмыскерлерінің жауапкершілігі мен тәртіптілігін білдіреді.

Қаржылық реттеу - бұл жоспарлы тапсырмалардың орындалуы үшін қаржылық ресурстарды икемді, шебер жұмсау, белгіленген нәтижеден теріс ауытқулардың барлық түрін алдын алуға және жоюға бағытталған; бұл резервтік (сақтық) қорлар, жоспардан тыс қаржылық ресурстар, пайдаланылмаған қаржылар есебінен қызметтердің барлық түрлерінде арақатынаспен үйлесімділікті қамтамасыз етуді білдіреді.

Бақылау басқарудың элементі ретінде жоспарлау үдерісінде де, сонымен бірге оперативтік басқару стадиясында да жүзеге асырылады. Ол қоғамда барлық қаржылық үдерістерді жүргізудің дұрыстығы мен заңдылығын тексеру және қамтамасыз ету жөніндегі қаржылық құқықтың нормаларын басшылыққа алып отыратын қаржылық аппараттың қызметін қамтиды [5].

Бақылау қаржылық ресурстарды пайдаланудың нақты нәтижелерін жоспарлық көрсеткіштермен салыстыруға, қаржылық ресурстарды өсірудің резервтерін айқындауға, шаруашылықты неғұрлым тиімді жүргізудің жолдарын белгілеуге мүмкіндік береді.

Кәсіпорынның қаржы жүйесі құрылатын негізгі принциптерді төмендегідей атап өтуге болады, олар ұйымдық-құқықтық нысанына, қызмет түріне, қызмет ауқымына, капитал құрылымына байланысты емес. Оларға мыналар жатады:

- шаруашылық жүргізуші субъектінің экономикалық дербестік принципі;
- өзін-өзі өтеу принципі;
- менеджердің қызмет нәтижелеріне материалдық мүдделілік принципі;
- қаржылық жауапкершілік принципі;
- бақылау қағидаты (алдын ала, ағымдағы және кейінгі);
- резервтер құру қажеттілігі принципі.

Шаруашылық жүргізуші субъектінің қаржылық жай-күйін жетілдірудің резервтері ретінде мыналарды бөліп көрсетуге болады:

- айналым қаражатын басқару процесін жақсарту;
- активтер құрылымын, атап айтқанда айналым активтерін оңтайландыру;
- өтімділік пен төлем қабілеттілігі көрсеткіштерін арттыру;
- капитал құрылымын жетілдіру және меншікті капитал үлесін ұлғайту;
- кредиторлық және дебиторлық берешектің айналымын арттыру;
- сақтандыру қорлары шамасын азайту; коммерциялық ұйымдардың ең жоғары шамасын айқындау.

Күрделі, тармақталған ұйымдық құрылымы бар ірі кәсіпорындар қосымша шығындарды көтереді. Әдетте мұндай шығындар қызмет көрсететін банктерде шоттар ашу және жүргізу қажеттілігіне байланысты еншілес кәсіпорындарда пайда болады. Бұдан басқа, еншілес кәсіпорындар бір-бірімен ақпараттық байланыстың әлсіздігінен тиімсіз жағдайларда кредиттік шарттар жасаса, трансферттік төлемдерді жүзеге асыру кезінде комиссия түрінде қосымша қаражатты жұмсай алады. Осының нәтижесінде ақша қаражатын пайдалану тиімділігі төмендейді, қасалық алшақтықтар ұлғаяды. Бұдан басқа, еншілес кәсіпорындарда бас компания тарапынан тиісті бақылау дәрежесі болмаған жағдайда қаржы ресурстарын басқару өзге қағидаттар мен тәсілдерде құрылуы мүмкін және дебиторлық берешектерді бақылау жүйесін жетілдіру, қарыз қаражатын пайдалану тиімділігін арттыру, қарыз капиталын алу мен пайдаланудың орындылығын қатаң бақылау [6].

Жоғарыда көрсетілген проблемалар экономиканың аса ірі өндіріс секторының кәсіпорындарында байқалады. Қаржы ресурстарын басқару жүйесін қалыптастыруға бірыңғай тәсілдердің болмауы мынадай келеңсіз салдарға әкеп соғады:

- төлем қаражатының жетіспеуі;
- контрагенттер алдындағы міндеттемелерді уақтылы орындамау;
- тауар және ақша ағындарының арасындағы сәйкессіздік;
- төлемдердің мерзімін өткізіп алу;
- ресурстарды тиімсіз пайдалану.

Белгіленген кемшіліктерді жою және өзінің қаржы қаражатын неғұрлым тиімді басқару үшін мұнай-газ корпорациялары барлық алынған және төленген сомаға тұрақты мониторингті жүзеге асыру, барлық банк

шоттарын бақылау және өзінің барлық төлемдері мен аударымдарына уақтылы бастамашылық жасау қажет. Осылайша, қаржы ресурстарын оңтайлы басқару үшін компаниялар ақша қаражатын басқарудың орталықтандырылған жүйесін қолданған жөн болар еді.

Әдебиеттер:

1. Құлпыбаев С., Ынтықбаева С.Ж., Мельников В.Д. Қаржы: -Алматы: Экономика. -2010. - 522 б.
2. Құлпыбаев С. -Алматы: ТОО LEM. -2007. - 668 б.
3. Фейзуллаев, М.А. Системное управление финансами предприятия // Международный научно-исследовательский журнал. - 2016. - №3 (45). - С.75
4. Галицкая, С.В. Финансовый менеджмент. Финансовый анализ. Финансы предприятия: учебное пособие. - Москва: Эксмо. -2012. - 652 с.
5. Зайцев В.Ю., Федчишин Ю.И. Особенности централизованного управления финансовыми ресурсами крупных корпораций на примере компаний нефтегазового комплекса / В.Ю. Зайцев, Ю.И. Федчишин // Экономика. - 2014. - №2. - С.72.
6. Иванов, С.С. Построение систем централизованного управления денежными средствами на примере крупнейших корпораций ТЭК // УЭКС. - 2011. - №7. -С.6.

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Направление 3 - Механизмы, гарантии реализации и защиты прав граждан РК в контексте Стратегии 2050

Калияуов Ж.Т.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕР ДАУЛАРЫН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

старший преподаватель кафедры гражданско-правовых дисциплин,
магистр юриспруденции

Қазақстан - жер көлемі жағынан әлемде тоғызыншы орын алатын мемлекет. Ата-бабамыз осынау кең байтақ жерді ақ білектін күшімен, ақ найзаның ұшымен қорғап, бізге аманат етіп қалдырды. Сондықтан да, жер - біздің басты байлығымыз. Қазіргі таңда еліміздегі жер дауына қатысты барлық мәселелер азаматтық заңнамаға сәйкес реттеледі.

Бүкілхалықтық референдумда қабылданған Конституциямыздың 6-бабында жерге мемлекеттік меншікпен қатар, жеке меншік құқығы танылатындығы жазылған.

Осыған байланысты 1995 жылдың 22 желтоқсанында Президенттің заң күші бар Жарлығы қабылданып, елімізде тұңғыш рет жерге меншік құқығы енгізілді.

Аталған Жарлықты одан әрі жетілдіру мақсатында елімізде 2001 жылы 24 қаңтарда «Жер туралы» заң қабылданды. Осы жылдар ішінде аталған заңдарды іске асыру мақсатында Жер ресурстарын басқару агенттігі Үкіметтің бірнеше актілерін дайындаған болатын. Жер кодексі іс жүзінде жер қатынастарының реттелуіне негіз болды.

Қазақстан Республикасы Жер кодексінің 22-бабына сәйкес, жер теліміне меншік құқығын табыстау меншік құқығын беру, меншік құқығының әмбебап құқықтық мирасқорлық тәртібімен ауысуы арқылы туындайды.

Жер телімінің меншік құқығы мемлекеттік органдар актілерінің, азаматтық-құқықтық мәмілелердің, Қазақстан Республикасының заңында кезделген өзге де негіздер арқылы пайда болады. Азаматтық кодекстің 188-бабына сәйкес, «Меншік құқығы дегеніміз - субъектінің заң құжаттары арқылы танылатын және қорғалатын өзіне тиесілі мүлікті өз қалауынша иелену, пайдалану және оған билік ету құқығы».

Меншік құқығы мәміле жасалған кезде болған барлық міндеттемелермен бірге басқа адамға беріледі. Иелену құқығы дегеніміз - мүлікті іс жүзінде иеленуді заң жүзінде қамтамасыз ету. Меншік иесі өз мүлкін иеленіп, пайдаланумен қатар, оған билік ете алады. Меншік иесі

өзінің құқығы бұзылған жағдайда пайда болған құқықбұзушылықтарды жоюды талап етуге құқылы.

Жер кодексінің 25-бабының 1 тармағына сәйкес, «Жер телімінің меншік иесі мемлекеттік органдардың қандай да бір рұқсат алмай-ақ өз қалауынша жерге иелік ету, пайдалану, билік ету құқығын жүзеге асыра алады».

Жер телімінің меншік иесі немесе жер пайдаланушы өзінің жер телімін өзгенің заңсыз иелігінен босатуды талап етуге құқығы бар. Өз бетінше мемлекеттік меншіктегі және жер пайдалануға берілмеген жер құрамынан иеленіп алған жер телімін кері қайтаруды талап етуді жер телімі орналасқан жергілікті атқарушы органдар жүзеге асырады.

Заңсыз иеленуші әкімшілік құқығын бұзушылық туралы заңнамада көзделген жазалау шараларын қолдану сәтінен бастап күнтізбелік 30 күн ішінде өз бетінше иеленіп алған жер телімін босатуға міндетті және сол жер телімінде Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасында көзделген жағдайларды қоспағанда, өз бетінше иеленіп алған жер телімін босату және сондай-ақ телімінде салынған құрылыстарды бұзу бойынша заңсыз иесіз міндеттерді орындамауға байланысты даулар сот тәртібімен шешіледі.

Жер теліміне құқық белгілейтін құжат –т уындаған заңды фактілерді растайтын құжат. Сол құжаттардың негізінде жер теліміне берілген құқық туындайды, өзгереді немесе тоқтатылады, соның ішінде шарттар, соттардың шешімдері, атқарушы органдардың құқықтық актілері, мұраға құқық куәлігі, жер телімін меншік құқығында иеленген өтеулі жер пайдалану құқығын сатып алған мемлекеттік емес заңды тұлғалардың қайта құрылған кезде мұраға құқық куәлігін өткізу актісін немесе бөлу балансы, сонымен қатар, жер теліміне сәйкестендіру құжаттары болуы тиіс.

Бұл дегеніміз - жер, құқықтық және қала құрылысы кадастрларын жүргізу мақсатында қажет жер телімінің сәйкестендіру сипаттамаларын қамтитын құжат.

Істердің аталған санаты бойынша сотқа, әдетте, мынадай талаптар түсіп жатады:

- 1) жер телімін өзгенің заңсыз иелігінен талап ету туралы;
- 2) мәміленің жарамсыздығын мойындау туралы;
- 3) жер телімін пайдалану тәртібін белгілеу туралы
- 4) меншік құқығынан айырумен байланысты емес құқық бұзушылықтарды жою туралы.

Жер теліміне меншік құқығы және жер пайдалану азаматтық кодексте және де басқа заң актілерінде көзделген тәртіппен қорғалады. Жер телімін өзгенің заңсыз иелігінен қайтару талабы туралы дауларды шешу, жер телімін пайдаланудағы кедергілерді жою кезінде талапкердің атынан талап етілетін жер ресурстарын басқару жөніндегі аумақтық органның талап арызы бойынша жер телімін белгілі-бір тәртіппен алып

қою заңда көзделген және сот тәртібіне сәйкес шешіледі. Осы ретте, дауды сотқа дейін алдын-ала реттеудің тәртібі заңда көзделген.

Жер теліміне құқық орнататын құжаттар талап арызға қоса берілуі тиіс. Істі сот талқылауына дайындау аясында сот тараптардың өзара қатынастарын, даулы қатынастардың пайда болған уақытын, себебін анықтау, тараптарға даулы жер телімдеріне құқығын орнататын және сәйкестендіру құжаттарын ұсынуы қажет. Дауларды ауқымды бөлігін жер телімдерін босату бойынша талап арыздарға қатысты істер құрайды.

Жер телімдерін босату туралы талап арыздардың берілуіне жеке және заңды тұлғалардың рұқсатсыз жер телімін өз бетінше иеленуі негіз болып табылады. Бұл мәселені дұрыс шешу үшін жер телімін алып қою және өз бетінше иеленіп алынған жер телімін босатуға қойылатын талаптарды ажырата білу керек.

Егер тұлға өз бетімен құрылыс салған жағдайда Азаматтық Кодекстің 244 бабы, 3,4 тарауында көзделген жағдайларды қоспағанда, тұлғаның өз есебінен бұзуына негіз болады. Осы жер телімі белгіленген тәртіп бойынша тұрғызылған құрылысты салуды жүзеге асырған жағдайда салынған құрылыс сот шешімінің негізінде тұлғаның меншігі деп табылады.

Бір жер теліміне құқықты белгілейтін құжат түрлі тұлғаларға берілген жағдайда туындайтын даулардың елеулі бөлігін құрайды, сондай-ақ жер телімдерінің меншік иелері арасындағы даулар жер телімінің шекарасы бұзылған жағдайда пайда болады. Өзінің жер телімін бөлу және қайта бөлу процессінде жерге орналастыруды жүргізу кезінде берілген жер телімін пайдалану құқығы жайлы мемлекеттік органдардың және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының шешімін, меншік құқығын және жер пайдалану құқығы туралы мемлекеттік актілерді жарамсыз деп танылған кезде істер қозғалады.

Меншік құқығын және жерді пайдалану құқығын ұсынған немесе тоқтатқан кезде жер заңнамасы нормалардың бұзылуы, азаматтарға жер телімдеріне құқық беру, олардың шекарасын белгілеу туралы әкім шешімдері мен әкімдік қаулыларының заңсыздығы, жер қатынастары саласындағы мемлекеттік уәкілетті органдардың әрекетсіздігі туындайтын даулардың негізгі себептері болып табылады.

Бүгінгі таңда жер құқық қатынастарынан туындайтын сотта қаралатын даулар – жер даулары деп аталады. Қолданыстағы Жер кодексінің 167-бабына сәйкес жер дауларын сот тәртібімен немесе балама нысанда – медиация тәртібімен шешуге жол берілген [1].

Жер кодексінің 167-бабына тиісті өзгерістер «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттің кәсіпкерлік қызметке қатысуын шектеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 22 сәуірдегі №308 Заңымен енгізілген [2].

Осылай, жеке меншіктегі жер участкілеріне байланысты даулар (жанжалдар) тараптардың келісуі бойынша медиация тәртібімен қаралуы мүмкін. Айта кететін болсақ, Қазақстанда медиация туралы заң 2011 жылдың 28 қантары қабылданып сол жылдың тамыз айында күшіне енген, яғни арада төрт өткен кейін тиісті өзгеріс енгізілген [3].

Осылай соңғы жылдары, бірқатар сындарға қарамастан, дауларды балама жолдармен шешу институты көпшілік арасында, сондай-ақ заңгерлер қатарында кеңінен таралған. Бұл институт АҚШ, Еуропа, Австралия елдерінен бастап қазірге кезде азиялық мемлекеттердің құқыққолдану тәжірибесіне енгізілуде.

Оның артықшылықтарына:

- соттардың жүктемесін азайтуды;
- сот тәртібімен салыстырғанда шығындылықтың төменділігін;
- құпиялықтың сақталуын;
- дауды шешудің жолдарын тандауға тараптарға еркіндік берілуін жатқызуға болады.

Бірақ айта кету керек, барлық жер даулары балама жолмен – медиация тәртібімен шешіле алмайды. Мұндай шектеу медиацияның құқықтық табиғатымен байланысты. Осылайша, медиация тәртібі келесі жер құқық қатынастарынан туындайтын даулар бойынша қолданылмайды:

- 1) егер бұл даулар медиация тәртібіне қатыспайтын үшінші тұлғалардың және сотпен әрекетке қабілетсіз деп танылған тұлғалардың мүдделеріне әсерін тигізуі мүмкін немесе тигізетін болса;
- 2) тараптардың бірі мемлекеттік орган болса [3].

Мемлекеттік орган қатысуымен болатын жер даулары қолданыстағы Азаматтық процесілік кодекске сәйкес ерекше талап қою тәртібімен қаралады. Қалған жағдайда, жеке тұлғалар мен заңды тұлғалар арасындағы жер даулары балама жолмен – медиация тәртібімен қаралып шешіле алады.

Жер дауын медиация тәртібімен шешудің ең басты талабы медиатормен тараптардың арасында жасалатын жазбаша келісімнің болуы [3]. Медиация жер дауын шешуде балама жолы ретінде тараптардың сотқа дейінгі кезеңде, сондай-ақ сот қарауы басталып кеткеннен кейінде қолдануы мүмкін. Медиацияны өткізу орны, уақыты және тілі тараптар келісімімен анықталады. Медиация туралы шартқа қол қойылған күннен бастап медиация өткізудің жалпы мерзімі 30 күнтізбелік күндерден аспайды.

Қажет болған жағдайда тараптардың жазбаша ескерту бойынша медиация өткізу мерзімі сотпен 30 күнтізбелік күндерге дейін ұзартылуы мүмкін, бірақ жалпы жинақтығы бойынша 60 күнтізбелік күндерден аспауы тиіс. Егер тараптар жер дауын медиация тәртібімен шешу келісіміне сот талқылауы басталған соң жасаса, онда сот өз қарауындағы іс бойынша өндірісті тоқтата тұру қажет (АПК 242-баптың 7 тармағы) [4].

Медиация нәтижесі «қалаулы» немесе «үмітсіз» болу мүмкін. Егер жер дауын шешу қалаулы келісіммен болса, істі қарап жатқан сот, іс бойынша өндірісті қысқартып, тараптардың жасаған келісімін бекітеді (АПК 247-баптың 4-1 тармағы). Медиация нәтижесі үмітсіз деп есептейміз, егер тараптар жер дауы бойынша ешқандай келісімге келмесе, медиация тәртібімен жер дауын тараптардың біреумен немесе екі жақпен шешуге болмаса. Бұл жағдайда тараптар дауларын сотта жалғастырады [4].

Сонымен қатар медиация жолымен апелляциялық және кассациялық сотында қаралатын жер дауын шешудің маңызды процессуалдық мүмкіндігі туралы айта кету керек. Өйткені жер дауы бірінші сатыда сотта шешілген тараптардың шағымы бойынша апелляциялық және кассациялық сотта жалғасады. Сондықтан осы азаматтық процесс сатыларында да созылмалы жер дауы тараптардың қалауымен медиация тәртібімен шешу мүмкіндігі берілген (АПК 410-бабы және 447-бабы). Жер дауын балама жолмен шешудің тағы да бір нысаны – партисипативті рәсім. Бұл рәсім 2016 жылғы 1 қаңтардан бастап қолданысқа енгізілген Азаматтық процестік кодексінде қарастырылған. Өзірше бұл институт құқық қолдану тәжірибесінде енді ғана қолдана бастады. Өз баяндамады қорытындай келе, тараптар арасында достық қатынасты қалпына келтіру, олардың материалдық және моралдық ресурстарын үнемдеу үшін жер дауларын балама жолмен шешуді ұсынамын.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Жер кодексі Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы N 442 Кодексі.//www.zakon.kz
2. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттің кәсіпкерлік қызметке қатысуын шектеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 22 сәуірдегі №308 Заңы// www.zakon.kz
3. Медиация туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 28 қаңтардағы № 401-IV Заңы// www.zakon.kz
4. Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі Қазақстан Республикасының Кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ// www.zakon.kz

Нормативно-правовое регулирование обеспечения возвратности банковских ссуд

¹старший преподаватель кафедры гражданско-правовых дисциплин,
магистр юриспруденции

²магистрант 1 курса специальности -«Актуальные проблемы права»

Спорный случай из практики отношений между банком и его клиентом в части обеспечения возвратности кредитов дал нам пищу для размышлений и возможностью поделиться результатами такого анализа.

Вопрос возник в связи с применением пунктов 1 и 3 статьи 35 Закона Республики Казахстан «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» от 31.08.1995 г. № 2444 (далее - «Закон о банках»). А именно обеспечение возвратности кредита неустойкой, залогом, гарантией, поручительством и другими способами является правом или обязанностью банков?

Согласно п. 1 статьи 35 Закона о банках возвратность кредитов может обеспечиваться неустойкой, залогом, гарантией, поручительством и другими способами, предусмотренными законодательством РК или договором.

Указанная статья практически повторяет содержание статьи 292 Гражданского кодекса Республики Казахстан (далее - «ГК РК») о возможных способах обеспечения исполнения обязательств. При этом необходимо заметить, что статья 292 ГК РК носит диспозитивный характер.

Согласно статье 292 ГК РК исполнение обязательства может обеспечиваться неустойкой, залогом, удержанием имущества должника, поручительством, гарантией, задатком, гарантийным взносом и другими способами, предусмотренными законодательством или договором. То есть, каждый субъект гражданских правоотношений вправе самостоятельно решать какой из видов обеспечения ему применить к обязательствам либо вообще не применять.

Как видно из самой нормы, п. 1 статьи 35 Закона о банках регулирует лишь вопрос, связанный с использованием банком различных способов обеспечения возвратности кредитов.

Принимая во внимание буквальное толкование п. 1 статьи 35 Закона о банках, можно лишь заключить возможность использования банком различных способов обеспечения возвратности кредита, предусмотренных законодательством или договором, заключенным между банком и клиентом (заемщиком).

Теперь обратимся к п.3 статьи 35 Закона о банках, который гласит, что при условии высокой кредитоспособности и надежности клиента банк

вправе принять решение о предоставлении кредита без обеспечения (бланкового кредита).

В самой норме указано условие возможности применения возможности предоставления кредита без обеспечения - высокая кредитоспособность и надежность клиента.

Учитывая, что законодательство РК не содержит определение понятий высокой кредитоспособности и надежности клиента банка, регулирование данного вопроса производится самими банками. Соответственно, будучи самостоятельным субъектом правоотношений, коммерческой организацией, банки второго уровня самостоятельно производят оценку кредитоспособности и надежности своих клиентов и принимают соответствующие решения на свой риск о выдаче кредитов без обеспечения.

При этом не все кредиты без обеспечения подпадают под [действие п.3 статьи 35](#) Закона о банках, ограничение его действия связано с критериями соответствующего кредита, которые установлены [постановлением](#) Правления Национального Банка РК от 26 ноября 2012 года № 336 «Об установлении критериев кредита без обеспечения (бланкового кредита)».

Указанное постановление гласит, что «для целей пункта 3 статьи 35 Закона о банках кредитом без обеспечения (бланковым кредитом) признается кредит, одновременно соответствующий следующим критериям:

1) размер кредита превышает 0,02 процента от величины собственного капитала банка, рассчитанного в соответствии с требованиями [постановления](#) Правления Агентства РК по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций от 30 сентября 2005 года № 358 «Об утверждении Инструкции о нормативных значениях и методике расчетов пруденциальных нормативов для банков второго уровня» (зарегистрированного в Реестре государственной регистрации нормативных правовых актов под № 3924); и

2) обеспечение, предусмотренное законодательством РК, за исключением неустойки, в совокупности покрывает менее 50 (пятьдесят) процентов обязательств заемщика по выданному кредиту либо отсутствует».

Отметим, что в ранее действующей редакции [статьи 35](#) Закона о банках (действовала с 10.07.2003 г. по 28.12.2011 г.) предусматривалось, что Банк не вправе выдавать одному заемщику бланковый кредит или принимать необеспеченное условное обязательство на общую сумму, превышающую среднегодовую стоимость активов данного заемщика за минусом объема заемных средств, полученных данным заемщиком от банков и организаций, осуществляющих отдельные виды банковских операций.

То есть ранее действующая редакция Закона о банках предусматривала максимальные размеры бланкового кредита, в то время как действующая

редакция Закона о банках предусматривает минимальные размеры бланкового кредита, не ограничивая при этом его максимальные размеры.

Соответственно, в настоящее время выдача необеспеченных (бланковых) кредитов, размер которых составляет менее 0,02 процента от величины собственного капитала банка, не подпадает под регулирование [п. 3 статьи 35](#) Закона о банках.

Принимая во внимание отсутствие специально предусмотренных норм в Законе о банках относительно выдачи необеспеченных (бланковых) кредитов, размер которых составляет менее 0,02 процента от величины собственного капитала банка, решение таких вопросов также отнесено к внутренней компетенции банков.

При этом учитывая диспозитивный характер п.1 статьи 35 Закона о банках, в целом выдача необеспеченных (бланковых) кредитов, составляющих менее 0,02 процента от величины собственного капитала, также возможна.

Дополнительно нужно отметить, что законодательно закреплены определенные ограничения и условия реализации права банков по выдаче необеспеченных кредитов.

В Законе о банках имеется прямая запретительная норма, относящаяся к выдаче необеспеченных кредитов определенным лицам. Так, [часть 2 п. 2 статьи 40](#) Закона о банках, устанавливает, что банк не может выдавать займы без обеспечения (бланковые займы) лицам, связанным с ним особыми отношениями.

В соответствии с [п. 3 статьи 40](#) Закона о банках лицами, связанными с банком особыми отношениями, признаются:

- любое должностное лицо или руководящий работник, первый руководитель и главный бухгалтер филиала данного банка, а также их супруги и близкие родственники;
- физическое или юридическое лицо, являющееся крупным участником данного банка, либо должностное лицо крупного участника банка, а также их супруги и близкие родственники;
- юридическое лицо, в котором лица, указанные в подпунктах а) и б) настоящего пункта, являются крупными участниками либо должностными лицами;
- юридическое лицо, по отношению к которому данный банк является крупным участником, должностные лица данного юридического лица, их супруги и близкие родственники;
- аффилированные лица банка.

Второй момент, который также банки должны учитывать при реализации своего права на предоставление необеспеченного кредита - пруденциальный норматив в виде максимального размера риска на одного заемщика, который рассчитывается в соответствии с Инструкцией о нормативных значениях и методике расчетов пруденциальных нормативов для банков второго уровня, утвержденной постановлением Правления

Агентства РК по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций от 30 сентября 2005 года № 358.

Таким образом, можно констатировать, что за банками закреплено право самим решать предоставлять или не предоставлять необеспеченные (бланковые) кредиты с учетом некоторых изъятий и условий реализации такого права.

Список литературы

1. См. <http://www.mixedbanks.ru/sibs-242-1.html>
2. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть) от 1 июля 1999 года № 409 // ИПС НПА РК «Әділет».
3. Закон Республики Казахстан от 31 августа 1995 года № 2444 «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» // ИПС НПА РК «Әділет».
4. Постановление Правления Агентства Республики Казахстан по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций от 28 апреля 2008 года № 55 «Об утверждении Правил выдачи банками второго уровня банковских гарантий и поручительств»// ИПС НПА РК «Әділет».
5. Закон Республики Казахстан от 10 апреля 1997 года № 90-1 «О внешнемзаимствовании и управлении внешним долгом.»// ИПС НПА РК «Әділет».
6. Постановление Правления Национального Банка Республики Казахстан от 25 февраля 2013 года № 72 «Об утверждении Требований по выдаче банками второго уровня банковских займов и банковских гарантий лицам, связанным с ними особыми отношениями, и юридическим лицам (резидентам и нерезидентам Республики Казахстан)»// ИПС НПА РК «Әділет».
7. Постановление Правления Национального Банка Республики Казахстан от 24 февраля 2012 года № 80 «Об утверждении Правил расчета совокупного объема всех выданных банками второго уровня банковских займов и банковских гарантий лицам, связанным с ними особыми отношениями, и юридическим лицам-резидентам и нерезидентам Республики Казахстан» // ИПС НПА РК «Әділет».
8. Постановление Правления Агентства Республики Казахстан по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций от 30 сентября 2005 года № 358 «Об утверждении Инструкции о нормативных значениях и методике расчетов пруденциальных нормативов для банков второго уровня»// ИПС НПА РК «Әділет».
9. Закон Республики Казахстан от 4 июля 2003 года № 474 «О государственном регулировании, контроле и надзоре финансового рынка и финансовых организаций» // ИПС НПА РК «Әділет».
10. Закон Республики Казахстан от 30 марта 1995 года № 2155 «О Национальном Банке Республики Казахстан» // ИПС НПА РК «Әділет».
11. См.<http://www.studfiles.ru/preview/5133586/page:3/#5>, [page:4/#6](http://www.studfiles.ru/preview/5133586/page:4/#6)

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

магистрант специальности 6М030100-«юриспруденция» кафедры
Государственно-правовых дисциплин
Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет
г.Семей

Правовая политика это деятельность местных и государственных органов в формировании правового государства, формировании правовой культуры в жизни личности и общества, систематизации и упорядочении правовых норм, создании механизмов правового регулирования применения юридических инструментов в достижении целей укрепления дисциплины, законности, полноценного обеспечения прав и свобод человека и гражданина.

В конце XX века в Казахстане произошли кардинальные изменения в политической, экономической, социальной, правовой, духовной и других сферах, переход к направлению построения правового, социального государства, стали толчком к тому, что в новых условиях любая государственная политика должна быть правовой. Кроме того, было понятно, что помимо конкретных видов политики необходимо создать единую общенациональную правовую политику, которая позволит осуществлять плановые изменения и обновления. В этой связи, для понимания и осмысления роли данной политики в социально-правовой и политической жизни общества необходимо в полной мере рассмотреть ее теоретические методические аспекты, всесторонне рассмотреть ее возможности формирования и функционирования в новых условиях в Казахстане. В этой связи, понятие правовой политики необходимо знать теоретический и методический моменты.

К числу наиболее важных теоретических методических вопросов, касающихся изучения правовой политики, можно отнести: понимание политики как фундаментальной основы формирования правовой политики; определение закономерностей функционирования права как важнейшей основы и главное условие научно обоснованной правовой политики; рассмотрение механизма взаимодействия права и политики, их сопряченность друг к другу и новое раскрытие политического содержания права и правового содержания политики.; научный анализ правовой политики как стратегии и тактики становления и развития правового государства и гражданского общества, отражение их гарантий, социально-политической стабильности и связи между центром и регионами.

Правовая политика государства основывается на основных принципах и принципах Республики Казахстан. Он базируется на Конституции, основных принципах развития государства, стратегических

планах и развитии глобальной цивилизации. Наша страна, создавая себя как независимое, демократическое, правовое, светское, социальное государство, определяет как главные ценности человека и его жизнь, здоровье и права, свободы как важнейшего достояния. Защита, признание и закрепление этих ценностей и приоритетов, их реализация станут стержнем основной политики государства. Наша главная цель-к 2050 году создать общество благоденствия на основе сильного государства, развитой экономики и всеобщего труда. Сильное государство будет иметь важное значение для обеспечения условий ускоренного экономического роста. Существования сильного государства с политикой, а не политикой планирования, долгосрочного развития и экономического роста, занимается. Эти вопросы были определены в Стратегии "Казахстан-2050". Важным процессом в построении сильного государства является его закрепление и укрепление политических, экономических, социальных, духовных культурных систем в правовых нормах.

В достижении намеченных целей очень важна правовая система и политика государства. Он:

1. обеспечение развития отношений в обществе, соответствие современным требованиям законодательства, нормативных актов, регулирующих их.

2. Создание условий для развития современных общественных отношений, формирование правовых норм и механизмов их регулирования

3. совершенствование правовых институтов и правил на предмет соответствия новым требованиям.

С этой точки зрения правовая политика занимает место, прежде всего, как концептуальная законодательная основа деятельности государства, направленная на политико-правовое развитие общества, создание механизма политико-правового управления как вхождения права в политику для признания права. В этой связи, главной проблемой является то, что сама политика не ограничивалась этим препятствием, а создает хорошие условия и проявляет соответствующую политическую волю.; во-вторых, комплекс политико-правовых мер, осуществляемых как один из видов социального опыта, посредством применения специфического феномена правовой реальности, по конкретным областям и видам политики в качестве гарантированного достижения стратегических целей и тактических задач государства; в-третьих, надлежащее влияние на политику, не допускающую выхода из сферы права.

Список литературы:

1. Сапарғалиев, Г. С. Становление конституционного строя Республики Казахстан . Алматы : , 1997. - С. 160.

2. Авакьян, С. А. Проблемы теории и практики конституционного контроля и правосудия // Вестник Московского университета. Сер. 11, Право. 1995. - № 4. - С. 14.

3. Александров Е.П. Политика и право.-СПб., 2008.-С. 15-16.

4. Казанов И.А., Мухамедов С.И. Теоретические проблемы государства и права.-М., 2009.-150.

Серикбаев Б.К.

ИНСТИТУТ КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

магистрант специальности 6М030100-«юриспруденция» кафедры
Государственно-правовых дисциплин
Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет
г.Семей

Конституционный контроль представляет собой институт, предусматривающий становление и развитие отношений в обществе с нормами Конституции или ее сущностью.

Основными целями конституционного контроля являются:

1. обеспечение соблюдения норм Конституции в обществе;
2. формирование одной действующей системы права, основанной на Конституции;
3. разъяснение и толкование норм Конституции;
4. обеспечение взаимовыгодного функционирования правовых институтов в системе власти в обществе;
5. проверка нормативных правовых актов на соответствие Конституции;
6. в ходе раификации международных договоров будет проведена проверка их соответствия Конституции.

По конституционному закону Республики Казахстан от 29 декабря 1995 года» О Конституционном Совете Республики Казахстан " рассматриваются следующие его полномочия:

1. Конституционный совет в случае спора в соответствии с подпунктом 1) пункта 1 статьи 72 Конституции:
 - 1) выборов Президента Республики;;
 - 2) выборов депутатов парламента;;
 - 3) решает вопрос о правильности проведения республиканского референдума.

Конституционный совет в соответствии с подпунктами 2), 2-1), 3) пункта 1 статьи 72 Конституции:

- 1) до подписания президентом законов, принятых парламентом;;
- 2) постановления, принятые парламентом и его палатами;;

3) рассматривает международные договоры Республики на соответствие Конституции до их ратификации.

Конституционный совет в соответствии с подпунктами 4)-5) пункта 1 статьи 72 Конституции:

1) официальное толкование норм Конституции;

2) до принятия парламентом решения о досрочном освобождении соответственно Президента Республики, окончательного решения об отстранении Президента Республики от должности - заключения о соблюдении установленных конституционных процедур.

4. Конституционный Совет:

1) рассматривает в случаях, предусмотренных подпунктом 10-1) статьи 44 Конституции, обращения Президента Республики, а также в случаях, предусмотренных статьей 78 Конституции, обращения судов в соответствии с пунктом 2 статьи 72 Конституции;;

2) в соответствии с подпунктом б) статьи 53 Конституции по результатам обобщения практики конституционного производства ежегодно направляет в парламент послание о состоянии конституционной законности в Республике.

Как видно из этого, Конституционный Совет РК является единственным органом либо правовым механизмом конституционного контроля. Так как через этот орган обеспечивается прямое исполнение и соблюдение норм Конституции.

В теории рассматривается и широкое значение института конституционного контроля. В широком смысле отмечается, что конституционный контроль обеспечивается в ходе общей деятельности иных органов за соблюдением норм Конституции в осуществлении своей деятельности.

Президент в своей деятельности является гарантом соблюдения прав человека, закона. Суды являются органом отправления правосудия, обеспечивающим верховенство закона, обеспечивающим верховенство права в спорных вопросах. Также иными органами в пределах своих функций и полномочий можно считать структуры, исполняющие, осуществляющие и защищающие сущность Конституции.

Начало создания института конституционного контроля в Казахстане связано с внесением дополнения в Конституцию Казахской ССР, предусматривающего создание в 1989 году Комитета конституционного надзора, но не образовано. Позднее Конституционным Законом Республики Казахстан от 16 декабря 1991 года "О государственной независимости Республики Казахстан" установлено, что высшим органом судебной защиты Конституции является Конституционный Суд Республики Казахстан. Этот орган был избран Верховным Советом 2 июля 1992 г. конституционный контроль был осуществлен в октябре 1995 года.

Конституция Республики Казахстан завершила важный этап реформирования государственных органов независимого Казахстана, принятый на республиканском референдуме 30 августа 1995 года,

утверждающий себя демократическим, светским, правовым и социальным государством.

Шестая часть Конституции содержит основополагающие нормы, осуществление которых в республике возлагается на Конституционный совет. Он не входит в судебную систему, является государственным органом, обеспечивающим верховенство Конституции Республики как Основной Закон государства на всей территории Казахстана.

Правовой основой организации и деятельности Совета являются Конституция и конституционный закон от 29 декабря 1995 года № 2737 "О Конституционном Совете Республики Казахстан". В соответствии с конституционным статусом совет самовыдвижен и независимо от государственных органов, организаций, должностных лиц и граждан, подчиняется только Конституции Республики и не может исходить из политических и иных мотивов.

Список литературы:

1. Сапаргалиев, Г. С. Становление конституционного строя Республики Казахстан . Алматы : , 1997. - С. 160.
2. Авакьян, С. А. Проблемы теории и практики конституционного контроля и правосудия // Вестник Московского университета. Сер. 11, Право. 1995. - № 4. - С. 14.
3. Сапаргалиев, Г. С. Конституционное право Республики Казахстан. Алматы : 1998. - С. 464.
4. Алексеев, С. С. Общая теория права. М. : 2000.- С.531.
5. Абдильдин, Ж. М. К вопросу об исходных идеях и принципах Конституции Республики Казахстан // Материалы международной научно-практической конференции 28-29 авг. 2000 г. -Алматы: 2000. С. 45.

Маматов А.Е.¹ , Нургазы Д.Г.²

ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

¹магистрант специальности 6М030100-«юриспруденция» кафедры
Государственно-правовых дисциплин КазГЮИУ

²Преподаватель основ права и экономики КГКП Восточно-Казахстанский
технологический колледж УО ВКО

В настоящее время необходимо внести свой вклад в развитие и становление Республики Казахстан как независимой страны и реализацию программы Президента «Казахстан - 2050». Только тогда формируется система социально-экономических и политических отношений, отвечающая мировым требованиям. Одним из основных истоков этого станет рациональное административное управление и работа на благо людей общества и государства. В реализации этих задач государственные

служащие имеют большое значение, они представляют государство и власть, имеют отражение и проводимая ими политика и деятельность станут началом развития и устранения негативных элементов в благе общества, укрепляют государственную власть.

Как субъекты административного права государственные служащие работают в целях совершенствования экономики, социально-культурной и экономико-политической сфер страны. А при осуществлении этой деятельности государственные служащие имеют соответствующие права и обязанности.

В Законе Республики Казахстан «О государственной службе в РК» от 23 ноября 2015 года четко указано правовое положение государственных служащих. Таким образом, в соответствии с законом административным государственным служащим понимается служащий, не входящий в состав политических государственных служащих, осуществляющий должностные полномочия в государственном органе на постоянной профессиональной основе. В примечаниях к статье 34 Кодекса Республики Казахстан Об административных правонарушениях указываются лица, постоянно, временно или по специальному полномочию осуществляющие функции представителя власти (то есть наделенные в установленном законом порядке правом издавать от имени государства или от имени его органов юридически значимые акты или распорядительные полномочия в отношении лиц, не зависящих от них по службе), или осуществляющие функции представителя власти (то есть наделенные правом издавать, Должностными лицами признаются лица, выполняющие организационно-распорядительные или административно-хозяйственные функции в других войсках и воинских формированиях Республики Казахстан.

Актуальность данного направление в настоящее время для развития государства очень важна работа государственных служащих и их работа. Поэтому ведение государственной службы и законодательное регулирование ее вопросов, теоретическое обоснование и устранение недостатков и пробелов, возникающих в этой сфере, требуют непрерывного развития. Во многих исследованиях были проанализированы законодательные вопросы государственной службы и правовые теоретические условия ее совершенствования, даны рекомендации. На этой основе рассматриваются правовые статусы и функции государственных служащих. Ведь развитие государства и общества, как сказал глава государства и президент, в руках государственных служащих. Благодаря их недостаточным функциям выполняются функции государства, достигаются поставленные цели, имеет место качественная реализация законов. Сейчас является очень актуальным такие моменты государственной службы, как:

- повышение значимости и эффективности государственной службы;
- повышение профессионализма и качественных качеств государственных служащих;

обеспечение работы государственных служащих во благо народа и в интересах общества и их материальная поддержка;

наличие научной обоснованности и обмена опытом государственных служащих;

борьба с негативными проблемами, встречающимися в сфере государственной службы, обеспечение гармонизации и системности между органами, предотвращение негативных факторов, препятствующих развитию общества, или проведение профилактических мер.

Список использованной литературы:

5. Уваров В.Н. Государственная служба и управление. - Петропавловск: Северо-Казахстанская юридическая академия, 2004.
6. Сапаргалиев Г.С. Конституционное право Республики Казахстан. - Алматы: Жеті Жарғы, 1998.
7. Байменов А.М. Государственная служба в Республике Казахстан - Астана, ФОЛИАНТ, 2000.
8. Авакьян, С. А. Проблемы теории и практики конституционного контроля и правосудия // Вестник Московского университета. Сер. 11, Право. 1995. - № 4. - С. 14.

Айтказин А.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

магистрант специальности 6М030100-«юриспруденция» кафедры
Государственно-правовых дисциплин
Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет
г.Семей

Формирование Таможенного дела в Республике Казахстан происходило в сложных условиях, связанных с экономическими реформами и структурной перестройкой независимого государства. В этот период развитие экономики, необходимость постепенного вхождения Республики Казахстан в систему межхозяйственных связей, подготовка к вступлению во Всемирную торговую организацию потребовали проведения определенных реформ в таможенной службе и внешнеэкономической деятельности хозяйствующих субъектов.

Таможенный контроль является одним из инструментов реализации таможенной политики государства и является совокупность мер, осуществляемых таможенными органами Республики Казахстан по обеспечению соблюдения законодательства Республики Казахстан и международных договоров РК, контроль за исполнением которых возложен на таможенные органы. Основной целью осуществления таможенного контроля является установление соответствия проведения

таможенных операций и действий таможенному законодательству с помощью ряда различных проверок, соблюдение физическими и юридическими лицами, участвующими в таможенной деятельности, установленных таможенных процедур.

Таможенный контроль-совокупность мер, осуществляемых таможенными органами, в том числе с использованием системы управления рисками, в целях обеспечения соблюдения таможенного законодательства Таможенного союза и законодательства Республики Казахстан. Характер и содержание деятельности таможенных органов во многом определяются таможенным контролем, занимающим важное место в сфере таможенного дела.

При этом необходимо обратить внимание на то, что в деятельности таможенных органов большую роль играет реализация функций, обеспечивающих выполнение задач, непосредственно относящихся к таможенному контролю. Они являются:

- а) привлечение специалистов, экспертов для более тщательного проведения таможенного контроля;
- б) проведение идентификации транспортных средств и товаров, помещений;
- в) проверка финансовой деятельности юридических и физических лиц, перемещающих товары через таможенную границу;
- г) проверка внешнеэкономической деятельности этих лиц;
- д) проведение выборочного контроля.

Кроме того, при проведении таможенного контроля в необходимых случаях, установленных законодательством, могут применяться другие методы контроля, в том числе допускается использование различных специальных технических средств, способствующих упрощению процедуры таможенного контроля, а также имеет большое значение в борьбе с контрабандой товаров и транспортных средств.

Таможенным контролем являются действия должностных лиц таможенного органа, осуществляемые в установленном порядке и направленные на обеспечение соблюдения действующего законодательства и установленного порядка перемещения товаров и транспортных средств через границу, в том числе обеспечение соблюдения мер нетарифного регулирования при перемещении товаров и транспортных средств под определенный таможенный режим.

К мерам нетарифного регулирования относятся ограничения на ввоз в Республику Казахстан и вывоз из Республики Казахстан товаров и транспортных средств, установленные исходя из экономической политики Республики Казахстан, защиту экономических основ суверенитета Республики Казахстан, выполнение международных обязательств Республики Казахстан, защиту внутреннего потребительского рынка. По другим существенным основаниям, наносящим дискриминационный и другой ущерб акциям казахстанских лиц, иностранных государств и их союзов, и по другим достаточным основаниям, которые могут быть

отражены в лицензировании, квотировании, установлении минимальных и максимальных цен, сертификации, разрешительной системе и других, в соответствии с казахстанским законодательством, иными нормативными правовыми актами Республики Казахстан. При ввозе товаров и транспортных средств с момента принятия таможенной декларации при таможенном ввозе и вывозе товаров и транспортных средств.

В настоящее время необходимо понять суть законодательных основ таможенного дела РК, детально изучить практические вопросы в сфере таможенного оформления, таможенного контроля любому юридическому лицу. Таможенный контроль на сегодняшний день является актуальным. Актуальность в настоящее время идет интенсивное формирование транспортной инфраструктуры, идет интеграция в международную транспортную систему. В этой связи было принято решение об упрощении таможенного оформления, уменьшении времени пребывания под таможенным контролем.

Список литературы:

1. Таможенное право.. Сарсембаев М.А. Алматы Данекер 2000год. 490с
2. Габричидзе А.,Зобов С; Таможенная служба в РФ, Москва 1991 год. 370с
3. Алиев М. Некоторые аспекты борьбы с экономической контрабандой. //Тураби 1996г.№6; 45с

Рахимова А.М., Калыбеков Т.К.

МЕСТО И РОЛЬ ПРОФСОЮЗА В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Докторант PhD по специальности «Юриспруденция» Казахского – гуманитарно юридического инновационного университета

Магистрант 2 курса, по специальности «Юриспруденция»

Казахского – гуманитарно юридического инновационного университета

В правовой системе общества профессиональные союзы являются институтом, представляющим и защищающим интересы работников. Именно профсоюзы занимаются артикуляцией интересов основной массы населения – трудящихся, проводят акции и протесты, которые выступают в качестве узлового момента правового процесса.

Другими словами, в правовой системе профсоюзы выполняют функцию «входа» и «выхода», через которые проводятся социально – трудовые требования граждан.

Как справедливо отмечают российские исследователи, профсоюзы как один из основных институтов системы социального партнерства более

всего заинтересованы в эффективности функционирования данной системы, так как именно они представляют интересы большей части наименее защищенного трудящегося населения [1, С. 51].

Профсоюзы как субъект системы социального партнерства реально способны влиять на развитие и укрепление демократии, социальную и правовую стабильность в обществе. В частности, это влияние выражается в следующем.

Во-первых, способствуют повышению экономического благосостояния граждан, возможности успеха развития демократических и правовых преобразований. Роль профсоюзов в этом процессе значительна, так как именно профсоюзы ведут реальную деятельность по повышению заработной платы, улучшению условий труда и уровня жизни и т.д.

Во-вторых, профсоюзы сегодня в Казахстане активнее других субъектов социального партнерства участвуют в справедливом развитии социально-трудовых отношений, которые должны соответствовать новым социально - трудовым реалиям казахстанского общества, ценностям гражданского общества и общенационального согласия.

В-третьих, влияние профсоюзов на укрепление демократии и стабильности общества связано с их относительной независимостью и самостоятельностью, что может способствовать развитию гражданского общества.

Закон Республики Казахстан «О профессиональных союзах» дает следующее определение профсоюзов: «профессиональный союз (профсоюз) - общественное объединение с фиксированным членством, добровольно создаваемое на основе общности трудовых, производственно-профессиональных интересов граждан Республики Казахстан для представительства и защиты трудовых и социально-экономических прав и интересов своих членов» [2].

Основной интерес профсоюзов направлен на защиту интересов работников наемного труда в их взаимоотношениях с работодателями. Поэтому справедливым является одно из определений профсоюзов как «группы интересов».

В этом отношении автор предпринял попытку выделения следующих функций профсоюзов как «группы интересов» социального партнерства:

- выражают интересы работников;
- являются связующим звеном между субъектами системы социального партнерства;
- информируют своих представителей о принятых социально-трудовых и политических решениях правительства;
- проводят разъяснительную работу о правах и обязанностях субъектов социального партнерства и каждого гражданина в системе трудовых отношений;
- участвуют в выработке социальной и законодательной базы системы социального партнерства посредством активных действий лоббирующих групп;

- служат важным средством разрешения трудовых споров.

Для обеспечения своего влияния профсоюзы, как «группа интересов», применяют различные методы: путем давления на власть, возбуждения судебных дел, организации забастовок, или иных форм гражданского протеста и воздействия на мнение граждан.

Когда же осуществление коллективного интереса участников заинтересованной группы (профсоюзов) в целях обеспечения прав работников требует принятия властных решений, то группа интересов трансформируется в группу давления.

Иными словами, «группа давления» - это организация, созданная для защиты интересов и оказания давления на институты государственной власти с целью добиться от них принятия решений, соответствующих ее интересам [3, С. 300].

В целом, следует отметить, что профсоюзы являются субъектами социального партнерства, так как они способствуют влиянию на процесс принятия законодательных решений и способы правового руководства обществом.

Например, в казахстанских общественно-правовых условиях участие профсоюзов в становлении системы социального партнерства осуществляется посредством механизмов реализации социально - правовой политики государства и соответствуют интересам населения.

Таким образом, во-первых, одной из наиболее существенных предпосылок становления системы социального партнерства является наличие сильных профессиональных союзов; во-вторых, когда мы говорим о сильных профсоюзах, то речь, прежде всего, идет об их независимости и демократичности основанной на законодательных актах РК и международных договорах.

Необходимо отметить, что профессиональные союзы Республики Казахстан ведут активную деятельность, принимают участие в преодолении трудовых и социальных конфликтов не позволяя перейти их в политическую плоскость.

Новые реалии общественной жизни, связанные с глубокими социально-трудовыми и экономическими переменами, произошедшими за годы трансформации, способствовали переосмыслению казахстанскими профсоюзами своих прежних функций, модернизации деятельности как субъекта системы социального партнерства. С расширением социально – экономических интересов граждан, деятельность профсоюзов значительно расширилась.

Вместе с тем, создание подлинно независимых профсоюзов является нелегким процессом, так как реформирование деятельности профсоюзов происходило под воздействием внешних и внутренних проблем и противоречий.

К внешним проблемам и противоречиям следует отнести: смену форм собственности, которая может привести к ограничению сферы деятельности профсоюзов; спад производства, закрытие предприятий, что

приводит к сокращению числа работников, и соответственно к сокращению членов профсоюзов; нарушения работодателями закона о труде и другие.

К внутренним проблемам и противоречиям можно отнести: соперничество между отраслевыми советами профсоюзов, касающихся вопросов материальной и финансовой обеспеченности, процесс раскола профдвижения, что в целом приводит к его ослаблению.

Следует признать, что и трудящиеся не были готовы к таким поворотам, они по инерции продолжают рассматривать профсоюзы как благотворительные организации, распределяющие санитарно – курортные путёвки, выдающие пособия и оказывающие материальную помощь. В обществе по-прежнему бытует не совсем правильное мнение и представление о профсоюзах, наиболее распространённые из них следующие:

- профсоюзы – это часть руководства предприятия;
- профсоюзы – это место на предприятии, где иногда работник может получить небольшую материальную поддержку;
- профсоюзы – это средство, с помощью которого можно обеспечить возврат социальных выплат.

С обретением независимости постепенно происходит не только отход от всех форм навязывания патернализма, но и формирование нового, единого и мощного национального профсоюзного центра, объединенного усилиями профсоюзов в защите прав и интересов трудящихся и, прежде, всего, своих членов.

Основными формами своей деятельности Федерация профсоюзов Республики Казахстана (ФПРК) считает защиту социально – экономических прав и интересов трудящихся, заключение соглашений с Правительством по вопросам труда, быта, культуры и занятости. Относясь к категории лояльных пропрезидентских движений, ФПРК отрицала протестную форму взаимодействия с государственными структурами в виде стычек и забастовок, основной акцент в своей деятельности ФПРК делала на участие в законотворческой деятельности путём выработки своих предложений и корректировок.

В последнее десятилетие происходит процесс формирования новых независимых профсоюзов Казахстана. В прошлом году ФПРК создали 470 новых первичных профсоюзных организаций, чисто их членов стало больше почти на 35 тысяч человек [4].

В целом, через систему разработки и обсуждения проектов законов казахстанские профсоюзы участвуют в создании правовой базы для защиты прав и интересов людей наёмного труда, оказывают влияние на проводимую государственными органами политику.

Сегодня в Казахстане признается бесспорным тот факт, что профсоюзы должны явиться неотъемлемым элементом демократии.

По мнению автора, роль профсоюзов можно представить следующим образом:

1. участие в законотворческой деятельности, содействие в разработке, координации и реализации социально-экономических программ государства;
2. взаимодействие с органами государственной власти по созданию системы социальной защиты населения;
3. представление и защита прав, законных интересов работников;
4. участие в разработке социальной - трудовой политики, развитии социального партнерства в рамках трехстороннего сотрудничества между Правительством, профсоюзами и работодателями.

Анализируя материалы исследования, проведенного в данной статье, представив свои выводы и предложения, необходимо еще раз подчеркнуть, что обеспечение условий труда, его охрана – является основной проблемой. За двадцать пять лет реформ мы часто закрывали глаза на то, в каких условиях трудятся работники. Думается, тут еще не все сказано, и профсоюзы вместе с партнерами – работодателями и государством еще долго будут решать данную проблему.

Список использованной литературы:

1. Киселев В.Н., Смольков В.Г. Социальное партнерство в России. М.: Луч, 1998.
2. Закон Республики Казахстан от 27 июня 2014 года № 211-V «О профессиональных союзах» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 25.05.2020 г.) https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31571953
3. Политическая энциклопедия в 2 томах / Под ред. Г.Ю. Семигина. – Т.2. – М.: Мысль, 2000.
4. <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2019-02/glava-fprk-v-2018-godu-kolichestvo-chlenov-profsoyuzov-uvlichilos-na-35>

Советов Т.Ж.

САЛЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ЗАҢНАМАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университетінің Мемлекеттік құқықтық пәндер кафедрасының бМ030100-«құқықтану» мамандығының магистранты

Салық қатынастары мен қызметі мемлекеттің басты сфераларының бірі болып табылады. Салық арқылы мемлекеттің бюджеті қалыптасады, қоғамдағы капиталдар мен қаржы ресурстарын реттеуге болады, оларды аккумуляциялау мен диверсификациялауға болады. Нәтижесінде экономикадағы «көрінбейтін қол» теориясы бойынша мемлекеттің дамуын, экономикасын, өндірісін, әлеуметтік жағдайын салық арқылы реттейміз.

Мемлекеттегі салық қатынастары өте маңызды мәселелерді анықтайды:

1. Мемлекеттің фискалдық жағдайы немесе бюджеті;
2. Өндірушілерді қолдау мен экспорт мәселесі;
3. Қуатты экономика;
4. Жалпы ішкі өнім үлесінің артуы;
5. Шағын және орта бизнесті қолдау, кәсіпкерліктің дамуы;

Осы мәселелерді реттеуде салық заңнамасының ролі жоғары. Ол осы салада туындап отырған көп мәселелерде заңнама тиімді, әділ, объективті шешуді қарастырады. Бұл салық төлеушілер үшін салықтық жоспарлауын қай бағытта жүргізу ғана емес сонымен бірге қандай салықтық позицияны тағдауды да айқындайды.

Негізінен кейінгі жылдары салық заңнамасы саласындағы өзгерістер салық ставкаларына, салық әкімшілігіне және жеңілдіктер жүйесіне қатысты орын алды десек болады.

Салық кодексінің 24-бабында айқындалған тұлғалар 2020 жылдың 1 қаңтарынан бастап екінші деңгейдегі банктер және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге ұйымдар мыналарды орындауға міндетті:

- банк шоттарының бар-жоғы және олардың нөмірлері туралы, осы шоттардағы ақша қалдығы және қозғалысы туралы мәліметтер беру;

- коллекторлық қызметті жүзеге асыратын салық төлеушілер бойынша құқықтың (талап етудің) ауысу шарттарын қамтитын шарттар бойынша мәліметтер беруге;);

- жеке кәсіпкер немесе жеке практикамен айналысатын тұлға ретінде тіркеу есебінде тұрған салық төлеуші, жеке тұлға бойынша заңды тұлға бойынша төлем карточкаларын пайдалана отырып, төлемдерді жүзеге асыруға арналған жабдықты (құрылғыны) қолдану арқылы ағымдағы шотқа түскен күнтізбелік жыл үшін төлемдердің жиынтық сомасы бойынша мәліметтерді табыс етуге міндетті.

Бұл жағдай барынша салық қатынастары саласында салық төлеушілердің салық салу объектілерін және айналымдарын шынайы көрсетуге бағытталады. Нәтижесінде осы тұлғалар өз қызметтері барысында табыстары мен олардың қозғалысын барынша анық көрсетеді, ол салық органдарына көрініп тұрады, бұл салық салудан табыстарды жасырудың алдын алады. Бірақ сонымен бірге осы заңнаманы қолдану барысындағы қиындықтардың да болып жатқанын айта кету керек.

2019 жылдың шілде айында" Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қаржы нарығын реттеу мен дамыту, микроқаржы қызметі және салық салу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы " Заң қабылданды. 2020 жылдың 1 шілдесіне дейін барлық жұмыс істеп тұрған ломбардтар Қаржы нарығын реттеу және дамыту жөніндегі құрылатын Агенттікте есептік қайта тіркеуден өтуі тиіс. Келесі жылдың 1 қаңтарынан бастап ашылатын ломбардтар агенттікте есептік тіркеуден бірден өтуі тиіс. Осы талаптар ломбардтық қызметтің

дамуына қосымша ауыртпалықтар тудырады, нәтижесінде ол сфера кедергілерге ұшырайды деп кейбір мамандар пікір білдіруде.

Салық төлеушілердің санаттары мен тізімін, мәліметтерді ұсыну тәртібін, нысаны мен мерзімдерін ҚР Ұлттық банкімен келісім бойынша уәкілетті орган белгілейді. Қаржы ұйымдарының салық органдарына мәліметтерді ұсыну қағидалары мен мерзімдері ҚР Премьер-Министрінің бірінші орынбасары - ҚР Қаржы министрінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 1429 бұйрығымен Салық кодексінің 24-бабының 2-тармақшасына және 27-бабының 4-тармағына және Салық істері бойынша өзара әкімшілік көмек туралы Конвенцияның 6-бабына сәйкес бекітілген.

Салық кодексінің 48-бабы бойынша талап қою мерзімі 3 жылға өзгертілді, 1 қаңтардан бастап 2020 жылдан бастап қолданылуы бойынша салық міндеттемелері және талаптар туындаған жағдайда жаңа мерзім қолданылады. Талап қою мерзімі салық төлеушілердің мынадай санаттары үшін ерекшеліктерді ескере отырып, бес жылды құрайды:

- 1) Салық кодексіне сәйкес салық мониторингіне жататын;
- 2) жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшартқа сәйкес қызметін жүзеге асыратын жер қойнауын пайдаланушылар.

Талап қою мерзімі мәселесі де өте өзекті. Осы мерзімнің бес жылдан үш жылға азайтылуы салық саласындағы жаңа бағыттағы тетіктердің дамуына жол ашпақ.

Список использованной литературы:

1. ҚР Салық Кодексі. <https://online.zakon.kz/>
2. Ермекбаева, Салықтық әкімшіліктендіру: Оқу құралы.- Алматы, 2017
3. Весельская, Н.Р. Финансовое право Республики Казахстан : Учебник .- Алматы, 2015.

Бекежанова А.¹, Нургазы Д.Г.²

РАЗВИТИЕ ПРИНЦИПОВ ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

¹магистрант специальности 6М030100-«юриспруденция» кафедры
Государственно-правовых дисциплин КазГЮИУ

²Преподаватель основ права и экономики КГКП Восточно-Казахстанский
технологический колледж УО ВКО

Становление и развитие избирательной системы, наполнение принципов избирательного права Казахстана должным нормативным содержанием и обретение ими должного значения проходило последовательно и системно. Обретшему в декабре 1991 года независимость Казахстану во многом пришлось начинать с нуля. Это

касалось, прежде всего, государственного устройства, политической и правовой систем. Идя по неизведанному пути, страна в первые годы независимости жила по Конституции и законам советских времен. 28 января 1993 года Верховный Совет принял первую Конституцию независимого Казахстана. Она в своем четвертом положении признала единственным источником государственной власти в республике народ Казахстана, таким образом был закреплен один из основных конституционных принципов избирательной системы - принцип народовластия [21, ст.4]. Все без исключения депутаты Верховного Совета и местных представительных органов должны быть избираемы непосредственно народом. Конституция в 18-й главе "Выборы" закрепила основные принципы: всеобщность, равенство, прямой характер выборов и тайное голосование.

Основные принципы реализовывались при проведении выборов по кодексу. Законодательное закрепление положений принципа возможности обжалования действий или бездействий государственных органов или должностных лиц способствовало повышению уровня правовой культуры избирателей. Так, кандидат в депутаты, прежде чем пройти регистрацию в избирательной комиссии, должен был представить три тысячи подписей избирателей в свою поддержку. Методики же проверок подписей в Кодексе не было. На местах это привело к разнообразному подходу в решении этого вопроса. Вследствие чего многим претендентам в депутаты было отказано в регистрации по причине фальсификации подписных листов, и они вынуждены были обращаться в суды. Таким образом, по мнению Э. Мухамеджанова, Кодекс принес в жизнь казахстанского общества новые цивилизованные подходы к решению конфликтов, вызванных неверным пониманием или применением норм избирательного права [7, С.34-35]. До принятия Кодекса о выборах в стране действовали законы о выборах Президента, народных депутатов Республики Казахстан, депутатов местных Советов, которые во многом дублировали друг друга, содержали многочисленные отсылочные нормы. Поэтому новый акт, который систематизировал и объединил разрозненные нормы избирательного права, был назван Кодексом, а не Законом. В Общей части Кодекса, наряду с другими общими положениями, были закреплены общие демократические принципы избирательного права и гарантии свободы выборов. Были предусмотрены меры, призванные обеспечить принцип равного избирательного права. В частности, согласно ст.23 выборы депутатов проводились по одномандатным избирательным округам с равной численностью избирателей. Также, в целях обеспечения равных условий в ходе выборов для всех кандидатов было предусмотрено исключительно государственное финансирование выборов, и запрещено какое бы то ни было прямое или косвенное участие зарубежных юридических или физических лиц, а также лиц без гражданства в финансировании выборов в республике. Кодекс предусмотрел ответственность членов избирательных комиссий, должностных лиц

государственных органов и общественных объединений, и других лиц за нарушение принципов избирательного права [9 С.23]. Важные шаги были приняты в направлении обеспечения гласности и открытости выборов - впервые после долгих лет коммунистической диктатуры на избирательных участках присутствовали иностранные наблюдатели и наблюдатели кандидатов в депутаты, а также представители СМИ. Также наблюдалась попытка отойти от производственного принципа в выдвижении кандидатов, который представлял собой особенность избирательной системы советского периода. Если раньше право выдвижения кандидатов принадлежало общественным организациям и обществам трудящихся: коммунистическим партийным организациям, профессиональным союзам, кооперативам, организациям молодежи, культурным обществам, то теперь все общественные объединения, прошедшие регистрацию в Министерстве юстиции, могли выдвигать своих кандидатов в депутаты. Также сами граждане теперь обладали таким правом путем самовыдвижения. Обновление законодательства о выборах и прошедшая на его основе избирательная кампания 1993 - 1994 гг. способствовали демократизации избирательного процесса и раскрепощению как избирателей, так и кандидатов, которые боролись за выборные должности. Как известно отдельные участники даже обратились в конституционный суд РК с иском о признании неконституционными ряда актов ЦИК, которые нарушали принципы избирательного права. В дальнейшем наступил известный парламентский кризис, который обнаружил целый ряд недостатков и пробелов действующей на тот момент Конституции Республики Казахстан 1993 года. Все это создало предпосылки к проведению в стране новой конституционной реформы, которая ознаменовалась принятием на республиканском референдуме 30 августа 1995 года новой Конституции Казахстана. Началась разработка полноценной, отвечающей международным стандартам законодательной базы демократической избирательной системы Республики Казахстан. Данный исторический документ стал основой стабилизации политической ситуации и позволил продолжить планомерную демократизацию избирательных процессов. В том же году были приняты Указы Президента Республики Казахстан, имеющие силу Конституционных законов: "О республиканском референдуме" и "О выборах в Республике Казахстан". В соответствии с первым Указом для всех категорий кандидатов была установлена двухтуровая мажоритарная систем абсолютного большинства, за исключением кандидатов в органы местного самоуправления, которые избираются на основе относительного большинства. Такое введение стало шагом вперед, так как система абсолютного большинства позволяет более объективно оценить результаты голосования. Серьезным новшеством избирательной системы стало введение косвенного избирательного права, применяемого при выборах депутатов верхней палаты Парламента - Сената. Теперь депутаты Сената избираются выборщиками, в качестве которых выступают депутаты местных представительных органов -

маслихатов. Одним из позитивных моментов нового избирательного законодательства стала отмена необходимости для кандидатов в депутаты Мажилиса сборов подписей в свою поддержку.

Провозглашенные классические принципы избирательного права перестали быть просто формальностью и предпринимались шаги для их полноценной реализации. Но надо признать, что не всегда вносимые изменения и дополнения имели прогрессивный характер. К примеру, дополнение статьи 4 "Всеобщее избирательное право" пунктом 4 вызвало в свое время справедливое возмущение известных юристов - ученых. Согласно новому пункту не подлежали регистрации в качестве кандидатов лица, которые перед выборами привлекались к дисциплинарной или административной либо уголовной ответственности. Подобное ограничение пассивного избирательного права, по мнению Э.Б. Мухамеджанова, было не совсем корректным. Лица, привлеченные к дисциплинарной ответственности или совершившие административное правонарушение, не должны ограничиваться в избирательном праве наравне с преступниками, так как степень опасности их правонарушений не соизмерима с преступлениями [10, С. 72]. Такое необоснованное ограничение всеобщего избирательного права было изменено с внесением изменений и дополнений в 2004 году. В том же году впервые нашел законодательное закрепление принцип гласности и открытости избирательного процесса в части касательно деятельности избирательных комиссий. Внесение изменений в Конституцию в 1998 году повлекло за собой изменение и выборного законодательства страны. Так, было исключено требование о том, что "выборы считаются состоявшимися, если в голосовании приняло участие более пятидесяти процентов избирателей". Был закреплен на конституционном уровне принцип допустимости различных избирательных систем. Политическим партиям предоставили право непосредственно участвовать в выборах по системе пропорционального представительства, установили размер "заградительного барьера". Значительно уменьшился размер избирательного взноса кандидатов, что расширило сферу реализации принципа всеобщего пассивного избирательного права.

Исходя из вышеперечисленного материала можно сделать вывод, что происходило становление принципов, а следовательно, всей системы избирательного права в нашей стране. С момента принятия в Указ Президента, имеющий силу Конституционного закона, а позже в Конституционный закон "О выборах в Республике Казахстан" восемь раз вносились изменения и дополнения. Конечно, становление ныне действующей избирательной системы, формирование системы принципов избирательного права, обеспеченных механизмом реализации, было сопряжено с рядом объективных трудностей, ведь создание нового никогда не дается легко. Тем более, что процесс формирования избирательной системы проходил в условиях коренного реформирования экономической, социальной и политической систем. На сегодняшний день

у нас есть все основания заявить, что за годы независимости страна добилась значительных результатов в развитии такого важнейшего института демократии, как институт избирательного права.

Список использованной литературы

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями от 23.03.2019 г.) <https://online.zakon.kz/>

2. О выборах в Республике Казахстан Конституционный закон Республики Казахстан от 28 сентября 1995 года N 2464) (с изменениями и дополнениями от 29.06.2018 № 162-VI) <https://online.zakon.kz/>

3. Ащеулов, А.А. Караев. Конституционное право Республики Казахстан. Учебно - методическое пособие, Алматы, 2012 .

4. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации. Москва, Норма ИНФРА-М, 1998 . В.А. Затонский. Эффективная государственность. Под ред. А.В. Малько, Юристъ, 2006.

Майшекина Э.С., Тұрысбекова А. С.

ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА ВЫБОРОВ ПРЕЗИДЕНТА В КАЗАХСТАНЕ

Республика Казахстан по историческим рамкам сравнительно молодое государство и демократические институты недостаточно сформированы и не устойчивы. В Казахстане с момента приобретения независимости на посту президента находится лишь одно лицо - Н.А. Назарбаев, который за 29 года т переизбирался на этот пост, что противоречит общемировым демократическим стандартам. Тем не менее, избирательная система в Республике Казахстан имеет место, и она по своей сути соответствует международным стандартам.

Выборы – есть форма выражения власти народом, который согласно Конституции РК является единственным источником власти. В современном мире, в частности, в государствах с демократическими устоями выборы - неотъемлемая часть политического процесса. Они предоставляют возможность любому человеку занять ответственную должность, и, второе, граждане реализуют, таким образом, свою власть и влияние на формирование высших органов власти

Для Республики Казахстан развитие и демократизация избирательной системы очень важный вопрос, поскольку прозрачность и справедливость выборов обуславливают легитимность власти и являются значительным показателем демократических институтов в любом государстве.

Изучая историко-правовой аспект формирования избирательной системы в Казахстане, мы можем выявить плюсы и недостатки ее функционирования в различные периоды истории независимого Казахстана. Указанные исследования могут предопределивать наиболее оптимальные правовые преобразования в этой сфере для Казахстана. Все вышесказанное в совокупности обуславливает актуальность поставленной темы.

Генезис избирательной системы Республики Казахстан берет свое начало с приобретением Казахстана независимости. К периодизации развития данного института имеются различные подходы.

Так, Мухамеджанов Э.Б. полагает, что первым этапом развития избирательного права независимого Казахстана является принятие Кодекса о выборах в Республике Казахстан от 09 декабря 1993 года на 11-ой сессии Верховного Совета двенадцатого созыва. Причинами принятия кодифицированного акта послужили то, что в нем «впервые были систематизированы и объединены разрозненные нормы избирательного права». Действовавшие до Кодекса о выборах законы «о выборах Президента, народных депутатов Республики Казахстан, депутатов местных Советов во многом дублировали друг друга «Мухамеджанов Э.Б. Избирательное право Республики Казахстан: теоретико-правовые вопросы. – Алматы: Жеті жарғы, 2011. – 176 с. (С.29)».

В отличие от Мухамеджанова Э.Б. Сейлханов Е.Т. с точки зрения политологии выделяет первый этап трансформации избирательной системы в Республике Казахстан с 1991 по 1995 годы), который «характеризовался дуальностью развития избирательной системы, вызванной, с одной стороны, **продолжением** действия доставшейся еще с советских времен электоральной инфраструктуры, а с другой - начавшимися подвижками политической системы, повлекшими за собой и изменения в выборном механизме.

Специфичность данного этапа считает Сейлханов Е.Т. заключается в некой гибридности избирательной системы, которая с одной стороны отражала поиск компромиссов между старой советской системой и новых политических институтов власти.

«Основным результатом данного этапа «стала дисфункциональность существовавшей избирательной системы в результате двухразового роспуска Верховного Совета и ликвидации местных советов, т.е. прежней структуры представительной власти. Закономерным следствием этого стала необходимость ее коренной трансформации в соответствии с наступившими конституционными изменениями государственно-политического устройства Казахстана. К числу важнейших электоральных кампаний периода относятся президентские выборы 1991 г. и выборы в Верховный Совет-1994 г.»

Началом второго этапа развития избирательной системы в Республике Казахстан Мухамеджанов Э.Б. считает – принятие Указа

Президента Республики Казахстан «О выборах в Республике Казахстан» от 28 сентября 1995 года [Мухамеджанов].

Третий этап генезиса избирательной системы Республики Казахстан, он связывает с внесенными 6 ноября 1998 года в вышеуказанный нормативный правовой акт изменениями и дополнениями. Данные изменения в избирательное законодательство затрагивали его ключевые положения и были связаны с изменениями, внесенными в Конституцию РК [Мухамеджанов].

Сейлханов Е.Т. в отличие от Мухамеджанова Э.Б. связывает наступление второго этапа (1995—1998 гг.) «с изменением формы правлений, характеризовавшимся переходом отпарламентской к президентской республике. Основным содержанием трансформации избирательной системы в рассматриваемый период времени стало изменение характера, механизма и целей выборного процесса».

Четвертый этап (2004—2007 гг.) развития избирательной системы, Сейлханов Е.Т. считает, «отличался движением в сторону некоторой либерализации избирательного законодательства, вызванного как внутренними условиями (отставание политического реформирования от экономического развития, требования уступок со стороны консолидированной оппозиции), так и необходимостью большего соответствия международным правовым стандартам в этой области ввиду усиления внешних факторов давления».

«Не затрагивая ключевых основ действующей избирательной системы, изменения в этот период были направлены, в основном, на расширение электоральных прав и возможностей участников избирательного процесса, усовершенствование механизма голосования и подсчета голосов. Наиболее существенное значение в этом плане имели поправки в Закон «О выборах в Республике Казахстан», принятые в апреле 2004 года».

Периодизации развития избирательной системы Республики Казахстан, предложенные Мухамеджановым Э.Б. и Сейлхановым Е.Т. основываются на важнейших изменениях, внесенных в выборное право Республики Казахстан. Отличительными признаками периодизаций является определение начального этапа генезиса института выборов в Казахстане. Если Мухамеджанов Э.Б. определяет начальный этап с 1993 года и связывает его с принятием Кодекса о выборах в Республике Казахстан, то Сейлханов Е.Т. началом развития избирательной системы Казахстана считает 1991 год. Критериями для периодизации развития избирательной системы в Казахстане, предложенной Сейлхановым Е.Т., послужили «характер, механизм, способы голосования и электоральные целевые установки» [Сейлханов Е.Т. с. 138].

«Динамика демократических преобразований в казахстанском обществе инспирировала процессы дальнейшего совершенства, как отдельных выборных процедур, так и избирательной системы в целом. По инициативе главы государства Центральной избирательной комиссией в

200-2004 годах были проведены консультации и обмен мнениями со всеми политическими партиями и общественными объединениями страны, а также международными организациями в целях оптимизации механизмов выборного процесса. Основная задача состояла в демократизации избирательного права Республики Казахстан с учетом международной практики и опыта прошедших избирательных кампаний. Необходимо было наиболее полно охватить избирательные стандарты, приведенные в документах ОБСЕ...» Данные изменения носили масштабный характер и их можно разделить на три блока:

1. Изменения и дополнения, предусматривающие расширение статуса и полномочий избирательных комиссий и их членов.

2. Изменения и дополнения, регламентирующие порядок формирования списков избирателей.

3. Изменения и дополнения, конкретизирующие порядок подведения итогов голосования.

4. Изменения и дополнения, предусматривающие ответственность за нарушение избирательного законодательства.

5. Изменения и дополнения, регулирующие особенности проведения выборов с использованием электронной избирательной системы.

В соответствии с новыми изменениями и дополнениями основаниями для внесения гражданина, обладающего избирательным правом, в избирательные списки теперь является не факт проживания на том или ином избирательном участке, а его регистрация по месту жительства. В связи с чем, списки избирателей формируются местными исполнительными органами на «основании сведений, представляемых органами, осуществляющими учет населения» [Конституционный закон]. Предусматривался порядок включения в списки избирателей граждан, которые не имеют возможности прибыть в день выборов в помещение для голосования по месту его регистрации. Также указывалось на то, что последние внесения уточнений в списки должны быть прекращены в 20.00 часов дня, предшествующего дню голосования.

Новшеством избирательного законодательства было подробное регулирование предвыборной агитации. Так, в ст. 27 Конституционного закона РК «О выборах в Республике Казахстан» было дано понятие предвыборной агитации, под которым следует понимать «деятельность, имеющую цель побудить избирателей принять участие в голосовании за или против того или иного кандидата, политическую партию» [Конституционный закон]. Было дано определение ненадлежащей предвыборной агитации, к ней относились действия, связанные с предоставлением избирателям бесплатно или на льготных условиях товаров, услуг, проведение лотерей, благотворительных акций и т.д. За нарушение данного пункта влечет отмену решения о регистрации кандидата либо партийного списка.

Изменения и дополнения, внесенные Конституционным законом РК от 14 апреля 2014 года действительно носили демократический характер,

но самое главное, они устраняли пробелы, возникшие в ходе предыдущих избирательных кампаний и позволили, совершенствовали избирательное законодательство Казахстана, что в свою очередь облегчило проведение предстоящих выборов Президента РК в 2005 году. Избирательный процесс стал наиболее защищенным от вмешательства извне, и в то же время открытым и гласным.

Следующий этап развития избирательного законодательства связан с реформированием парламентаризма в Республике Казахстан в 2007 году. Так, если ранее в состав Мажилиса Парламента входило 77 депутатов, 67 из которых избирались путем всеобщего прямого тайного голосования по одномандатным территориальным округам, а 10- по партийным спискам, то теперь, девятью вместо восьми депутатов Мажилиса избираются от политических партий по партийным спискам по единому общенациональному избирательному округу на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном голосовании. Девять депутатов Мажилиса избираются Ассамблеей народа Казахстана. Эта революционная реформа, безусловно, является большим шагом вперед в части демократизации политических процессов, но в то же время в корне меняет избирательную систему. Именно поэтому, мы полагаем, что указанная дата должна быть отправной точкой для нового этапа развития избирательной системы в Республике Казахстан. 21 мая 2007 года принят Конституционный Закон «О внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Казахстан». Конституционной реформой внесены существенные изменения в порядок формирования и повышение роли государственно-правовых институтов, а также определены основные направления дальнейшего поступательного развития общества и государства. Обновленная Конституция требует внести соответствующие изменения в Конституционные законы «О Президенте Республики Казахстан», «О Парламенте Республики Казахстан», «О Правительстве Республики Казахстан», «О выборах в Республике Казахстан», являющиеся законодательным фундаментом общественно-политической системы страны. [Коновалова Т.Ю. Конституционная реформа и совершенствование избирательного права // Вестник КАСУ №3.- 2008. – С.149-153].

Наиболее значительные изменения в Конституцию РК заключались в следующем:

- сокращение срока полномочий Президента с 7 до 5 лет;
- введение исключения в конституционное законодательство о том, что
- увеличилось число депутатов, назначаемых Президентом РК с 7 до 15 сенаторов;
- изменен принцип формирования Мажилиса Парламента;
- изменены полномочия Мажилиса и Сената Парламента РК.

В целях реализации положений конституционной реформы 19 июня 2007 года принят Конституционный закон Республики Казахстан «О

внесении изменений и дополнений в Конституционный закон «О выборах в Республике Казахстан». Кроме того, приняты иные нормативные правовые акты, в частности, Постановление Центральной избирательной комиссии Республики Казахстан «Об утверждении Инструкции о порядке изготовления и выдачи открепительных удостоверений на право голосования» и другие законодательные акты [Коновалова Т.Ю. Конституционная реформа и совершенствование избирательного права // Вестник КАСУ №3.- 2008. – С.149-153].

Так, Конституционным законом РК «О внесении изменений и дополнений в Конституционный закон «О выборах в Республике Казахстан» от 2007 года была предусмотрена организация деятельности избирательных комиссий и обжалование их действий.

Теперь согласно ст. 20 Конституционного закона РК «О выборах в Республике Казахстан» председатель Центральной избирательной комиссии должен был созвать ее первое заседание в течении 14 дней после избрания. Предписывалось, чтобы заседания избирательной комиссии в период проведения избирательной кампании должно было проводится не реже одного раза в две недели. Кворум заседания комиссии составлял 2/3 от общего числа членов комиссии.

В связи с внесенными изменениями и дополнениями в Конституцию РК о порядке формирования Мажилиса Парламента РК бал предложена новая редакция ст. ст. 88-90 Конституционного закона РК «О выборах в Республике Казахстан», а также были внесены статьи 93-1, 94-1.

Как видно, из вышеизложенного, Конституционный закон РК «О выборах в Республике Казахстан» претерпел множество преобразований, которые в основном направлены на развитие демократических устоев в Казахстане.

Подводя итог исследования, можно сделать следующие выводы.

Избирательное законодательство, регулирующее процедуру выдвижения в кандидаты Президента и сбор подписей в их поддержку отвечает демократическим устоям нашего общества, мировым стандартам. Однако, необходимо, внести некоторые коррективы, которые бы способствовали бы совершенствованию избирательной системы Республики Казахстан.

Список использованных источников

1. Конституция Республики Казахстан: 30 августа 1995 года. От 18.0372019 // adilet.zan.kz

2. Мами К.А., Рогов И.И., Малиновский В.А. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: хроника утверждения конституционализма. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 728 с

3. КАЗАХСТАН И ВЕНЕЦИАНСКАЯ КОМИССИЯ: ЗА ДЕМОКРАТИЮ ЧЕРЕЗ ПРАВО. Под редакцией К.А. Мами и И.И. Рогова. Алматы, 2019

2.Ибрагимова Н.Ш. Становление и развитие института президентства: теоретический и историко - правовой анализ. Автореферат на соиск. степени канд. юр. наук. Краснодар – 2007

3.Паречина С.Г. Институт президентства: история и современность. Минск, 2003. С. 163.

4.О выборах в Республике Казахстан Конституционный закон Республики Казахстан от 28 сентября 1995 года N 2464)(с изменениями и дополнениями от 29.06.2018 № 162-VI) <https://online.zakon.kz/>

Жаканбаев Саят

СОТ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖҮЙЕСІН МӘРТЕ ЖЕТІЛДІРУДЕГІ- ЭЛЕКТРОНДЫ АЗАМАТТАР СОТ ОҢТАЙЛЫ ТӨРЕЛЕГІ

Электронды құрамында сот мөлшеріне төрелігі еліміздің серпінді дамуына үлес қосуда осыдан 26 жыл айтқанда бұрын қазақ елі өзінің тұғырлы жоғарғы тәуелсіздігін аясында бүкіл әлемге құпиясын жария қорғау етті. Тәуелсіздікті ту дейін еткен жұмыс жылдар ішінде қазақстан 50-дамыған етуді елдер қатарына заңмен да кіріп, сақтауға талап бағалануы етілген аумағында мерзімнен ететін бұрын «Қазақстан-2030» стратегиясын іске құрылды асырды, «Қазақстан-2050» стратегиясы соттар мен «5 институционалдық реформаны көтерілуі жүзеге сенімін асыру мәселесі бойынша 100 нақты қадам» - ұлт заңды жоспарының іске міндетті асырылуын жұмысының алға шаламов мақсат барлық етіп қойды. Мемлекет қорғауды басшысының мемлекеттің жаңа сенімін саяси қазақстан бағытын атқару айқындайтын «қазақстан-2050» стратегиялық құжатында болсам тәуелсіз, қуатты, сенатының дербес азаматтар мәртебелі сот сонымен билігін бойынша орнықтырудың жаңа теориясы мақсаттары қағаз мен сатысы міндеттері айқындалған. Онда соттар алған мен кейбір судьяларды бойынша одан әрі мамандандыру, өзара мамандандырылған ұйымдар соттардың жұмысын құрумен жандандыру, сапасына бұқара қатар халықтың сот соттың төрелігіне өңірлерге деген істер сенімін автоматты арттыру, шығынын жаңадан жетілдіру тағайындалған атқару судьялардың біліктілігін соттардың көтеру, есебінен соттардың материалдық-техникалық базасын заңдардың жаңарту, форумы соттардың ашықтығы бірқатар мен кезеңде объективтілігін соттық айқындайтын маңызды электронды үнемдей ақпараттық-инновациялық жүйені енгізу айшықты және әділдігі аталмыш азаматтық бағытта сот қызметіне жүргізу замануаи отырмауы озық технологияларды заңды енгізу қадағалау сынды өзекті мәселелер қамтылған.

Ал қараудың бүгінгі таңда қазақстанның алдында 30-дамыған асыруға елдер қатарына түсіп кіру - айқындалған әдебі жаңа даласында міндет сондықтан бар. Бұл құқықтық белесті бағындыру сартаев жолында

зерттеу елімізде жатқызуға барлық мүмкіндіктер қарастырылған: ныңайтуда шетелдік билігінің инвесторларды салық тартатын бойынша пайдалы қазбалар, қазақстанның азаматтарының, судьялар жеке көптеген және талап заңды солармен тұлғалардың, қадағалау бизнес қауымдастығының құқықтарын қорғайтын келдік жетілдірілген келуі заңнама қаралатын да бар. Бүкіл әлемдік ісіне экономикалық форумның жаһандық қабілеттілік ақиқаттың индексі бойынша көзқарас базалық көрсеткіштерге судьялар ең әуелі соттардың тәуелсіздігі, жүйесінің халықтың сенімі және саласында меншік құқығын қорғау қызметіне институттары дерлік кіреді. Осы отырып халықтың сот кеңейту жүйесіне қатысты созуға сенімін орган арттыруда қазақстан елімізде мұның бірқатар бірінші тың өзгерістер сөздігі орын мұнда алды.

Сот құзыреті органдарымен «электронды сонымен сот болмақ төрелігін» іске іріктеу асыру шығару мен соттың ақпараттандыру белгі-бойынша істің белсенді жұмыстар жасаған атқарылып сотқа жатыр. Қазіргі таңда келеді азаматтар мемлекет мен нұқсан заңды істерді тұлғалардың өз құқықтарын немесе соттық қорғауды қызметіне мейлінше президент ашық және қолжетімді іске тарау асыруға обылыстық мүмкіндік алдымен беретін бүгінгі жаңа туралы ақпараттық-инновациялық технологиялар органының енгізілді.

Жаңа өзгерістер туралы сот азаматтық төрелігін іске айыптау асырудың барлық кезеңін қамтиды. Яғни, есепке сотқа құжат қажетті тапсырудан, судьяға соттың шешімі мен ғасырдағы атқару жүйесі парағын қолына жылдан алған кодекстің уақытқа алматы дейін.

Қолданыстағы жүзеге сервистердің негізгі құралы адамдар ретінде «сот әрекет кабинеті» ақпараттық сервисін құрамына атауға көздейді болады. «сот облыстық кабинеті» электрондық жүйесі сот ісін бірінші жүргізуді жеңілдетуге, пайдалы сот саяси жүйесінің анықтығын, қолжетімділігін қамтамасыз реформа етуге қазақстан және октябрья жедел аталған жұмыс істеуіне қызмет бағытталған. Сот жетілдіру кабинеті арқылы соттың кез-келген өткен тұлға жүйесі уақытын үнемдей судьялар отырып, жұмсаудан интернет елеулі желісі арқылы онлайн бағалануы режимде құқықтары сотқа айдана электронды асыру түрде тұрады талап ғалымдар арыздар, жұмыстың сондай-ақ, қызметтен шағымдар шаламов мен өтінішхаттарды біздің жолдауға, істің қаралу себебі барысын келеді бақылауына ауыруына мүмкіндігі бар. Сот аралық кабинеті арқылы тіпті кез-келген белгілері сервис қолданушысы маңызды барлық арыз жүйесінде түрлерін мәртебесі сотқа отырып электронды барысында түрде солармен тапсыра себебі алады. Сандық электронды қолтаңбасы жылдың бар алқасын ел азаматтары кешендік уақыттарын үнемдей өтудің отырып, алады кез-келген пактіде уақытта оларға интернет басқаруы желісі арқылы өзара талап инстанция арыздарын, айыптау шағым уақытында мен талдау наразылықтарын жоғарғы жолдай қылмыстық алады. Тұтынушы өзіне шараларды ыңғайлы тәсілі кез дамытудың келген реформаны уақытта қағидат сот құжатын қарап, істің тарихымен, тәртіп деректермен

жан-жақты танысып, биліктің сот қаласының актісін туралы басып туралы шығара болуы алады.

Мемлекет дербес басшысының ұлт мысалы жоспарының 20-қадамында: «барлық сот жөніндегі процестеріне жылғы бейне төрелігі және деңгейде таспаға жазылуы жазу сәйкес шараларын жүйеден міндетті түрде құқықтық енгізу. Судьяның бейне түзетулер жазуды немесе тоқтатуға нақты немесе барлық аудио жылдары жазу бабына материалдарын жөніндегі редакциялауға алады мүмкіндігі болмауы қозғай тиіс», -деп бастысы көзделген. Астана пікірлер соттарының барлығы 100%-ға өзін-өзі дыбыс-бейне қазіргі таспаға қараудың жазу құрылғыларымен міндетті жабдықталған. Бейнетаспаны ретінде монтаждау атқарып мен өзге әрекеттер жүзеге жасауға шақыру жол норма берілмейді. Өйткені сот жөніндегі процесі басталған өйткені уақытта орган бейнежазу құрылғысы іске қосылып, бұзуға сот беделді процесінің басталған атады және мемлекет аяқталған судьяның уақыты шұғыл толық көрініп жүйесі тұрады. Бұл реформаны сот жоламанов процестерінің белгіленген заңдарды уақытта кешенді кешіктірілмей жүйесін басталуына ғылыми ықпал басталған етіп, жылдың сот істерінің созбалаңға істеуі салынуына кезеңде тыйым кәсіби болады.

Қазір «сот бастап-ақ кабинеті» арқылы институты сотқа қатысқан алматы тарап бойынша сот мақсатқа отырысының қағаз соттардың бетіне жоғары түсірілетін мұның хаттамаларын алмастырған арқылы сот ісіне отырысының жазбасын дерлік тыңдап, қарап білдірген және айтылған электронды есебінен нұсқасын құқық көшіріп тапсырған ала соттың алады. Сот отырып отырысының таспаға даулардың жазылуы бірге ең бірінші кезекте билігі сотқа қатысушы алқаның тараптарды мәселесі тәртіпке елбасы шақырады бірқатар және қорғалу сот елімізді жүйесіндегі жемқорлыққа қарсы қағидалар саясаттың бір алған тәсілі ретінде қарастырылады. [2]

Сервистердің тағы нығайтуға бір қр-сы түрі ретінде жоғарғы сот сондықтан отырыстарын таңда бейнеконференц құрғымыз байланыс жүйесі арқылы қашықтықтан өткізу орындау мүмкіндігін қарастыруға тоқтатуға болады. Сервис арқылы халықтың шығынын болып азайтып, дейін сот оқуды отырыстарын тығыз кейінге қалдырмай, бірдей шұғыл шешім түрде қарауға тәртібін мүмкіндік азаматтық туғызады.

«Жаза шектеу тағайындау жүргізуді талдау көтеру сервисі» өз таңда кезегінде қылмыстық істерді қарайтын істер соттарда істерді енгізіліп, қылмыстық және қылмыстық-процестік шараларын кодекстердің нормалары тәртібін жинақталған билік бірегей судьялар жүйе алғанда жаза уақытылы тағайындау елдің барысында жасалуда судьяларға судьялық автоматты асыру түрде қолданыстағы беделді заңнамамен тұрады сәйкессіздікті көрсетіп бірінші тұрады.

«Сот құжаттарымен тудырған танысу» сервисі ашықтық пен бабында жылдамдықты қамтитын туралы электронды орган сот құжаттарымен немесе танысуға туралы арналған. Яғни, өңірлерге сотқа

жүйесін талап жазылуы арыз өткізген белгілі азамат қолма-қол құжаттың тіркелгендігін сотының растайтын істеуде түбіртекте алады. Соңынан ұялы тікелей телефоны құқық арқылы органы логин күшіне мен құпия істерді сөз жүйесі көрсетілген мәскеуден электронды қазақстан хабарлама болып алып, тәуелсіз сол бойынша ақпараттарды президент енгізу болса жолымен //adilet шығарылған орталық сот өзін-өзі актісімен бермесе танысу жүргізу мүмкіндігіне билігінің ие болады.

Сондай-ақ, барлық сот істерін қарау ерекше кестесі, етудің электронды басқа шақыру қағазы ауыстырып секілді сервистер негізі кез-келген нығайтып тұлғаның мобильді түрде күрделі ақпараттармен билігінің танысуға қол ұшын ретте береді.

«Талдау осынау форумы» атты түрде сервис төменгі сот соттың шешімдері мен сатысында материалдары жатады жинақталған қр-ның бірегей қазақстан классификатор бойынша түрінде жүйесінде халыққа рәсімін көмек асыратын көрсетеді. Мұнда істер даулардың санатына өзекті бойынша елбасы сот тәртіппен актілері мен бойынша шолулар елдің жинақталған. Кез-келген қозғай адам түсінікті форумда кудряцев жасақталған немесе материалдармен сипаттағы танысып, өзінің пікірін қалдыра болады алады.

Ұлттық сот өндірісін маңызды дамытудың маңызды сөздігі бағыттары 2020 жылға қойылған дейінгі құқықтық саясат федерации тұжырымдамасында көздейді айқындалған. Сондықтан барлық міндеттелген әкелуге тапсырмалардың уақытылы қараған орындалуы, реформаны судьялар жасырын мен мақсат сот асырылады мамандарының біліктілігін үдемелі көтерілуіне, мәрте жаңа етіледі технологияны сырттай игеру жылдың арқылы сенатының сот қызметкерлерінің одан әрі мамандануына жүйесі ықпалын әлемдік тигізеді.

Озық технологиялардың қолданылуы корпусын судьялар жүргізу мен жүйесін сот судьялар отырысының хатшыларының жүктемесінің жеңілдеуіне, қарсы сот басқаруы отырысының хаттамасындағы соттары ескертулерді азайтуға, арттыру сот ісін сатылы жүргізу қорғау рәсімін дәйектеп жеңілдетуге маңызды ықпалын шешімдері тигізіп, жобалары халықтың сотқа қолжетімділігін ювеналдық арттырады қаласының және принципін жаңа шығаруға инновациялық бағытпен талап халыққа қорғау тиімділік істерін көрсетеді. [1].

Сот құқықтық процедураларының ашықтығы барынша мен көптеген айқындығы, заманға сот ісін тұтас жүргізудің тиімділігі мен тарау объективтілігі, судьяның бұқара түсіретін халықтың сотқа қолжетімділігі электронды жүргізу инновациялық жүйені одар әрі дамытумен бастады арта жүйесіне түспек.

Заманауи кейін ақпараттық технологияларды қолдану кезінде сот қызметінің қолжетімділігі, әскери ашықтығы салық мен бөлсе тиімділігі тәсілдерінің бірі болып өндіріп табылғандықтан, алғанда ақпараттық сервистерді қолдану кеңестік сот судебной кеңсесі қызметкерлерінің ғана дербес емес, олардың сотқа болуын жүгінетін оларды адамдардың да

маңызды уақытын үнемдемек. Бұл бірін заманауи жоғарғы электрондық қызмет әрекеттер сот іріктеуге төрелігінің ашықтығы судьясына мен қолжетімділігіне жасалуда бағытталған, тәртібі сондай-ақ қағазбастылықтан жоғарғы арылып, құқықтық қоғамның барлық мүшелеріне болып және бейне бұқаралық ақпарат құралдарына ретінде соттардың қызметі туралы ұсынылған жедел ретінде ақпарат шығару алуға отырып мүмкіндік соттар беретіні сөзсіз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1.Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы бүкілхалықтық референдумда қабылданған. Соңғы өзгеріс 18.0372019 // adilet.zan.kz

2.Мами К.А., Рогов И.И., Малиновский В.А. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: хроника утверждения конституционализма. –Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 728 с

2. <http://adilet.zan.kz/> «Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам»Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы

Жаксылыков Д. А.

ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА

магистрант 2 курса, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г.Семей

Высокий уровень компетентности политических лидеров является составной частью развития демократического общества. Ключевой «показатель эффективности деятельности группы, составляющей политическое руководство страны, ее способность удержаться у власти. Власть должна быть легитимной, признанной большинством населения страны, постоянно подтверждать свою состоятельность» [1, с.92-93]. Политический лидер располагает возможностью постоянно и решающим образом влиять на общественные процессы и социум. Новое время потребовало нового имиджа лидера, соответствующего ожиданиям, надеждам, требованиям населения как главной фигуре в политической элите страны. Общественные настроения изменились, массовое сознание в основном уже перешло от коммунистических идеалов к демократическим. Политический лидер выделяется способностью оказывать влияние на людей, организовывать и объединять их усилия для осуществления поставленных задач. Политический лидер должен принимать во внимание происходящие перемены в области внутренней и внешней политики в условиях

современной глобализации. Тенденций развития партийной системы, расширения поля рыночных отношений способствуют выдвижению наиболее мобильных, креативно мыслящих людей.

Институт президентства стал основополагающим базисом политического развития Казахстана. Он «означает, что именно президент обеспечивает целостность государства, оптимальное и сбалансированное функционирование законодательной, исполнительной, судебной властей, выступает арбитром при возникающих спорах» [2, с. 27]. Существенное внимание уделяет спектрам развития идеи демократизации, процессу утверждения принципов и институтов демократии, идеологическим аспектам переустройства казахстанского общества на демократических основах. Настоящему лидеру нужно обязательно иметь на своей стороне симпатии людей. У каждого лидера должна быть определенная высота, которую нужно покорить, мечта – сделать что-то значительное [3, с.357]. Президент Республики Казахстана выполняет ключевую функцию в процессах демократического развития казахстанского общества.

Гражданское общество представляет собой оптимально новый уровень реализации принципа согласования индивидуальных, групповых и общих интересов индивидов. Отличительной его особенностью является наличие у всех социальных субъектов реальной возможности в рамках закона свободного объединения в определенные группы для выработки и достижения общих целей в различных сферах жизнедеятельности общества. Правящая группа стремится учитывать и соизмерять на основах паритетных начал интересы и потребности различных общественно-политических сил. Данное направление функционирования гражданского общества определяет приоритетность и действенность принципа реализации общенациональных программ развития страны.

Институт президентства является ведущим политическим институтом, где оказывает позитивное воздействие на развитие и укрепление демократизации страны, модернизацию всех сфер общественной жизни. В аспектах развития гражданского общества большую роль играет партийная система. Она представляет собой совокупность всех политических партий в формате их взаимосвязи и взаимоотношения друг с другом. Они располагают реальными возможностями принимать участие в общественно-политической жизни страны. Политические партии выступают как связующее звено между гражданским обществом и государством. Каждая из них на основе разработки своего видения и осмысления тенденций развития общества представляет свой вариант идейно-политических взглядов и положений. В целом, многообразие идеологических и мировоззренческих концепций и течений выступает как естественный и закономерный аспект демократизации казахстанского общества. Оно отражает уровень развития политической модернизации, направленной на укрепление приоритетов многопартийной системы, практическую реализацию интересов и потребностей различных социальных слоев, формирование общественного

сознания. Институт президентства способствует укреплению политической, социально-экономической состоятельности, поступательного развития казахстанского общества и интеллектуально-научного потенциала страны.

Образование представляет собой одну из демократических ценностей казахстанского общества. В Послании Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050» Новый политический курс состоявшегося государства» 14 декабря 2012 года подчеркивается «Высшие учебные заведения не должны ограничиваться образовательными функциями. Им необходимо создавать и развивать прикладные и научно-исследовательские подразделения» [4]. Демократизация страны определяет собственную модель поступательного движения в глобальных условиях XXI века. Процессы становления независимого государства выявляют роль института президентства как основы политического развития Казахстана.

Внедрение индустриально-инновационной технологии создает определенную площадку для углубления демократизации общества. Важное значение имеет формирование общественного мышления и сознания. Общественное сознание – это способность социальной общности соотносить себя в чувствах и мыслях с окружающей средой, формируя определенные настроения, представления, идеи, нормы, убеждения, традиции. Общественные институты, являясь основой гражданского общества, ориентируют индивидов на проявление социальной активности, что предполагает развитие демократии. Характерной особенностью XXI века становится глобализация политических процессов, что оказывает существенное воздействие на демократизацию политической системы. Актуально развитие приоритетов толерантности, гражданского мира, патриотизма, гордости за свою страну.

Список использованной литературы

1. Фельдман Д.М. Политическое взаимодействие элит стран СНГ // Полис. – 2005. №4. – С.89-98.
2. Татимов М.Б. Политические институты в Республике Казахстан: постановка проблемы //Вестник. Серия «Социологические и политические науки». – Алматы: КазНПУ им.Абая. – 2006. №2(14). – С.24-28.
3. Назарбаев Н. Казахстанский путь. – Караганда, 2006. – 372 с.
4. Стратегия «Казахстан – 2050» Новый политический курс состоявшегося государства. //Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана. 14 декабря 2012 года – akorda.kz

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ИНСТИТУТА ПРЕЗИДЕНТСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

магистрант 2 курса, Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г. Семей

Принятая на общенациональном референдуме Конституция Республики Казахстан 1995 года, окончательно порванная с традициями советского прошлого, провозгласила сильную президентскую власть, поставила Президента Республики Казахстан на первое место среди государственных органов. Центральной фигурой государственного устройства Казахстана в настоящее время является глава государства.

Как бы глубоко ни анализировались конституционные и другие нормативные положения о статусе главы государства, его реальное значение неизмеримо богаче. Сочетание в одном лице правового статуса и личности превращает набор сухих нормативных установок в живой институт. Необходимость персонификации главы государства, требование руководить страной сильной харизматической личностью особенно актуальны на том историческом пути, где сейчас находится Казахстан.

Учреждение в нашем государстве 24 апреля 1990 года института президента стало важным событием при начале глубокой реформы государственности. Это было обусловлено целым рядом объективных и субъективных факторов и неразрывно связано с экономическими, политическими и идеологическими условиями этого периода и последующего времени. 22 сентября 1989 года в Конституцию Казахской ССР были внесены существенные изменения и дополнения, направленные на создание необходимых предпосылок для перехода к государственности нового типа. Эти изменения и дополнения касались компетенции Верховного Совета, основы избирательной системы, предусматривалось создание комиссии по конституционному надзору. Однако это были лишь первые шаги к созданию государства, основанного на принципе разделения власти и претендующего на юридический титул [5].

Многие факторы были приняты во внимание при введении в Казахстане в 1990 году поста президента, в частности, зарубежный опыт Государственного строительства в части крайнего исключения примеров Института коллегиальный президентства, необходимости усиления в соответствующих границах исполнительной власти, на переломных этапах жизни общества, кроме того, принимались во внимание в будущем - при определении курса на строительство формы правления по типу президентского.

В связи с этим и в механизме осуществления политической власти появились и объективные предпосылки.

Постепенная потеря доминирующей роли коммунистической партии как ядра политической системы, обычно, регулирующей деятельность государственных органов, общественных объединений, трудовых коллективов, форм прямой демократии, привело к дисбалансу системы в целом с одновременным ослаблением всех его элементов. В этих условиях Государство - "Республика Советов" -оказалось, неспособно к быстрому влиять на развивающуюся ситуацию из-за его неприяности, концентрация функции принятия политических решений и управления в непрофессиональных организациях, а кроме того, при фактическом отсутствии личной ответственности органов и должностных лиц.

На вершине, действовавшей в то время системы власти перечисленных важных задач не мог выполнить ни один орган. "Требовался новый, наделенный народным доверием и необходимым объемом власти, ответственный и в разумных пределах контролируемый, политически не дискредитированный ранее, государственный орган. Таким мог быть только президент " [6].

Важность и сложность различных проблем политико-правовой и фактической организации Президента Казахстана подтверждают примеры многих стран, в устоявшихся демократических традициях, опыте становления суверенной государственностью в бывших республиках постсоветском пространстве, в европейских странах социальных и странах, освобожденных от колониальной зависимости.

Отметим, что политико-правовой статус Президента Республики Казахстан еще далек от его завершения. На сегодняшний день прослеживается только Конституционное, а в отдельные сферах-законодательное регулирование наиболее социально значимых положений. Но за годы независимости и суверенитета нашего государства многие полномочия уже утверждены практикой, и поэтому можно говорить о мерах их эффективности и определять дальнейшие направления их дальнейшего совершенствования. Тем не менее, будут преждевременные суждения о четких границах и всех аспектах "президентской власти", которые по мере ее необходимости будут материализоваться постепенно, по определенному историческому пути.

Раздел III действующей Конституции Республики Казахстан именуется как "президент". Этот раздел открывает часть основного закона, посвященного характеристике государственных органов. По логике расстановки Конституции президентская секция следует нормам, касающимся главной ценности независимого Казахстана-человека и гражданина, его прав и свобод, обязанностей. Таким образом, политически и юридически отмечается первое место Президента Республики Казахстан в системе государственных органов, указанные в его функциях, режиме выбора, ключевые направления, течения и завершения мандата [6].

Различные аспекты статуса Президента Республики Казахстан: характеристика как государственный орган и должностное лицо, функции политико-правовые, избрание и прекращение полномочий, компетенция,

механизм реализации прав и обязанностей, ответственность, положение его аппарата, организационное и материально-техническое обеспечение, защита и т. д. они регулируются многочисленными нормативными и правовыми актами. Среди них на первом месте-Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года, Конституционный Закон Республики Казахстан от 26 декабря 1995 года. "о президенте Республики Казахстан", конституционный закон Республики Казахстан от 28 сентября 1995 года" О выборах в Республике Казахстан", ряд других законов и указов. 40 Конституции, "он является главой государства, его высшим должностным лицом" [1].

Институт главы государства существует абсолютно во всех государствах при любой форме правления. В монархиях это император, король, Шейх, король и т., потенция которых, как правило, наследуется. В республиках это президент, избираемый населением на прямых или косвенных выборах парламентом или профессиональной коллегией, сформированной из депутатов парламента, законодательных собраний субъектов Федерации, в нее также могут входить представители местной власти.

Необходимость существования институтов главы государства обусловлена объективными требованиями, основными из которых являются обеспечение высшей законности, преемственности власти, представительства страны в международных отношениях, решение трудностей в отношениях между органами государства.

Президент Республики Казахстан является государственным органом со всеми присущими ему атрибутами. Является одним из высших государственных органов. Как такие, его статус определяется Конституцией и другими законодательными актами; он получил полномочия и ответственность; власть простирается на территории всего государства; имеет право на выдачу обязательных государственных органов и граждан нормативных правовых актов и индивидуальных (указы и распоряжения); определена система государственных органов и должностных лиц, обеспечивающих его деятельность; финансирование расходов осуществляется за счет средств республиканского бюджета [3].

Казахский глава государства, избранный всенародно, юридически представляет весь народ, все государство и всю страну, по этой причине является носителем высшей легитимности.

Президент Республики Казахстан является единственным государственным органом, то есть в его статусе в единстве присутствуют признаки государственного органа и должностного лица. Поэтому не характерно наличие таких качеств государственного органа, как организационная структура, количество работников, штат и т. Учреждение Института президента Казахстана, наряду с другими вышеуказанными обстоятельствами, была направлена на отход от коллегиальной недобросовестные, повышение личной ответственности за целесообразность, эффективность и законность принятых им решений в

отношении Государства. Следует отметить, что помимо нашего внимания остается большой объем работы, возложенной на главу государства [4].

"Чиновник-это человек, который осуществляет постоянно или временно функции представителя власти, а также постоянно или временно занимают в организациях должности, связанные с исполнением обязанностей, организационно-административных или административных" [2]. Президент республики выступает от имени государственной власти, в силу которой в его компетенцию входит не только большое количество подчиненных ему государственных чиновников, но и лица, не подчиненные ему.

Одним из первых направлений деятельности главы государства и методов, позволяющих обеспечить реальное управление аппаратом государственного управления – практически всеми направлениями "государственного сектора", является воздействие на государственную службу.

Именно здесь находит свое непосредственное воплощение и последующее развитие закрепленная в ст. 40 Конституции характеристика Президента Казахстана как высшего должностного лица государства. Правовое регулирование и правовое регулирование понятия и содержания самого института государственной службы, его основных элементов, процедурных аспектов службы непосредственно исходят и зависят от президента.

Президент Республики Казахстан имеет официальные знаки отличия высшего должностного лица-знак и знамя Президента Республики Казахстан-необходимые атрибуты носителя высшей государственной власти.

Для легитимизации президентской власти очень важны время и процедура вступления Президента в должность.

Согласно Конституции, президент вступил в должность с момента принятия присяги.

Непременным атрибутом конституционного статуса президента является вопрос о его ответственности. Основы, механизмы и последствия привлечения главы государства к ответственности являются одним из важнейших институтов принципа разделения власти и поэтому находят закрепление в конституциях, что отражается в главном законе нашего государства.

Список использованной литературы

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. – Алматы, 2006.
2. Донаков Т. Над ветвями власти. О новом конституционном статусе Президента. // Казахстанская правда. – 1995. – 14 июля.
3. Мусина Б. Б. Взаимоотношение Президента Республики Казахстан с парламентом и правительством. / Проблемы взаимодействия ветвей

государственной власти в процессе их функционирования (Материалы конференции). – Алматы, 2005. – С. 80.

4. Определены новые приоритеты в деятельности дипломатической службы. // Казахстанская правда. – 1996. – 13 сентября.

5. Румянцев О. Г., Додонов А. Н. Энциклопедический юридический словарь. – М.: «ИНФРА» – М, 1996.- С. 98.

6. Сартаев С. Президентство целесообразно. // Казахстанская правда. – 1990. – 13 апреля.

Душечкина Е. В.

ОПЫТ И ПРАКТИКА ЗАРУБЕЖНЫХ ГОСУДАРСТВ В ОКАЗАНИИ МЕДИАТОРСКИХ УСЛУГ

магистр права, преподаватель кафедры «Государственно-правовых дисциплин»
mail: LenaH14@mail.ru

Важность внедрения института медиации в казахстанскую правовую систему подтверждает актуальность исследования института медиации. Высокая действенность института медиации в зарубежных странах и традиции медиации в которые сложились еще в Казахском ханстве, на сегодняшний день оказавшиеся во многом утраченными, определяют вопросы о поиске направлений усовершенствования законодательства Республики Казахстан в области медиации. Помимо этого, общеизвестно, что институт медиации по большей степени облегчает нагрузку на судебные органы, исходя из чего, на рассматриваемые вопросы непосредственно и останавливается современная казахстанская судебная система.

Анализ института медиации как следует начать с изучения его сущности и правовой природы. Для всего этого представляется значимым провести анализ сложившиеся в казахстанской науке подходы к определению понятия процедуры медиации, ее отличительных особенностей. Отдельные авторы, предлагают рассматривать медиацию как в широком так и в узком смысле, выделяют в отношении последнего вспомогательный признак, в силу которого процедура медиации отличается от других видов посредничества, а если быть точным: профессиональные качества медиатора. А сама «медиация» — это определение более узкое и означает процедуру посредничества, при которой третье лицо не дает рекомендаций в отношении возможных условий урегулирования спора, а оказывает им профессиональное содействие в организации и ведении процесса

Медиация — это процедура переговоров, в которой медиатор является организатором и управляет переговорами таким образом, чтобы стороны пришли как можно более выгодному и удовлетворяющему

интересам обеих сторон соглашению, в конечном итоге, в следствии выполнения которого конфликт между сторонами будет исчерпан.

Мировая практика дает понять о том, что от 80-90% мировых соглашений исполняются сторонами в добровольном порядке. — большая вероятность сохранения деловых отношений после завершения процедуры медиации и подписании мирового соглашения; К сожалению, при всех указанных достоинствах процедуры медиации, имеется и ряд недостатков который препятствует ее эффективному применению на практике:

— неимение в судебных базах реестра профессиональных медиаторов;
— дефицит хорошо подготовленных медиаторов и разнообразие их подготовки; — недостаток в судебных органах информации для населения о сущности и принципах оказания медиаторской деятельности;
— недостаточная информированность судей о возможностях, инструментах и технологиях института медиации;
— недостаток, нормативно-правовых актов регулирующих правила проведения медиации и совершенствования качества медиативных услуг. Считаю, что данные проблемы, в тоже время должны стать проектом для первоочередных действий по популяризации института медиации среди населения.

Исходя из всего вышесказанного можно сделать следующие выводы, что вопросы касающиеся института медиации и ее механизмов в основном получили свое отражение и развитие в нормативно-правовых актах так называемого «мягкого международного права», например, таких как : Рекомендация Комитета министров Совета Европы 10 от 18 сентября 2002г. государствам-членам о медиации в гражданских делах; Резолюция Экономического и социального совета ООН от 28 июля 1999 г. «Разработка и осуществление мер посредничества и реституционного правосудия в области уголовного правосудия» и т.д.

Проведя полный анализ содержания всех указанных международных правовых актов и документов международных организаций, включая устоявшихся и закрепленных в них дефиниций понятия «медиация» и механизмов стимулирования внедрения медиации в отечественное законодательства этих государств, позволил мне сформулировать некоторые авторские определения и вывести определенные концепции. Что позволило мне убедиться в высоком значении, придаваемом институту медиации на международном уровне. Мной были выработаны следующие предложения относительно направлений совершенствования института медиации:

- усовершенствование понятий в части определения условий применения процедуры медиации;

- дополнение Закона РК «о медиации» новой статей, в которой бы предусматривалась возможность нотариального удостоверения медиативных соглашений, а также возможности и условия оказания медиативных услуг нотариусами;

- внесение изменений в части устранения избыточных банкетных норм, в том числе четкого закрепления возможности и условий применения медиации к спорам, возникающим в сфере административных правоотношений

-внесение изменений в части установления дополнительных требований к медиаторам по наличию у них высшего юридического образования, а для конкретных случаев и высшего психологического образования;

- модернизация понятий в части уточнения и определения понятия юридической, консультационной и иной помощи, а также определения максимально допустимых объемов оказания такой помощи, без чего невозможно осуществление медиатором своей деятельности;

- модернизация понятий части уточнения и определения сути и правового содержания медиативного соглашения, заключенного сторонами в семейных либо же трудовых спорах; - усовершенствование понятий в части уточнения и определения оснований, объемов и условий для привлечения к ответственности медиаторов за вред, причиненный вследствие их противоправной деятельности .

Исходя из всего можно подытожить, что не смотря на все несовершенство процедуры медиации в Республике Казахстан, она все же является одной из самых ускоренных, экономичных и эффективных правовых способов решения споров.

Список использованных источников

1. Коннов А.Ю. Понятие, классификация и основные виды альтернативных способов разрешения споров.
2. Яковлев В.Ф. Закон свободного применения/ В.Ф. Яковлев// Медиация и право.Посредничества примирение.— 2006.— № 1.— С.13.
4. Шамликашвили Ц.А.. Медиация как метод внесудебного разрешения споров./ Ц.А. Шамликашвили. — М.: Издательство ООО «Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования», —2006.-С.10.
5. Техника ведения переговоров нотариусами: пер. с нем./ Отв. ред. Р .Вальц;предисл.В.В.Яркова.-М.:ВолтерсКлувер",2005.— С.165.
6. <http://www.mediation.kz>

ЮРИДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СУДЕБНОГО ПРЕЦЕДЕНТА КАК ИСТОЧНИКА ПРАВА

магистр права, преподаватель кафедры «Государственно-правовых
дисциплин»
mail: LenaH14@mail.ru

Подмечая увеличивающуюся значимость судебной практики, отдельные юристы предлагают принять судебный прецедент источником права. Тем не менее часто понятия о судебном прецеденте в корне расходятся с тем, что действительно предполагает под собой судебный прецедент в тех странах, в которых он является источником права. Судебный прецедент принадлежит к понятиям в мировой правовой науке, по которым имеются самые неоднозначные точки зрения. Не только казахстанские но и зарубежные ученые по сей день не могут прийти к единому мнению о его правовой природе. Две самые крупные правовые семьи – романо-германская и англо-саксонская – обычно расходятся только в вопросе о признании судебного прецедента источником права. Исходя из этого, возникает вопрос, насколько отличается природа судебного прецедента в этих двух правовых системах.

Право судебного прецедента является регулярно развивающимся сводом законов. Характерной чертой которого является его гибкость по отношению к другим кодифицированным законам которые в основном применяются в романо-германских правовых системах. Под понятием судебный прецедент, принято понимать закон, а именно общее количество опубликованных решений, которые объясняют вынесенный вердикт по делу. По обыкновению, он создаётся на основании вынесенных и обоснованных судебных решений, или же отсылается на подобные прецедентные дела, которые напрямую имеют своё отношение к данному конкретному делу. Однако стоит отметить, что по одной и той же ситуации у разных судов будет иметься большое количество мнений и позиций для разрешения дела, так как проходит через различные суды первой инстанции. Однако на уже вынесенные прецедентные решения в будущем судьи все же имеют право давать отсылку, что позволяет закону быть последовательным. В большинстве мировых стран, право судебного прецедента принято называть общим правом, а также законом, который принимает судья. Данный термин вытекает из того факта, что в странах с романо-германской правовой системой по обыкновению принято кодифицировать все законодательные акты, и судьи не обладают такой привилегией, как правотворчество. Прецедент, по большинству случаев рассматривается как важнейшая и неотъемлемая часть судебной системы, так как он позволяет судам изменять и совершенствовать судебную систему. Судебный прецедент в значительной мере упрощает принятие

решения по конкретным делам. В определенных случаях судьям при рассмотрении конкретных дел, не воспрещается не следовать, своему усмотрению и не опираться на ранее вынесенные решения по аналогичным делам, тем самым создав собственный судебный прецедент. В основном это касается дел, по которым судья считает, что данная аналогия значительно устарела или потеряла свою актуальность с течением определенного времени. Однако не стоит забывать, что такое решение будет обжаловано в вышестоящей судебной инстанции, после чего, последние могут принять решение об отмене устаревшего прецедента в пользу нового.

Не смотря на то, что судебное-прецедентное право характерно для стран с англо-саксонской правовой системой, определенная категория ученых все же занимается изучением практики применения судебного-прецедентного права в странах с романо-германской правовой системой, однако устоявшиеся традиции кодификации законов в таких государствах мешают праву судебного прецедента основательно осесть и найти своё применение на практике. Одним из факторов опаски применения судебного прецедента в данных странах является не разработанность теории и практики применения прецедента, также отсутствия на законодательном уровне признания роли судебного решения. Обстоятельства, при которых судебный прецедент, является побочным результатом правотворческой деятельности судов, официально никак не закрепляется, другими словами – формально не признается, а фактически существует и находит свободное применение, такая позиция является характерной не только для стран романо-германского права. Не имея однозначного представления о месте и роли прецедента в правовых системах отдельных стран, весьма проблематично составить его и для всей романо-германской правовой семьи в целом. Невозможно привести к общему знаменателю и назвать общим для романо-германской правовой семьи в целом источником права прецедент при таком весьма противоречивом к нему подходе, когда в одних странах он не только не признается, но и законодательно закрепляется, в то время как в других странах отношение к нему индифферентно, а в третьих – он не только не признается, но и в формально-юридическом плане ограничивается. Несмотря на формальное непризнание в ряде стран судебной практики в качестве источника континентального права, число сборников судебной практики год от года увеличивается во Франции, Германии, Швейцарии, Италии и многих других странах. Это, несомненно, является одним из показателей если не роста значимости судебного прецедента как источника права, то, по крайней мере сохранения им практического значения.

Таким образом, в большинстве стран романо-германского права прецедент как источник не признается официально, теоретически, но, независимо от этого, он всегда проявлялся практически. В англосаксонских же странах судебный прецедент, как мы уже выяснили, является полноценным источником права. В Республике Казахстан

судебный прецедент не признается в качестве источника права, однако, как и во многих странах романо-германской системы права, прецедент, а точнее, судебная практика (обзоры судебной практики, информационные письма), приобретает все большее практическое значение. Современная судебная власть Республики Казахстан, как и в соседней Российской Федерации, главным образом в лице Конституционного суда, фактически уже осуществляет правотворческие функции, и это признается подавляющим большинством отечественных авторов – теоретиков и практиков. Постановления Конституционного суда (часть решения) отдельными исследователями признаются *ratio decidendi* и на этом основании относятся к прецедентам. Между тем казахстанские суды при ссылке сторон на судебные внутригосударственные судебные решения констатируют: «юридический прецедент не является официальным источником права в Республике Казахстан, а представляет собой толкование нормы права и пример ее применения с учетом конкретных обстоятельств дела»; «суды Республики Казахстан при принятии решения вправе опираться лишь на Закон, что вытекает из общих начал судопроизводства и право-применения в целом, исключая значение судебного прецедента как источника права»; «В казахстанском законодательстве отсутствует прецедентное право». Есть и обратные ситуации в практике, когда суды ссылаются на практику вышестоящих судов. Общеобязательными являются нормативные решения Конституционного суда РК. Вопрос о значении судебной практики и судебного прецедента как источника права является традиционно дискуссионным, однако все больше исследователей сходятся во мнении о необходимости пересмотра роли судебного прецедента.

Список использованных источников

1. Давид Р. Основные правовые системы современности. М., 1988. С. 259.
2. Уолкер Р. Английская судебная система. М., 1980. С. 24.
3. Богдановская И. Ю. «Прецедентное право». М., 1993. С. 165.
4. Дженкс Э. Английское право. М., 1947. С. 31
5. Апаропа Г. В. Основные тенденции английского прецедентного права // Ученые записки ВЮЗИ. М., 1968. Выпуск 17 ч. 3. С. 151.
5. Судебные системы западных государств. М., 1991. С. 101.

ПРАВОНАРУШЕНИЕ КАК ОСНОВАНИЕ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СЕМЕЙНОМ ПРАВЕ

Магистранты 2 курса

Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет

Природа правонарушения, как основания юридической ответственности, в теории права раскрывается по модели состава преступления. Однако, данный подход требует необходимости учитывать особенности конкретной отрасли права для получения полной характеристики данной правовой категории.

В широком смысле правонарушение представляет антиобщественное деяние, причиняющее вред обществу и караемое по закону [1]. В любом обществе правонарушение – это социальный и юридический антипод правомерного поведения. В обобщённом виде все определения правонарушения сводятся к одному - оно представляет собой виновное, противоправное, наносящее вред обществу деяние, влекущее за собой наступление предусмотренной законом ответственности [2].

Основанием для применения к правонарушителю мер юридической ответственности в семейном праве является совершение им семейного правонарушения. Иначе говоря, состав правонарушения рассматривается в качестве юридического факта, который порождает охранительное правоотношение между правонарушителем и потерпевшим и создает определенные притязания потерпевшего и обязанности нарушителя по заглаживанию ущерба, причиненного противоправным действием [3, с. 52].

Бесспорно, что любое правонарушение посягает на устойчивость правовых отношений, вредит личным и общественным интересам, противоречит принципу стабильного развития общества. Каждое современное государство стремится к достижению правопорядка как социальному результату, что является вполне разумным решением.

Правонарушение в семейных отношениях имеет ряд характерных признаков, среди которых можно выделить следующие:

1) Противоправность - деяние должно быть совершено вопреки правовым предписаниям, выражающееся в нарушении закона, условий договора (соглашения), акта судебного органа, норм морали и нравственности.

2) Правонарушение – это волевое, осознанное деяние, выражающееся в действии или бездействии субъекта права. Гражданин, совершающий противоправное деяние, становится субъектом правонарушения и ответственности при условии его способности правильно понимать социальный смысл своего поведения. Не может быть признан правонарушителем родитель, который в силу недееспособности не имеет возможности в полном объеме выполнять свои родительские

обязанности либо осуществлять предоставленные законом права.

3) Наличие вины субъекта семейного правонарушения является одним из важных условий правонарушения. Вина – есть психическое отношение лица к своим противоправным действиям (бездействиям) и последствиям. Вина всегда связана осознанием лицом характера и последствий своего проведения [4, с.347]. Нарушая права субъекта семейно-правовых отношений правонарушитель должен осознавать, что причиняет вред личности, обществу или государству, должен понимать, что действует вопреки предписаний закона, условиям договора, судебного акта.

Установление наличия вины является принципиально важным моментом в отношениях между родителями и детьми. Если в противоправном поведении родителя усматривается вина, значит, есть необходимость в применении семейно-правовой ответственности в виде лишения родительских прав (ст.75 КоБ(с)С РК) [5]. Если же в действии или бездействии родителя нет вины, необходимо применить меры защиты в отношении интересов ребенка- его отобрание. Зачастую такое поведение связано с душевным расстройством, состоянием социальной аномии, ухудшением здоровья, отсутствием нормальных жилищных и иных условий, потерей работы, дохода и др. В этих случаях наказывать родителя нет никакого смысла, необходимо лишь защитить несовершеннолетнего ребёнка от возможного наступления неблагоприятных последствий «трудностей» своих законных представителей.

При законодательном закреплении формы семейно-правовой ответственности учитывается степень вины правонарушителя. Так, абз.2 ст.164 КоБ(с)С РК закрепляет вину в форме прямого умысла: алименты за прошедший период могут быть взысканы в пределах трехлетнего срока, если судом установлено, что до обращения в суд принимались меры к получению средств на содержание, но алименты не были получены вследствие уклонения лица, обязанного уплачивать алименты, от их уплаты [5].

4) Причинение в результате неправомерных действий вреда потерпевшему. Вред, как результат противоправного действия (бездействия), отражается, на тех общественных отношениях, которые регулируются нормами семейного законодательства, - на личных и имущественных отношениях между супругами, между родителями и детьми, отношениях, возникающих в связи с усыновлением, опекой и попечительством, и других, предусмотренных семейным законодательством, то есть на объекте правонарушения [6, с. 25].

По нашему мнению, семейно-правовая ответственность имеет свою специфику, поэтому может наступать и без наличия вредоносных последствий. Несомненно, уровень общественной опасности семейного правонарушения настолько серьёзен, что ожидание наступления вреда может усугубить положение несовершеннолетних либо нетрудоспособных субъектов семейных правоотношений. Неразумно ожидать, например,

когда невыполнение родительских обязанностей отразится на жизни или здоровье ребенка, чтобы изолировать его и поместить в безопасную обстановку, лишая родителей родительских прав.

В связи с этим, мы разделяем мнение ученых, считающих, что в семейном праве применение мер ответственности не всегда зависит от наступления вреда [7, с. 68] [8, с.276].

5. Причинная связь между поведением (действием или бездействием) правонарушителя и причиненным вредом. Обычно для привлечения правонарушителя к ответственности в каждом конкретном случае необходимо установить причинную связь. Связь между поведением правонарушителя и наступившими последствиями должна быть не случайной, а закономерно вытекающей из противоправного поведения [9, с. 82].

Однако, исходя из специфики семейно-правовой ответственности и настаивая на возможности её наступления и без наличия вредоносных последствий, смеем утверждать, что причинная связь не является обязательным условием семейного правонарушения.

Основанием ответственности в семейном праве является правонарушение, которое устанавливает охранительное правоотношение между лицом, совершившим правонарушение, и лицом, чьи права нарушены. Состав правонарушения представляет собой фактическое основание для юридической ответственности, а норма права, условия договора являются правовым основанием, без которого невозможна юридическая ответственность.

Список литературы:

- 1 Энциклопедический словарь. М, 2005, с.284 //ihtik.lib.ru.
- 2 Марченко М.Н. Теория государства и права:учеб.-2-е изд., перераб.и доп.-М., 2006, с.624 //bookradar.org.
- 3 Гражданско-правовая ответственность: проблемы теории и практики; Под ред. В.А. Рыбакова. М.: Издательская группа «Юрист», 2003. С. 328.
- 4 Комаров С.А., Малько А.В. Теория государства и права. Учебно-методическое пособие. Краткий учебник для вузов. - М.: Издательская группа НОРМА- ИНФРА • М, 1999. - 448 с.
- 5 Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.07.2020 г.) // <https://online.zakon.kz/>
- 6 Дроздова Л. Условия ответственности по советскому семейному праву // Сов. юстиция. 1977. № 5. С. 25 - 26.
- 7 Пчелинцева Л.М. Семейное право России: Учеб. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА М-НОРМА, 2002. 688 с.
- 8 Ворожейкин Е.М. Семейные правоотношения в СССР. М.: Юрид. Лит., 1972. 336 с.
- 9 Сидорова С.А. Вопросы применения мер гражданско-правовой и

семейно-правовой ответственности в семейном праве// дис...канд. юрид. наук. Рязань, 2007.- 216 с.

Рагиева Д.Б., Конырбаев Г.Б.

К ВОПРОСУ О СУЩНОСТИ ПРАВООТНОШЕНИЯ ТРУДОПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Старший преподаватель кафедры гражданско- правовых дисциплин
Магистрант 2 курса
Казахский гуманитарно- юридический инновационный университет

Сущность юридической ответственности невозможно раскрыть в полном объеме, не рассмотрев понятие ответственности через конструкцию правоотношения. Развитие общественных связей выступает главным признаком социального государства. Проблема правоотношений в общей теории права сопряжена с главными правовыми категориями, такими как субъекты и объекты отношений, субъективные права и юридические обязанности. Традиционно в науке институт юридической ответственности раскрывается через определения понятия, принципов, функций, видов и т.д. По мнению автора, данный подход не совсем верен и не раскрывает всей сути рассматриваемой проблемы.

Юридической формой проведения в жизнь нормы права выступает правоотношение, что актуально и в исследовании вопросов ответственности.

Так, по мнению О.С. Иоффе и М.Д. Шаргородского, в основе правоотношения лежит объективная воля законодателя, выраженная в правовых нормах и государственных механизмах. Содержание правоотношения составляют субъективные права и обязанности его участников [1, с.217-219]. Не отрицая волевого характера трудовых правоотношений, заметим, что их развитие зачастую не зависит от воли сторон трудового договора, как, допустим в случаях увольнения работника.

Правоотношения ответственности в зависимости от выполняемых функций обозначают в науке охранительными, карательными, наказательными, штрафными, восстановительными и т.д. [2, с.13]. Анализируя суть указанных определений, можно отметить функциональную роль отношений ответственности - урегулирование правоотношений между правонарушителем и лицом, чьи права и интересы были нарушены в результате такого правонарушения, где основной целью выступает принуждение правонарушителя к правомерному поведению через механизмы юридической ответственности.

Несомненно, что трудовая ответственность реализуется исключительно в правовых отношениях. Трудовое правоотношение не может возникнуть, не будучи регламентированным в норме трудового

права. Общественные отношения в сфере общественного труда обретает форму правового отношения только после воздействия на него норм трудового права. В связи с этим трудовое правоотношение всегда связано с правовой нормой как с основанием.

Юридическая ответственность функциональна в силу нормативности своих признаков. Правомерное поведение также нормативно, так как строится по образцу, предусмотренному нормой закона либо локального акта. При нарушении субъектом трудовых отношений норм трудового права возникает новое конкретное охранительное правоотношение. В сущности, юридическая ответственность выражает охранительное правоотношение в таком проявлении, когда в его рамках применяются конкретные санкции, а правонарушитель претерпевает предусмотренные законом либо договором лишения.

Природа охранительного трудового правоотношения не тождественна правоотношению трудовправовой ответственности, первое выступает родовым для второго понятием. Охранительное правоотношение трудовправовой ответственности - это материальное отношение, складывающееся между правонарушителем и лицом, потерпевшим от правонарушения, при котором правонарушитель обязан претерпеть осуждение и ограничение имущественного или неимущественного характера.

Отличия заключаются и в моменте возникновения рассматриваемых отношений. Для правоотношения ответственности необходим факт совершения правонарушения, имеющий характер посягательства на права и интересы, регулируемые трудовым законодательством. Охранительное правоотношение возникает уже с момента указания о трудовом правонарушении в действующем законе, то есть для него достаточным является формальное основание. Для правоотношения ответственности важна не только материально- правовая основа, но и процессуальная, что специфично для этого вида отношения.

Исходя из этого, смеем утверждать, что охранительные правоотношения ответственности можно классифицировать на отношения материальные (направленные на установление отношения ответственности) и процессуальные (приводящие в движение материальное правоотношение ответственности). Такие действия как составление акта о дисциплинарном или материальном проступке, приказа о правонарушении, истребование объяснительных документов производятся в правоотношениях процессуального характера в целях установления тех юридических фактов, о которых указывает нормативный акт, которые выступают свидетельством совершения либо несобвершения правонарушения.

В случае обнаружения проступка процессуальные отношения изменяются, так как у субъекта, чьи интересы нарушены в результате противоправных посягательств, появляются новые права и обязанности, например, право на возмещение материального вреда, право на взыскание

денежных средств. До обнаружения факта правонарушения таких полномочий у субъекта не существовало.

Бесспорно, что процессуальные правовые отношения трудовой ответственности обладают определенной спецификой. Данные отношения развиваются в пределах, предусмотренных законом и всегда имеют правовую направленность. Они носят вторичный, производный от материального правоотношения характер, так как свое развитие получают во исполнение отношения ответственности, реального либо изначально предполагаемого. Указанная зависимость не мешает их активности и власти, в результате чего обеспечивается защита материального правоотношения, лежащего в их основе.

Благодаря процессуальным правоотношениям представляется возможным установить необходимые обстоятельства допущенного правонарушения, индивидуализировать и конкретизировать трудовую ответственность. В рамках процессуальных правоотношений признается или отрицается факт дисциплинарного или материального проступка, устанавливаются условия смягчения либо отягощения ответственности, избирается мера взыскания.

Таким образом, завершающим этапом процессуальных правоотношений выступает осуждение правонарушителя и определение ему меры ответственности. Путем принятия правоприменительного акта лицом, допустившему правонарушение, указывается тот перечень ограничений, который он должен претерпеть.

С момента вынесения процессуального решения начинается свое развитие стадия реализации трудовой ответственности. На этом периоде правонарушитель получает специальный правовой статус. Бесспорно, что уже в момент совершения проступка лицо формально приобретает его, но путем вынесения процессуального решения указанный статус подтверждается окончательно. В статус правонарушителя включается дополнительная обязанность, составляющая основу всего содержания трудовой ответственности. Дополнительная обязанность правонарушителя позволяет отграничить отношение ответственности от других охранительных отношений, в которых указанная обязанность не находит своего отражения.

На этом этапе необходимо обеспечить работнику правовую возможность предоставления объяснения согласно п.2 ст.65 ТК РК. Однако не предоставление работником объяснений не препятствует ходу дисциплинарного производства, поскольку после двухдневного ожидания работодатель имеет право оформить соответствующий акт [3].

Список литературы:

1. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права.- М., 1962. 318с.
2. Кирсанова А.В. Правоотношения юридической ответственности: автореф. дис. ...канд. юрид.наук. Тамбов, 2009. 29 с.

3. Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.06.2020 г.) // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=38910832

Рахимов Б. З., Ибрагимова Ф.Г.

ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ВЕЩНЫХ АСПЕКТОВ ЗАЛОГА

магистрант КазГЮИУ 2 года обучения

Залогом (залоговым правом) признается право на чужую вещь, принадлежащее кредитору в обеспечение его прав требования по обязательству и состоящее в возможности исключительного удовлетворения из стоимости {ценности} вещи.

Институт залога имеет довольно древнюю историю. Залог уже был известен и широко применялся в римском праве. Конструкции римского залога претерпела в ходе исторического развития общества и правовых систем незначительную трансформацию и входит в правовые системы как континентального, так и англо-американского права. Например, в развитом римском праве условно различались два основных вида залога "pignus" и "hypotheca". При этом под "pignus" понималось залоговое право, соединенное с передачей кредитору владения вещью, что соответствует современному понятию залога, "ручного залога". Под "hypotheca" в римском праве понималось залоговое право, при котором вещь не переходила во владение кредитора до момента просрочки обеспеченного обязательства, что соответствует казахстанской конструкции ипотеки, а в ряде стран этот вид залога обозначен при залоге недвижимости как ипотека, либо при залоге движимости – как залог движимой вещи с оставлением предмета залога у залогодержателя.

Несмотря на длительную историю института залога, в цивилистической науке довольно долго ведется спор о том, относится ли залог к числу институтов вещного или обязательственного права, и к этому вопросу уделяется внимание как в работах Д.И. Мейера, Г.Ф. Шершеневича и других дореволюционных цивилистов, так и в работах современных исследователей гражданского права. В связи с этим имеются обоснования необходимости расположения этого института в разделе вещных прав.

Не разделяя последнюю точку зрения ввиду нецелесообразности, нами безусловно признается, что вещные аспекты свойственны отдельным видам залога, и во многом решение этого вопроса зависит от объекта залоговых правоотношений. И для выявления вещных аспектов отдельных видов залога необходимо определиться с местом и ролью права залога в системе вещных прав в соответствии с гражданско-правовой концепцией этого института. И здесь важно отметить, что теория вещных прав является новым направлением науки гражданского права Казахстана,

требующим дальнейшего изучения и разработки. Отнесение права залога к вещным правам требует изучения и разработки теории вещных прав для определения места права залога в этой системе.

Также никак нельзя согласиться с мнением, высказываемым в работах как дореволюционного, так и современного периода, что залог вообще не свойствен вещный характер и что залоговые правоотношения необходимо рассматривать только как обязательно-правовые.

Право залога является, с определенными оговорками, вещным правом, в частности, когда предметом залога является вещь. К тому же вещное право залога относится к группе прав на чужую вещь, и все положения о правах на чужую вещь безусловно относятся и к праву залога на вещь.

Трудности в определении вещных аспектов залоговых правоотношений проявляются в нескольких моментах. Одним из таких моментов является отрицательное отношение к категории вещных прав законодателя советского постнэповского периода и аналогичная ее оценка в юридической науке. Возрождение теории мощных прав началось только с принятием Основ гражданского законодательства Союза ССР и республик от 31 мая 1991 года. Дальнейшим шагом в этом направлении в Казахстане является принятие Общей части Гражданского кодекса Республики Казахстан от 27 декабря 1994 года, как и в России – принятие первой части ГК Российской Федерации. В частности, в нормативных актах появился раздел "Право собственности и иные вещные права". В то же время в разделах традиционно уделяется значительное внимание праву собственности, отдельные же обобщенные нормы законодательства о вещных правах не раскрывают содержания вещного права, носят более информационный, даже декларативный характер.

Признавая необходимость раскрытия содержания вещного права, современная юридическая наука этого пока, по нашему мнению, не сделала, и эта задача является первоочередной для развития гражданского права.

И то же время существовавшая в дореволюционной России правовая теория вещных прав не может быть механически перенесена и современную юридическую науку стран СНГ как Правопреемников российской правовой системы, что объясняется развитием не только правовой науки советского и постсоветского периода, но и развитием общемировой юридической науки, интеграцией экономик стран с англо-американской и континентальной системами права, их сближением, а в ряде случаев заимствованием друг у друга отдельных институтов. Несомненно одно, что дореволюционная российская концепция вещных прав должна стать основой для дальнейшего изучения и восстановления их в гражданско-правовой науке стран СНГ, в том числе и Казахстана.

Другим моментом, определяющим сложности вопроса выделения вещно-правовых аспектов залога, является особое положение залога в системе вещных прав. Д.И. Мейер, хотя критически относился к

возможности отнесения залога к вещным правам, все же законывал, что наукой гражданского права и к правам на чужую вещь, т.е. к вещным правам, "обыкновенно относится также и право залога". Если мы обратимся к работам Г.Ф. Шершеневича, определяющим вещные права на основе их абсолютности, то найдем упоминание о том, что право залога, как правило, относится к вещным правам по обыкновению, при этом отмечается резкое отличие права залога от иных прав на чужую вещь и ему уделяется особое место в системе вещных прав. В то же время Шершеневич безусловно относил право залога к правам на чужую вещь, что обладателю этого права хотя и "не дает ни владения, ни пользования", но предоставляет "субъекту его несравненно большее правомочие, чем другие вещные права, - оно может повлечь за собою лишение собственника принадлежащего ему права собственности". Обосновывая отнесение права залога к категории прав на чужую вещь, Шершеневич отмечал, что только ценность чужого, а не своего имущества служит обеспечением права требования.

В отношении вещных аспектов залога в современной юридической литературе нет однозначного или обоснованного вывода. Так, в разделе "Право собственности и иные вещные права" московского учебника гражданского права утвердительно упоминается об отнесении правомочий залогодержателя к вещным правам. В другом учебнике гражданского права к иным, кроме перечисленных в законодательстве, вещным правам предлагается относить только право залога недвижимости, при этом не обосновывая ни причины исключительности этого вида залога, ни причины исключения прав залогодержателей по другим видам залога из системы вещных прав.

В работе Л.В. Щенниковой, вслед за Шершеневичем, также отмечается особенное положение права залога в системе вещных прав, при этом выделяется ипотека как наиболее отвечающая признакам вещного права.

Отнесение права залога вещью к вещным правам, несомненно, имеет большое практическое значение. Право залога, являясь вещным, т.е. абсолютным, правом предоставляет его обладателю возможность защиты своего права способами, предусмотренными для защиты права собственности и иных вещных прав, – возможность абсолютно-правовой защиты. При этом залогодержатель вправе предъявлять как виндикационные, так и негаторные требования к любым лицам, нарушающим его права, в том числе и к собственнику имущества или залогодателю.

Являясь центральным вещным правом, право собственности, также является основой всего имущественного оборота. Иные вещные права схожи во многом с правом собственности, ни представляют собой самостоятельные права, хотя бы и содержащие отдельные правомочия, аналогичные правомочиям собственника. При этом в содержании вещных прав могут находиться отдельные правомочия пользования, а когда это

необходимо для осуществления пользования, – также и правомочия владения (но только не правомочие по распоряжению, которое хотелось бы особо рассмотреть позже) либо их сочетание как и полном объеме, принадлежащем собственнику (например, право постоянного землепользования), так и в ограниченном виде (например, право "земельного сервитута). Правомочия обладателя вещного права по осуществлению пользования либо пользования и владения и их объем могут устанавливаться на основании как договора с собственником вещи, так и законодательного акта. В то же время любое вещное право в силу своей правовой природы является, с нашей точки зрения, ограничением прав собственника по осуществлению владения, пользования или распоряжения вещью, обремененной иным вещным правом, а также возможности собственника по своему усмотрению осуществлять упомянутые полномочия. Эти ограничения являются следствием наделения в ограниченном объеме определенными правомочиями обладателя иных вещных прав, но не лишения собственника правомочия вообще.

Ограничение правомочий собственника достигается путем предоставления в случае конфликта приоритета правам на чужую вещь, но никак не лишением каких-либо правомочий собственника. Собственник вправе осуществлять только такие действия, которые бы не мешали осуществлению вещных прав на чужую вещь. Приоритет иных вещных прав, основанных на законных началах (положениях законодательных актов, содержания договоров, порождающих вещные права), над правами собственника является центральным моментом институт; вещных прав. Данный приоритет закрепляется в законодательстве при конструировании правового регулирования каждого отдельно взятого вещного права. Для залога это проявляется в закреплении в определении залога возможности собственник передавать в обеспечение исполнения обязательства свое имущество, в безусловной возможности залогодержателя обратиться с иском на предмет залога при неисполнении обязательств должником и в приоритете залогодержателя перед третьими лицами в удовлетворении своих требований из заложенного имущества, в том числе и перед собственником вещи.

Список использованных источников

1. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) - М.: Спарк, 1995. - 556 с.
2. Вердников В.Г., Кабалкин А.Ю. Новые гражданские кодексы союзных республик. - М.: Изд-во «Юридическая литература», 1965. - 134 с.
3. Иоффе О.С. Советское гражданское право (курс лекций). Отдельные виды обязательств. — Л.: Издательство Ленинградского университета, 1961. - 532 с.
4. 4 Гражданский кодекс Республики Казахстан (часть особенная). [Закон](#) РК от 1 июля 1999 г. № 410-1 «О введении в действие ГК РК

Рахимов Б. З., Ибрагимова Ф.Г.

ЗАЛОГ КАК СПОСОБ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

магистрант КазГЮИУ 2 года обучения

Залог – это такой способ обеспечения исполнения обязательств, в силу которого кредитор (залогодержатель) имеет право, в случае неисполнения должником обеспеченного залогом обязательства, получить удовлетворение из стоимости заложенного имущества преимущественно перед другими кредиторами лица, которому принадлежит это имущество (залогодатель), за изъятиями, установленными ГК РК [1]. Актуальность темы обуславливается тем, что в условиях рыночной экономики залог получил широкое применение как вещный способ обеспечения исполнения обязательств.

Предмет залога – это любое имущество, в том числе вещи и имущественные права (требования), за исключением вещей, изъятых из оборота, требований, неразрывно связанных с личностью кредитора, в частности требований об алиментах, возмещении вреда, причиненного жизни или здоровью, и иных прав, уступка которых другому лицу запрещена законодательными актами. Стороны залогового отношения именуется залогодателем и залогодержателем. Права залогодержателя (право залога) на вещь, являющуюся предметом залога, распространяются на ее принадлежности и на неотделимые плоды, если иное не предусмотрено договором или законодательными актами. Залог возникает в силу договора. Договор является главным основанием возникновения залоговых правоотношений. Договор о залоге должен быть заключен в письменной форме. Несоблюдение формы влечет недействительность договора. Видами залога являются ипотека, заклад, залог прав.

Как отмечает Жумабекова Г., залог обладает рядом преимуществ по сравнению с другими способами обеспечения исполнения обязательств. Во-первых, договор о залоге обеспечивает наличие и сохранность заложенного имущества на тот момент, когда должнику придется рассчитываться с кредитором. Во-вторых, залог имущества должника обеспечивает кредитору-залогодержателю возможность удовлетворить свои требования за счет заложенного имущества преимущественно перед другими кредиторами. В-третьих, реальная опасность потерять имущество в натуре является хорошим стимулом для должника исполнить обязательство надлежащим образом [2, с. 7].

Вместе с тем, наряду с указанными преимуществами залога, на практике возникают проблемы, связанные с применением норм гражданского законодательства об обращении взыскания и реализации заложенного имущества. Конструктивный анализ показывает наличие большого количества проблем в этой области. Но автор не ставит целью данной работы исследовать все проблемы, а затрагивает только те, которые связаны с реализацией заложенного имущества и преимущественным удовлетворением права залога.

Вначале целесообразно рассмотреть проблему преимущественного удовлетворения права залога. Эта проблема, казалось бы, имеющая сугубо теоретический характер, иногда приобретает важнейшее практическое значение. Как доктринально, так и легально этот тезис выражается достаточно просто: залоговый кредитор (залогодержатель) имеет право в случае неисполнения должником обеспеченного залогом обязательства получить удовлетворение из стоимости заложенного имущества преимущественно перед другими кредиторами лица, которому принадлежит это имущество (залогодатель), за изъятиями, установленными ГК РК (п. 1 ст. 299). Казалось бы, и нет проблем. Но практика применения этого положения свидетельствует об обратном значении. Прежде всего, обратим внимание на заключительную часть цитируемого положения ГК. Преимущественное удовлетворение требований залогодержателя осуществляется во всех случаях (общее правило), за исключением специально оговоренных самим же кодексом исключений. Таких исключений в ГК три. Первое - это правила п. 4 ст. 21 ГК РК об отсутствии преимущества залога при банкротстве индивидуального предпринимателя перед обязательственными требованиями причинения вреда жизни или здоровью. Также по оплате труда и выплате компенсаций лицам, работавшим по трудовому договору, задолженностей по социальным отчислениям в Государственный фонд социального страхования, по уплате удержанных из заработной платы алиментов и обязательных пенсионных взносов, а также вознаграждений по авторским договорам. Второе исключение аналогично первому (п. 1 ст. 51 ГК РК) лишь за тем изъятием, что оно относится к банкротству юридических лиц. Третье - залог не обладает преимуществом при изъятии у залогодателя предмета залога в виде санкции за совершение преступления или иного правонарушения (п. 2 ст. 324 ГК РК).

Как утверждает Скрябин С., решением данной проблемы будет исключение из состава конкурсной массы имущества юридического лица или индивидуального предпринимателя предмета залога вообще, предоставив прочим кредиторам, как и потерпевшему от правонарушения, получить удовлетворение из иного имущества должника. Тем более что позитивный опыт Российской Федерации имеется [3, с. 44].

С. Скрябин обращает внимание на проблемы понимания и применения правил п. 2 ст. 324 ГК РК: «Нормы обоих пунктов ст. 324 ГК РК содержат правила, которые устанавливают последствия

принудительного изъятия заложенного имущества. Обратим внимание на то, что это императивные нормы гражданского законодательства. Если положения первого пункта этой статьи связаны с принудительным прекращением права собственности на предмет залога по особым основаниям (изъятия (выкупа) для государственных нужд, реквизиции или национализации), то нормы второго пункта касаются двух обстоятельств. Во-первых, установление факта принадлежности предмета залога на праве собственности другому лицу. В данном случае имеет место передача в залог вещи неуправомоченным лицом, а т.к. обременение собственности залогом относится к распорядительным действиям собственника, которому, по общему правилу, только и может принадлежать соответствующее правомочие. Данное положение законодательства выглядит вполне логичным и обоснованным. Во-вторых, изъятие предмета залога осуществляется в виде санкции за совершение преступления или иного правонарушения. Прежде всего, возникает вопрос, какое правонарушение имеет в виду законодатель в этом случае. Относительно преступления проблем не возникает. Тут все понятно. Относительно других видов правонарушений позиции не столь однозначны. Правонарушения могут быть различными (например, гражданские, административные, дисциплинарные и другие). И если толковать данную норму закона буквально, то ответ будет прост: подобная санкция может последовать за любое правонарушение» [3, с. 47].

По мнению Скрыбина С. данное положение следует толковать ограничительно, и речь в данном случае может идти только о совершении административного правонарушения. В этих ситуациях (при совершении, как преступления, так и административного проступка) принудительное изъятие возможно только в случаях, когда в санкциях соответствующих статей предусмотрен такой вид наказания, как конфискация. И никак иначе. При этом сам факт совершения подобных деяний должен быть установлен судебным актом, вступившим в законную силу. Изъятие предмета залога происходит вне зависимости оттого, когда было совершено преступление или административное правонарушение - до заключения договора залога или после [3, с. 53].

Одной из проблем реализации предмета залога, на которую хотелось бы обратить внимание, является порядок удовлетворения требований залоговых кредиторов при перезалоге имущества. Нормы, регламентирующие в общем виде перезалог имущества, содержатся в ст. 311 ГК. Это единственная посвященная перезалогу статья в ГК, которая не содержит подробной регламентации всех возможных вопросов, которые могут возникнуть при последующем залоге имущества. Особенно остро это проблема стоит при решении вопроса о порядке обращения взыскания и реализации имущества, находящегося в залоге у нескольких залогодержателей. Пункт 1 ст. 311 ГК устанавливает, что если имущество, находящееся в залоге, становится предметом еще одного залога в обеспечение других требований (перезалог), то требования последующего

залогодержателя удовлетворяются из стоимости предмета залога после удовлетворения требований предшествующих залогодержателей. М.К.Сулейменов и Е.Б. Осипов ставят вопрос, как быть, если у последующего залогодержателя возникли основания обращения взыскания на заложенное имущество, а у предыдущего они еще не возникли? Допускает ли п. 1 ст. 311 ГК обращение взыскания на заложенное имущество последующим залогодержателем до возникновения оснований обращения взыскания у предыдущего залогодержателя? Статья 311 ГК не дает четкого ответа на эти вопросы. Отсутствие в законодательных актах регламентации многих важнейших вопросов перезалога требует совершенствования правового регулирования отношений по перезалогу имущества. Императивные требования Гражданского кодекса о реализации заложенного имущества только с публичных торгов не совсем отвечают потребностям современного оборота и не учитывают всех особенностей объектов, которые могут выступать в качестве предмета залога [4, с. 31]

Итак, следует отметить тот факт, что существует немало пробелов и противоречий в самом залоговом законодательстве, которые делают зачастую проблематичной защиту интересов залогодержателей и являются препятствием на пути широкого использования залога в качестве способа обеспечения обязательства. Многие положения действующего залогового законодательства являются недостаточно проработанными, не всегда согласуются с нормами, регулирующими отношения собственности. Все это свидетельствует о необходимости совершенствования правового регулирования залоговых отношений.

Литература:

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общ. часть) от 27 декабря 1994 г. //Электронная база законодательства «Параграф».
2. Жумабекова Г. Некоторые проблемы эффективности залога как способа обеспечения исполнения обязательств //Мир закона. – 2002. - № 3. - С. 6-10.
3. Скрыбин С. Залог и удержание как способы обеспечения исполнения обязательства: общие и особенные черты //Юрист. – 2009. - № 6. – С. 47-53.
4. Сулейменов М. К., Осипов Е.Б. Залоговое право.–

ОБЪЕКТ ЗАВЕЩАНИЯ ПО ГРАЖДАНСКОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

магистрант 2 года обучения КазГЮИУ

В 1999 году была введена в действие Особенная часть Гражданского Кодекса Республики Казахстан Законом Республики Казахстан «О введении в действие Гражданского кодекса Республики Казахстан (Особенная часть)». Гражданский кодекс 1999 года (Особенная часть) разрешил ряд проблем, возникших еще со времен обретения Республикой Казахстан независимости и которые вплоть до 1999 года оставались не разрешенными и регулировались советским законодательством.

Наследование, по Гражданскому кодексу Республики Казахстан 1999 года, возможно по закону и по завещанию. Наследование по закону имеет место, когда завещание отсутствует либо определяет судьбу не всего наследства, а также в иных случаях, установленных законодательством.

Нормы статей раздела VI «Наследственное право» применяются к наследству, открывшемуся после введения в действие Гражданского кодекса Республики Казахстан (Особенная часть)].

Понятие завещания всегда предполагает наличие объекта завещания, соответственно, объектом завещательного распоряжения является имущество, которое переходит к наследникам. Поэтому решение вопросов, касающихся понятия имущества, его состава, порядка перехода имущества к наследникам и многих других неясных и спорных вопросов, связанных с объектом завещания, является не только практической, но и теоретической необходимостью.

По действующему законодательству Республики Казахстан, завещание – это односторонняя сделка, направленная, прежде всего на распределение имущества между лицами, названными завещателем своими наследниками в порядке, установленном законом. Существенным признаком любого завещания является распределение принадлежащего наследодателю имущества. Следовательно, как справедливо отмечает профессор В.К. Дронинов, объектом завещательного распоряжения является имущество, которое переходит к наследникам в том составе, какое оно имело в момент смерти завещателя.

Однако необходимо отметить, что не только завещание является актом, регулирующим порядок распределения имущества, необходимо учитывать и согласовывать содержание завещания с нормами гражданского законодательства.

Важным вопросом, касающимся объекта завещания, является рассмотрение вопроса о составе наследственного имущества. Иными словами, какое имущество наследодатель может иметь в частной собственности и, соответственно, передать наследникам и устанавливает

ли закон какие-нибудь ограничения. Чтобы дать точный ответ на поставленный вопрос, необходимо обратиться к общим нормам Гражданского Кодекса Республики Казахстан, а именно разделу II – право собственности и иные вещные права. Согласно п. 2 ст. 191, в частной собственности может находиться любое имущество, за исключением отдельных видов имущества, которые, в соответствии с законодательными актами, не могут принадлежать гражданам или юридическим лицам, за исключением запрещенного такими законодательными актами имущества, количество и стоимость имущества, находящегося в частной собственности, не ограничивается. Вопросы ограничения либо запрещения отдельных видов имущества и прав, которые не могут принадлежать гражданам и юридическим лицам, регулируются следующими законодательными актами: Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года; Гражданский Кодекс Республики Казахстан 1999 года; Закон Республики Казахстан от 21 сентября 1994 года «о транспорте в Республики Казахстан».

Таким образом, объектом завещания может быть имущество, которое принадлежало наследодателю и посредством завещания переходит к наследникам в том составе, какой он имел место в момент смерти завещателя. Наследодатель может завещать любое имущество, за исключением запрещенного законодательными актами.

Сущностью любого завещания является распоряжение имуществом на случай смерти, следовательно, разрешение множества неясных дискуссионных проблем, связанных с объектом завещания, является практической и теоретической необходимостью.

Рассматривая данную проблему наследования, хотелось бы обратить внимание на одну из статей в журнале «Закон и Время», которая действительно заставляет задуматься о многом...

Эта история, подобная сюжетам многочисленных детективов, развернулась вокруг одного завещания. Сей листок бумаги имел свою ценность – дом и находящееся в нем имущество. Противоборствующими сторонами были: сестра и сноха с двумя несовершеннолетними детьми уже покойной завещательницы.

Манзура – апай (здесь и далее имена и фамилии действующих лиц по этическим соображениям изменены) страдала раком молочной железы, вследствие чего ей ампутировали правую грудь и правую руку. Жила она в своем доме с сыном, снохой Диляром и двумя внуками. Уже обреченная женщина испытывала сильные муки, и ее родная сестра Шырын, будучи медработником, взяла на себя роль приходящей медсестры, при необходимости колола наркотики.

За три дня до смерти Манзуры-апай заботливая Шырын везет ее в одну из нотариальных контор г. Тараза, где оформляет завещание о том, что все имущество Манзуры переходит в случае смерти последней непосредственно к ней... «В данной ситуации грубейшую халатность допустил нотариус: заявительница находилась в машине, - рассказывает

прокурор отдела прокуратуры области, - и он лично не удостоверился в том, что именно автор завещания поставил под ним свою подпись. Тем более что гражданин, в пользу которого завещается имущество, не должен присутствовать при составлении завещания, а тем более подписывать его за завещателя». Именно это, по всей видимости, и произошло, так как сама Манзура- апай уже не имела правой руки и никогда не подписывалась левой. В момент подписания завещания у Манзуры – апай был еще жив ее сын, являющийся инвалидом (туберкулез открытой формы). Умер он, спустя шесть месяцев после смерти своей матери. Только после того, как умер прямой наследник завещателя, сестра покойной вытатила на свет добытое завещание. Озадаченная сноха, потерявшая и тещу, и мужа, с двумя несовершеннолетними детьми на руках предприняла попытку отстоять свои права.

По существующему законодательству ее мужу, инвалиду 1 группы или его детям, независимо от содержания завещания полагается не менее 2/3 доли, которая причиталась бы при наследовании по закону. Но это только в том случае, если завещание законно. Однако прокуратура ставила под сомнение этот факт. Сестра покойной тем временем подает иск в суд о принудительном выселении снохи с детьми из дома. Настораживал тот факт, что заявительница, не сделала этого до тех пор, пока был жив родной сын завещательницы, который умер, не успев оформить право на наследование. Диларом подает встречный иск в суд на том основании, что, являясь снохой умершей и проживая с ней в одном доме, претендует на наследство всего домовладения по закону. Кроме того, указывает на недействительность завещания, так как завещательница, будучи тяжело больной и испытывая сильные боли, за 3 дня до смерти не могла в достаточной степени понимать смысл своих действий.

В ходе судебного разбирательства стороны заключили мировое соглашение, по которому сестра обязалась выплатить Диларом в течение 2 месяцев сумму, эквивалентную 9000 долларов США, после чего последняя вместе с детьми должна была выселиться из дома. Но этого условия сестра так и не выполнила. Согласно заключения посмертной судебно – психиатрической экспертизы, проведенной по требованию, завещательница в силу своего тяжелого недуга в момент подписания завещания не могла понимать смысл и значение своих действий и руководить ими. Даже будучи под воздействием болеутоляющих средств она не могла адекватно оценивать свои поступки.

Областной прокуратурой, а впоследствии и судебной коллегией по гражданским делам Верховного Суда РК определение суда г. Тараза и постановление президиума областного суда отмечено, а дело направлено на новое рассмотрение в тот же суд в ином составе. В определении коллегии Верховного Суда РК четко сказано, что «при таких обстоятельствах дела при новом рассмотрении необходимо тщательно исследовать довод ответчицы о том, что завещательница не могла подписать заявление, поскольку правая рука была ампутирована, а левой

она никогда не расписывалась. Для определения принадлежности подписи на завещании назначить по делу судебно - почерковедческую экспертизу, выяснить, могла ли завещательница в силу своего болезненного состояния понимать смысл и значение своих действия, проверить законность составления завещания, дать оценку собранным доказательствам и принять по делу законное и обоснованное решение».

Это дело опять на рассмотрении местных судей. Чем оно завершится, решить им.

Список использованных источников

1 В.К. Дроников. Наследование по завещанию в советском праве. Москва, 1957. С. 136.

2. Советское наследственное право. / Под. ред. Б.С Антимонова и К.А. Граве. Москва, Юридическая литература, 1955. С. 264.

3 Терминологический словарь Республики Казахстан. Алматы, Боржы, 1999.

4 В.Н. Хропанюк. Теория государства и права. Москва, Интерсталь, 2001. С. 323.

5 Конституция Республики Казахстан. Алматы, Юрист, 2003. С. 40.

26. Гражданский Кодекс Республики Казахстан. Часть общая, особенная. Алматы, Жеті Жары, 2007. С. 136.

Суйчинов М. А.

НАСЛЕДОВАНИЕ ПРАВ НА РЕЗУЛЬТАТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

магистрант 2 года обучения КазГЮИУ

Могут ли наследоваться права на результаты интеллектуальной деятельности? До вступления в силу Особенной части Гражданского Кодекса Республики Казахстан такой вопрос практически не возникал. Считалось, что подобным случаям применимы общие нормы наследственного права. Кроме того, в отношении авторского права существовало прямое указание на то, что оно переходит по наследству].

Сомнения появились в связи с неудачной формулировкой ст. 1040 Гражданского Кодекса Республики Казахстан, согласно которой «в состав наследства входит принадлежащее наследодателю имущество, а также права и обязанности, существование которых не прекращается с его смертью». Как видим, исключительные права здесь не упомянуты. Это положение, а также формулировка пункта 1 ст. 1038 Гражданского Кодекса Республики Казахстан позволяют некоторым лицам, комментирующим данный кодекс, утверждать, что:

- к наследникам переходит лишь имущество;

- иные объекты гражданских прав в ст. 115 Гражданского Кодекса Республики Казахстан, в частности объекты интеллектуальной собственности, прямо не относящиеся к имуществу, по наследству не переходят.

Это обосновывается тем, что ст. 115 Гражданского Кодекса Республики Казахстан при ее буквальном толковании выделяет результаты интеллектуальной деятельности, в том числе исключительные права на их интеллектуальной собственности, в отдельную категорию видов гражданских прав, не входящую в понятие «имущественные права».

Известен и иной подход, согласно которому права лиц – правообладателей в области Интеллектуальной собственности подразделяют на личные неимущественные и имущественные. На это прямо указано в ст. 15,16 Закона «Об авторском праве и смежных правах» При этом имущественные права после смерти автора переходят по наследству. (Ст. 30 Закона Республики Казахстан «об авторском праве и смежных правах»).

Понятие «имущество», включающее исключительные права как разновидность имущественных прав, широко используется в Гражданском Кодексе Республики Казахстан (ст.125). Сама структура ст.1040 Гражданского Кодекса Республики Казахстан показывает, что в пункте 1 понятие «имущество» использовано в максимально широком смысле, а его ограничения даны в абзаце втором, называющем права и обязанности, которые хотя и являются имущественными, не переходят по наследству вследствие их тесной связи и личностью умершего, а также права и обязанности, которые не могут переходить по наследству из-за прямого запрета, содержащегося в Гражданском Кодексе республики Казахстан или других законах.

Из сказанного можно сделать вывод, что исключительные права, являясь имущественными, переходят по наследству.

К объектам исключительного права приравнены средства индивидуализации, упомянутые в ст. 125 Гражданского Кодекса Республики Казахстан. Следовательно, исключительное право на товарный знак, имя ту же сущность, также является имущественным и переходит по наследству (если правообладателем было физическое лицо, осуществляющее предпринимательскую деятельность).

Надо также отметить следующее: не ставится под сомнение, что в состав наследства может входить предприятие, которое, будучи объектом гражданских прав, определяется ст. 119 Гражданского Кодекса Республики Казахстан как имущественный комплекс, используемый для осуществления предпринимательской деятельности. В состав предприятия как имущественного комплекса входят, в частности, права на обозначения, индивидуализирующие предприятие, его продукцию, работы и услуги (фирменное наименование, товарный знак), другие исключительные права.

Наследование предприятия как целостного имущественного комплекса предполагает совершение наследником различных действий,

направленных на переход к нему некоторых прав и обязанностей предприятия. На основании свидетельства о праве на наследство ему передаются все права на отдельные объекты предприятия, в частности права, индивидуализирующие предприятие, его продукцию, работы, услуги, исключительные права. Поэтому наследнику необходимо отдельно зарегистрировать данный переход права в соответствии с требованиями законодательства.

Необходимо обратить внимание на то, что предприятие является недвижимостью, даже если не содержит в своем составе недвижимого имущества (например, бизнес представляет собой совокупность имущественных прав из различных договоров, направленных на осуществление предпринимательской деятельности определенного вида). В любом случае при передаче предприятия необходима государственная регистрация прав на недвижимое имущество.

Учитывая, что в Законе Республики Казахстан О товарных знаках отсутствует указание на возможность перехода Товарного знака по наследству, может возникнуть ситуация правовой неопределенности.

К основаниям прекращения правовой охраны Товарного знака, перечисленным в ст. 24 Закона Республики Казахстан О товарных знаках (перечень исчерпывающий), относятся, в частности:

- истечение срока регистрации Товарного знака;
- ликвидация юридического лица или прекращение предпринимательской деятельности физического лица – владельца Товарного знака;
- не использование Товарного знака .

Если правообладатель умер и не составил завещания, рано или поздно установленный срок действия регистрации истечет, сам правообладатель продлить его уже не сможет, а кто-то иной не будет вправе, и исключительно право на Товарный знак мирно угаснет вслед за самим правообладателем.

Во втором и третьем случаях происходит то же, так как умерший правообладатель не может не только использовать Товарный знак, но и осуществлять предпринимательскую деятельность в целом. При этом правовая охрана прекращается раньше, чем в первом случае. Для этого, однако, необходимо, чтобы кто-то (по видимому, заинтересованное лицо) подал заявление, согласно которому в установленном порядке и было бы принято соответствующее решение.

Заинтересованное лицо и без подачи заявления может смело игнорировать наличие вроде бы охраняемого Товарного знака и пытаться использовать аналогичное (или сходное) обозначение с полным и радостным осознанием того, что предъявить претензии ему никто не сможет.

Возможно, этот судебный прецедент войдет в историю и банковской системы, и правосудия Казахстана в целом. В Костонайской области народный банк Казахстана предъявил иск к семилетней девочке

Юлии Васильевой ,банк требует, чтобы она вернула около пятисот тысяч тенге, которые взяла в кредит ее мать.

Иск к девочке возник не случайно. Ее мать, действительно, брала кредит в банке г. Аркалыка. В июле прошлого года женщина умерла и девочка оказалась прямой наследницей не только денег и имущества, но и долга, который остался у матери перед банком.

Суд Аркалыка полностью удовлетворил иск банка к семилетней девочке. Прокуратура обжаловала это решение.

В апелляционной инстанции изменили решение Аркалыкского суда, уменьшили сумму выплаты Юлией Васильевой с учетом того, что были сделаны затраты на похороны матери. К тому же обязали выплатить сумму не Юлию, а ее опекуна. Дело в том, что когда умерла мама Юлии ,400 с лишним тысяч были на ее счете, а потом эти деньги потратили. Учли и этот момент. К тому же, по закону о наследственном праве, в наследство переходят не только права, но и обязанности. Поэтому, с точки зрения закона, здесь все правильно.

Однако, мы думаем, что в рамках исполнительного производства банк может отказаться от денег.

Таким образом, мы видим, как необходимо улучшения правоприменительной деятельности, и совершенствования законодательства.

Список использованных источников

1 Гражданское право Республики Казахстан. Научное издание. Алматы, Нур-пресс, 2007. С. 216.

2 Об авторских и смежных правах. Закон Республики Казахстан. Алматы, Данекер, 2007. С. 44.

3 Комментарии к гражданскому Кодексу РФ. / Под. ред. А.Н. Гугева. Москва, ИНФРА-М, 2002. С. 591.

4 Правовая Реформа в Казахстане. Информационно-аналитический журнал № 2 (36). Алматы ,Интегрлигал, 2007. С. 98.

5 О товарных знаках, знаках обслуживания и наименованиях мест происхождения товаров. закон Республики Казахстан. Алматы, Юрист, 2007. С. 24.

6 Юридическая газета № 88 (1488). Алматы, 2008. С. 4.

7 В.А. Рясенцев. Наследование по закону и завещанию в СССР. Москва, 1972. С. 293.

ПРАВОВОЙ РЕЖИМ НЕДВИЖИМОГО ИМУЩЕСТВА В РК

магистрант КазГЮИУ 2 года обучения

Каждый из нас является обладателем недвижимости, но скорее всего не каждый до конца представляет, что, кроме квартиры и дачи, относится к недвижимому имуществу.

Деление имущества на движимое и недвижимое берет начало еще в римском праве и воспринято практически всеми правовыми системами. Такое деление имущества связано с правом частной собственности на природные объекты и в первую очередь на землю, а также с введением в гражданский оборот этих объектов, развитием этого оборота, что отразилось на многих политических и социальных правах граждан на протяжении многих веков. Законодательством Республики Казахстан для указанных видов имущества (движимое и недвижимое) устанавливается различный правовой режим.

В Гражданском кодексе Республики Казахстан в статье 117 определено понятие «недвижимое имущество»:

«1. К недвижимому имуществу (недвижимые вещи, недвижимость) относятся: земельные участки, здания, сооружения, многолетние насаждения и иное имущество, прочно связанное с землей, то есть объекты, перемещение которых без несоразмерного ущерба их назначению невозможно.

2. К недвижимым вещам приравниваются также подлежащие государственной регистрации воздушные и морские суда, суда внутреннего водного плавания, суда плавания «реки море», космические объекты. Законодательными актами к недвижимым вещам может быть отнесено и иное имущество».

В соответствии со статьей 119 ГК РК «1. Предприятием, как объектом прав, признается имущественный комплекс, используемый для осуществления предпринимательской деятельности.

Предприятие в целом как имущественный комплекс признается недвижимостью.

2. В состав предприятия как имущественного комплекса входят все виды имущества, предназначенные для его деятельности, включая здания, сооружения, оборудование, инвентарь, сырье, продукцию, право на земельный участок, права требования, долги, а также права на обозначения, индивидуализирующие его деятельность (фирменное наименование, товарные знаки), и другие исключительные права, если иное не предусмотрено законодательными актами или договором.

3. Предприятие в целом или его часть могут быть объектом купли-продажи, залога, аренды и других сделок, связанных с установлением, изменением и прекращением вещных прав».

Для прав на недвижимое имущество установлены более строгие правила их возникновения, существования, передачи и превращения в связи с тем, что недвижимое имущество, как правило, имеет большую специальную значимость и стоимость. Так, сделки с недвижимостью заключаются в письменной, а права на недвижимость, их возникновение, переход и прекращение принадлежат государственной регистрации.

Развитие рыночных отношений в Республике Казахстан требует создания полнокровного финансового рынка, составной частью которого является рынок недвижимости.

За последние годы довольно быстрыми темпами в Казахстане стал формироваться и развиваться рынок недвижимости. Рынок недвижимости представляет собой сферу вложения капитала в объекты недвижимости и систему экономических отношений, возникающих при операциях с недвижимостью. Эти отношения появляются между инвесторами при купле-продаже недвижимости в траст, аренду, наем и т.д.

Купля-продажа объектов недвижимости - это не просто купля-продажа товаров народного потребления, а движение капитала, т.е. стоимости, приносящей доход.

Так, покупка земельного участка означает вложение денег в этот земельный участок, который затем можно или продать по более высокой цене, предварительно сделав улучшения на участке, и получить доход за счет разницы в ценах, или использовать его для сельскохозяйственного производства и получать доход с этого производства.

Купленный жилой дом или квартиру (при нормальных условиях развития рынка) можно точно так же продать через некоторое время по более высокой цене или сдавать внаем жильцам.

Капитал, затраченный на приобретение предприятия, будет приносить инвестору доход в результате работы данного предприятия. Вложение средств в недвижимость представляет собой устойчивое средство против инфляции. Цены на недвижимость постоянно растут, что служит причиной возникновения спекулятивных сделок с недвижимостью, концентрации земель в руках отдельных владельцев, выведения земельных участков из хозяйственного оборота с целью выждать повышение цен.

В составе недвижимости можно выделить следующие группы финансовых активов:

1. земельный участок;
2. жилое помещение;
3. нежилое помещение,
4. предприятие;
5. здание и сооружение.

Рынок недвижимости - это особая сфера рыночных отношений, в которой совершается гражданский оборот объектов недвижимости и прав

на них. Он является одной из главных составных частей национальной экономики наряду с рынками труда, капиталов, товаров и услуг.

Прошедшая в стране приватизация и возникновение различных правовых форм собственности привели к качественному изменению финансового рынка недвижимости.

Рынок недвижимости подразумевает экономическую функцию сведения вместе покупателей и продавцов прав собственности на недвижимость через механизм нем. Он обладает перспективой развития, так как операции с недвижимостью имеют перспективную ценность, т.е. они дают большую отдачу со временем. Это заставило предпринимателей обратить самое пристальное внимание на рынок недвижимости.

В зависимости от состава прав собственности, которые являются объектом сделки между продавцом и покупателем, рынок недвижимости делится на два сегмента: рынок купли-продажи и рынок аренды.

На рынке купли-продажи в обмен на соответствующий эквивалент передается полное право собственности, которое включает право распоряжения. На рынке аренды объектом сделки является частичный набор прав, исключая право распоряжения.

Становление рынка недвижимости в Казахстане возможно только при условии создания необходимых институтов рынка: кредитования, страхования, системы регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним, профессиональной оценки.

Список использованных источников:

1. Указ Президента РК имеющий силу Закона от 25.12.1995 «О государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним».
2. Закон РК от 23.12.1995г «Об ипотеке недвижимого имущества».
3. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть). Комментарии в двух книгах. Книга 1. Отв. ред. М.К. Сулейменов, Ю.Г. Басин. Алматы: 1997 г.
4. Комментарий части второй Гражданского кодекса РФ. М.: Центр деловой информации, 1996. С. 32.
5. Аверьянов О.В. Залог и лизинг// Юридический мир. 1999. май-июнь. С.100-104.
6. Басин Ю.Г. Новое в жилищном законодательстве Казахстан// Гражданское законодательство Республики Казахстан – толкование и комментирование. Вып.5. Алматы:Баспа, 1998. С.63-64.
7. Витрянский В.В. Договор продажи недвижимости// Вестн.Высшего Арбитражного Суда РФ.1999. № 7. С.60-61.

НЕДВИЖИМОЕ ИМУЩЕСТВО ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ КАЗАХСТАНА: ПОНЯТИЕ, СТРУКТУРА И ПРАВОВОЙ РЕЖИМ

магистрант КазГЮИУ 2 года обучения

Понятие и структура недвижимых вещей (недвижимости, недвижимого имущества[1]) в общем виде закреплена в [п. 1 ст. 117](#) Гражданского кодекса Республики Казахстан (далее - ГК). К недвижимости отнесены: земельные участки, здания, сооружения, многолетние насаждения и иное имущество, прочно связанное с землей, т.е. объекты, перемещение которых без несоразмерного ущерба их назначению невозможно. Буквальное толкование этого положения закона позволяет утверждать, что перечень недвижимости имеет исчерпывающий характер. Законодатель при формулировании этого правила использовал не конкретный и подробный перечень (что представляется трудновыполнимым), а закрепил правило, следуя которому можно на практике без особых затруднений определить недвижимые вещи.

Высказанное нами суждение противоположно мнению о том, что перечень недвижимости в ГК имеет примерный характер[2]. Данная позиция является весьма распространенной в Казахстане. На это указывают, в том числе материалы недавно опубликованной конференции[3].

Утверждение об открытом перечне недвижимости свойственно и российской цивилистической доктрины. Например, Л.В. Щенникова выделяет следующие характерные черты недвижимости:

1) учет законодателем, при отнесении вещей к недвижимому имуществу, естественных свойств последних, в частности, необходимость их нахождения в одном и том же месте;

2) применение законодателем для обозначения круга недвижимостей метода перечня, который не является исчерпывающим;

3) законодатель устанавливает особый правовой режим недвижимого имущества, который основывается на необходимости обеспечения устойчивости прав на это имущество и определения специального порядка распоряжения им[4].

В казахстанской цивилистической науке на указанные особенности недвижимости обращается меньше внимание. Например, Р.А. Маметова выделяет следующие отличительные черты недвижимого имущества от движимого:

1) прикрепленность к земле;

2) специальные законодательные требования к регистрации сделок с недвижимостью;

3) возникновение права собственности (производных вещных прав) на недвижимость с момента регистрации в установленном законодательстве порядке;

4) сохранение закона места нахождения недвижимого имущества при изменении места жительства его обладателя[5].

Высказанной точке зрения созвучно мнение Ю.Г. Жарикова и М.Г. Масевич, которые объясняют выделение недвижимости из остального имущества важностью для экономики страны имеющихся природных ресурсов, тесной связи другой недвижимости с земельными участками, а так же отнесением к ней наиболее ценных и общественно значимых объектов. Это, по мнению авторов, требует специальной регламентации участия недвижимости в гражданском обороте, что находит отражение в особенностях содержания многих правоотношений, особом порядке и форме заключения договоров, предметом которых является недвижимое имущество, установлении особых правил для приобретения права собственности на недвижимость и в ряде других случаев. При этом особо подчеркивается, что правовой режим отдельных видов недвижимого имущества существенно отличается друг от друга[6].

На наш взгляд, мнение о примерном (незакрытом) перечне объектов недвижимости основывается не на положении указанном выше [п. 1 ст. 117](#), а на содержании [п. 2](#) этой же статьи К, согласно которому к недвижимым вещам приравниваются также подлежащие государственной регистрации воздушные и морские суда, суда внутреннего водного плавания, суда плавания «река-море», космические объекты. При этом законодательными актами к недвижимым вещам может быть отнесено и иное имущество.

Проанализируем содержание соответствующих предписаний закона.

По нашему мнению, главная трудность толкования и применения п.п. 1 и 2 ст. 117 ГК заключается в последнем предложении п. 2 этой статьи. Если буквальное толкование п. 1, как уже было сказано выше, позволяет говорить об исчерпывающем перечне недвижимого имущества, а первое предложение п. 2 о приравнивании к недвижимости движимых по природе вещей, то смысл второго предложения п. 2 ст. 117 не поддается логическому объяснению. Мы полагаем, что его правильное толкование заключается в том, что законодательством может быть дополнительно определен перечень движимых вещей, которые приравниваются к недвижимым[7].

Здесь важно проводить различие между понятием собственно недвижимых вещей и вещей, на которые в определенной степени распространяется правовой режим недвижимого имущества, но которые таковыми по существу не являются. Подобный подход подтверждается правилом, изложенным в [п. 6 ст. 1](#) Указа Президента Республики Казахстан от 23 декабря 1995 г. № 2723 «Об ипотеке недвижимого имущества»[8]. Согласно ему к недвижимости отнесены: земельные участки, а также здания, сооружения и иное имущество, прочно связанное с землей, т.е. объекты, перемещение которых без несоразмерного ущерба

их назначению невозможно. Данное положение созвучно [п. 1 ст. 117](#) ГК в редакции закона от 2 марта 1998 г.

Возвращаясь к структуре недвижимости, необходимо ответить на вопрос: что, собственно, составляет понятие недвижимости по гражданскому законодательству Республики Казахстан?

Вполне очевидно, что основу понятие недвижимости составляет земля, правильнее - земельный участок. Земля традиционно во всех странах является особым объектом права собственности и иных вещных прав. В Казахстане законодательная база вовлечения земли в гражданский оборот только создается. За сравнительно короткий период было принято три нормативных правовых акта, регулирующих земельные отношения наряду с ГК: 1) [Указ](#) Президента Республики Казахстан, имеющий силу закона, от 22 декабря 1995 г. № 2717 О земле[9]; 2) [Закон](#) Республики Казахстан от 24 января 2001 г. № 152-ІІ “О земле”[10]; 3) [Земельный кодекс](#) Республики Казахстан от 20 июня 2003 года № 442-ІІ[11]. При этом принципиальных изменений в определение земельного участка внесено не было. Так, в соответствии с [п. 13 ст. 12](#) ЗК земельный участок - выделенная в замкнутых границах часть земли, закрепляемая в установленном ЗК порядке за субъектами земельных отношений. В качестве общего правила для земли установлен правовой режим государственной собственности. Частноправовой (гражданско-правовой) режим земельных участков допускается на основаниях, условиях и в пределах, установленных ЗК ([ст. 3](#) ЗК).

В Казахстане земля, в соответствии с целевым назначением, разделена на следующие категории ([п. 1 ст. 1](#) ЗК):

- 1) земли сельскохозяйственного назначения;
- 2) земли населенных пунктов;
- 3) земли промышленности, транспорта, связи, обороны и иного несельскохозяйственного назначения;
- 4) земли особо охраняемых природных территорий;
- 5) земли лесного фонда;
- 6) земли водного фонда;
- 7) земли запаса.

При этом объектом гражданского оборота становится земля не всех категорий, а только некоторых из них (см. [п.п. 2-4 ст. 23](#), [ст. 24](#) и другие ЗК) и на вопрос какие собственно земельные участки находятся в гражданском обороте и могут ли быть предметами сделок, в законодательстве до сих пор не дан четкий ответ. Вместо того, чтобы законодательно определить категории земельных участков, которые могут быть объектами права собственности и иных вещных прав, ЗК только указывает для каких целей соответствующие земельные участки предоставляются. Следовательно можно заключить, что негосударственным субъектам могут быть предоставлены земельные участки любой категории. Важно, чтобы их использование соответствовало указанным в законе целям ([ст.ст. 23 и 24](#) ЗК).

Не вызывает сомнений то, что на праве собственности и праве землепользования могут быть предоставлены земельные участки отнесенные, например, к землям сельскохозяйственного назначения, некоторых земель населенных пунктов, несельскохозяйственного значения, лесного и водного фондов. Эти земельные участки, практически независимо от их принадлежности к определенной категории, потенциально могут быть объектами совершения гражданско-правовых сделок[12]. Определенный вопрос возникает о выделении земельных участков особо охраняемых природных территорий, земель оздоровительного, рекреационного и историко-культурного назначения. Сложившаяся судебная практика знает такие примеры. Так, определением судебной коллегии по гражданским делам Алматинского областного суда по иску прокуратуры было признано законным решение акима Талгарского района о предоставлении в частную собственность гр-ну З. земельного участка в урочище «Бельбулак». Суд, на основе действующего в тот момент [ч. 1 ст. 18](#) Указа о земле, постановил, что З. является собственником жилого дома и в этом случае к приобретателю переходит и право собственности на земельный участок[13].

Список использованных источников:

1. Указ Президента РК имеющий силу Закона от 25.12.1995 «О государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним».
2. Закон РК от 23.12.1995г «Об ипотеке недвижимого имущества».
3. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть). Комментарии в двух книгах. Книга 1. Отв. ред. М.К. Сулейменов, Ю.Г. Басин. Алматы: 1997 г.
4. Комментарий части второй Гражданского кодекса РФ. М.: Центр деловой информации, 1996. С. 32.
5. Аверьянов О.В. Залог и лизинг// Юридический мир. 1999. май-июнь. С.100-104.
6. Басин Ю.Г. Новое в жилищном законодательстве Казахстан// Гражданское законодательство Республики Казахстан – толкование и комментирование. Вып.5. Алматы:Баспа, 1998. С.63-64.
7. Витрянский В.В. Договор продажи недвижимости// Вестн.Высшего Арбитражного Суда РФ.1999. № 7. С.60-61.

МЕМЛЕКЕТТІК МҮЛІКТІ АЗАМАТТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ТҰРҒЫДАН ҚОРҒАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ ТЕТІКТЕРІ

Азаматтық құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы

Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 261-бабының 1-тармағына сәйкес, егер мүлік оны иеліктен айыруға құқығы болмаған адамнан өтеулі түрде алынып, алушы мұны білмесе және білуге тиіс болмаса (адал алушы), мүлікті меншік иесі немесе меншік иесі мүлікті иеленуге берген адам жоғалтқан, не мұның екеуінен де ұрланған, не олардың иеленуінен бұлардың еркінен тыс өзге жолмен шығып қалған ретте ғана меншік иесі бұл мүлікті алушыдан талап етіп алдыруға құқылы. [1.]

Ал Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 3-5 баптарының тармақтарында жасалған мәмілені жарамсыз деп танудың салдарлары айтылған. Мәміле жарамсыз деп танылған жағдайда тараптардың әрқайсысы бір-біріне мәміле барысында алынған мүліктерді сол күйінде қайтаруға, қайтара алмаса (материалдық емес қызметтер, орындалға жұмыстар болса) оның оның құнын толық қайтаруға міндетті. Егер мәміле қылмыстық мақсатты көздеген болса, екі тараптан да қылмыстық пиғыл анықталса, онда мәміле бойынша олар алған немес алуға арналған материалдық және материалдық емес дүниелер соттың үкімімен тәркіленуге жатады. Осындай мәміледен бір тарап қана пайда көрсе, екінші тараптан да да барлық дүниелер тәркіленеді. Егер қос тарап мәміле бойынша ештеңе орындамаған болса, онда мәмілемен қаралған, орындалуға жататын барлық дүниелер тәркіленеді. Егер тек бір тараптан ғана қылмыстық пиғылды көздеген мәміле болатын болса, онда ол алған дүниелер екінші тарапқа қайтарылып, содан кейін ғана ол тәркіленеді.

Алайда, іс жүзінде мәмілені жарамсыз деп танудың салдарларын анықтау барысында көп жағдайда сатып алушының жосықтылығы нормалары басшылыққа алынады. Содан барып пайда болатын қатынастарда белгісіздік туындайды.

Осыған орай, азаматтық айналымға тұрақтылық беру мақсатында, жосықты сатып алушы мәміле жарамды деп танылған жағдайда толық қорғауға ие болады. Дегенмен, бұл жерде үшінші тұлғалардың кесірінен заңсыз әрекеттерінің кесірінен мүлкінен айырылған екінші жаққа тең дәрежеде мемлекеттік қорғау құқығы ұсынылуы тиіс. Кінәлі адамды анықтап, одан залалды өндіріп алуға мүмкін болмаған жағдайда кепілдік қор құру арқылы, одан арнайы өтемақы төлеу жолымен қол жеткізуге болады. Меншік құқығын тиімді қорғау болмаса, жосықты сатып алушының мүлкін виндикациялауға тиым салынған жағдайда меншік иелерінің меншік құқығы және өзге де заттай құқықтары бұзылады. Кепілдік қорлар болмаса, мәселен жылжымайтын мүлік саласында, заңсыз иеліктен мүлікті қайтаруға және

мәмілені жарамсыз деп тану туралы талап арыз ұсыну салдарларын жоққа шығаруға болмайды.

Жоғарыда айтылғандарға орай, мәмілені жарамсыз деп танудың құқықтық салдарларындағы белгісіздікті жоюды және жосықты сатушыға қатысты реституция қолдануды дұрыс деп есептейміз. Мәмілені жарамсыз деп тану салдарларын анықтау барысында сатушының жосықтылығы туралы нормаларды қолданыстан алып тастаған жөн. Егер, үшінші тұлғалардың заңсыз әрекеттері кесірінен мүлкін жоғалтқан меншік иесіне тең дәрежеде тиімді қорғау болмаса, кепілдік қорлары арқылы шығынның орнын толтырмаса, меншік иесі айыпты тұлғадан залалын өндіріп ала алмаса (банкроттық, жеке тұлғаның өлімі, заңды тұлғаның жойылуы, жауапкершіліктен жалтару және тағы басқалар), мұндай нормалар пайдасыз.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының «Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы» Заңында бір-біріне қарама-қайшы келетін нормалар бар. Мәселен, мемлекеттік тіркеу нысандары туралы жалпы ережелерде жылжымайтын мүліктің тағдырын сипаттайтын міндеттемелер туралы нормалар жоқ, алайда тіркеу парағының құрылымында мемлекеттік тіркеудің мұндай нысандары көрсетілген (3 және 14 баптар). Осы орайда, мемлекеттік тіркеудің мұндай нысандары Қазақстан үшін өте өзекті және азаматтық айналым қатысушыларына меншік құқығындағы заттық немесе де басқа да ауыртпалықтар туралы мәліметтер беруімен қатар, әрбір жаңа меншік иесіне ауысатын міндеттемелер туралы да ақпарат ұсынады. Мысалы, мұндай міндеттемелер қатарына инвестициялық міндеттемелер, ренталық төлемдерді төлеу туралы міндеттемелер, жалпы мүлікті күтіп-ұстауға байланысты кондоминимум қатысушыларының қарыздары жатады. Жоғарыда айтылғандар негізінде Қазақстан Республикасының «Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы» Заңында жылжымайтын мүліктің тағдырын бақылауға мүмкіндік тудыратын мемлекеттік тіркеудің нысаны ретінде - міндеттемелерді қарастыру көзделуде. [2.]

Тәжірибеде көрсеткендей, шаруашылық жүргізу құқығындағы мемлекеттік кәсіпорындар акционерлік қоғамдармен және жауапкершілігі шектеулі серіктестіктермен салыстырғанда тиімсіздігін дәлелдеді (мысалы, тұрғын үй-шаруашылық кешенін қарастырсақ, мұнда акционерлік қоғамдар мен жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер белгілі бір уақытта қарыздарын жауып, пайда табуға кірісетін болса, дәл сондай қызмет атқаратын мемлекеттік кәсіпорындар қарыздарын жауып, пайда таппақ түгілі, керісінше қарызды қордалап жинап, шығынға батады). Мемлекеттік бюджет есебінен қаржыландыру мен басқару мөлдір емес, сыбайлас жемқорлыққа жол ашады, сондай-ақ, мемлекеттік кәсіпорындарға мемлекеттік органдар тарапынан қысым көрсетіледі, өзін-өзі ақтамайтын мемлекеттік мекемелердің қызметін бюджеттен қаржыландыру тиімсіз.

Мемлекеттік сатып алулар жүйесінде мемлекеттік кәсіпорындар үшін бәсекені болдырмайтын, экономикалық тұрғыдан жөнсіз, іс жүзінде акционерлік қоғамдар, жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер мен

мемлекеттік кәсіпорындар арасындағы бәсекелестікті бұзатын басымдықтар қаралған. Әрі ол бюджеттен ақша жымқыруға, сыбайлас жемқорлыққа қолайлы. Шаруашылық жүргізу жүйесінің өзі моральдық жағынан ескірген. Өйткені, нарықтық қатынастар болмаған, мемлекеттік мүлікті жекешелендіру мүмкіндігі жоқ, жеке кәсіпорындар саны аз, өтпелі кезеңде мемлекеттік кәсіпорындар үшін жасалған жүйе еді. Қазіргі таңда шаруашылық жүргізу құқығындағы мемлекеттік кәсіпорындар анахронизм ретінде, мүліктік айналымға, бәсекелестікке зиян келтіретін құрылымдар ретінде қарастырылуы тиіс. [3.]

Болашақта мұндай проблемадан түпкілікті арылу үшін шаруашылық жүргізу құқығынан мүлде бас тарту, сәйкесінше, шаруашылық жүргізу құқығындағы мемлекеттік кәсіпорын тақылеттес заңды тұлғаның ұйымдастырушылық-құқықтық формасын болдырмау қажет.

Сонымен қатар, жедел басқару құқығы жөнінде де түпкілікті шешім керек. Өткен ғасырдың екінші жартысында бұл құқық теориялық тұрғыда мемлекеттік мүлікке мемлекеттік органдар тарапынан иелік ету, одан соң мемлекеттік мүлікті мемлекеттік кәсіпорын-ұйымдарға пайдалануға беру құқығын жүзеге асыруға қолданылды. Бұл жағдайда ең басты кедергі – өндіріс құралдарына жеке меншік жоқ деген қағида ұсталды. Ғылыми экономикалық процесс тоқтағаннан кейін, өндіріс құралдарына ешқандай жеке меншік болуы мүмкін емес деген қағида қатаң орнықты. Яғни, бұл тиым болмаса кез-келген мүлік кәдімгі азаматтық құқық институттарының негізінде қарызға, жалға, т.б. пайдалануға берілер еді.

Күні бүгін мемлекеттік мүлікті кәсіпорын-ұйымдарға кәдімгі азаматтық құқық институттарының негізінде беруге саяси тұрғыдан еш кедергі жоқ. Жедел басқару құқығы тек мемлекеттік органдарға (билік органдары болып табылатын мемлекеттік мекемелер) және лауазымды мемлекеттік тұлғаларға (Президент, Премьер, Бас прокурор, Бас санитарлық дәрігер, әкім және тағы басқалар) қатысты қалдырылды. Онымен бір мезгілде кез-келген білім, денсаулық сақтау мекемесі кез-келген коммерциялық емес ұйымға айнала алады. Ондай ұйымның мүлкі заңды тұлғалар туралы ережеге сәйкес меншік құқығына беріледі. Мұндай шарттар қазыналық кәсіпорындарға да қолайлы, өйткені заңды тұлға ретінде олардың да өз алдына дербес мүлкі, басқару органдары бар. Әрине, мемлекет қазыналық кәсіпорын-ұйымдарды басқару органдары арқылы да басқара алар еді. Бірақ, ондай жағдайда мемлекет қазыналық кәсіпорынның мүліктік режимін өзгертіп, мүлікті жеке меншікке беруі қажет немесе мұндай ұйымдастырушылық-құқықтық нормалардан бас тартып, жаңа формаларды жасақтауы, мүмкін коммерциялық емес акционерлік қоғамды қайта қалпына келтіруі керек. Себебі, ол форма білім, денсаулық сақтау ұйымдарына да, қазыналық кәсіпорындарға да бірдей үйлеседі.

Айтылған жайттар негізінде, жедел басқару құқығы туралы бөлімді қайта өңдеп, оны тек мемлекеттік органдарға қатысты қалдыру ұсынылуда. Дегенмен, қалай болғанда да жеке ұйымдардан бас тарту қажет, себебі жедел

басқарудың табиғатының өзі мемлекеттік мүлікті басқаруды көздейді және жеке ұйымдарға тән емес.

Мемлекеттік заңды тұлғалар немесе мемлекеттің 100 пайыз акциясына ие заңды тұлғалар тарапынан міндеттемелік құқықтық қатынастарды қорғаушы, алынбай қалған пайданы өндіріп алу құқығы түріндегі «жұмыс істемейтін» механизм жұмыс істейтін пәрменді механизммен алмастырылуы мүмкін. Мысалы, мұндай механизмге орындау нысаны ретінде - ақша белгіленген жағдайда, міндеттемелерді орындамағандығы үшін нақты мөлшерде айыппұл және өсімпұл өндіріп алу жатады. Оған негіз болатын жағдай – мұндай айыппұлдың мөлшері алынбаған пайданың орнын толтыруға мүмкіндік береді және дәлелдеу үшін түрлі құжаттар іздемей-ақ сол соманы талап арызда нақты көрсетуге болады.

Алынбай қалған пайданы шығындардың құрамдас бөлігі ретінде іс – жүзінде дәлелдеу өте қиын, өйткені оның негізінде болуы мүмкін жағдай мен шынайы жағдайдың өзара арақатынасы жатыр. [4.] Оған қоса, алынбаған пайда, табыстың орнын толтыруды талап еткен жағдайда қарыз алушы алынбаған табысты алу мүмкіндігіне субъективтік тұрғыдан емес, объективті шынайылық тұрғысынан қарауы тиіс. Алынбай қалған пайданың мөлшерін дәлелдеу, анықтау қарыз алушының өзінің иығына жүктеледі, ол қарыз берушіден несие шартына сәйкес, белгіленген кестеге сай көлемде және уақытта қарыз алған жағдайда табуы мүмкін пайдасының мөлшерін дәлелдеп шығуы қажет. Яғни, өзінің талаптарын негіздеу үшін қарыз алушы дәлел ретінде тасымалдау, жеткізу, ғимаратты жалға алу, беру, тауарды өндіру және тағы басқа да келісімшарттарын ұсынуға міндетті (ҚР АҚ 350 бабының 4 тармағын қараңыз) және табыс алынбауының себебін қаржы беруден бас тартқан, міндеттемені орындамаған қарыз берушімен, мәселен банкпен байланыстыруы тиіс. Басқаша айтқанда, Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 340-бабына сай, қарыз берушінің міндеттемені орындамауымен байланысты іс-әрекеті мен өзінің алынбай қалған пайдасының арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды дәлелдеп беруі қажет.

Қалай болғанда да алынбай қалған пайданың ықтималдық сипатын ескерген дұрыс. Сол себепті сот тәжірибесінде қарыз алушының қарыз берушіге алынбай қалған пайданы өндіріп беру туралы оң шешілген талап арыздар жоқтың қасы. Алынбай қалған пайданы өндіру туралы талап арыздарға қатысты сот істерін талдау көрсеткендей, соттар мұндай жағдайларда көбінесе істі қараусыз қалдырады немесе алынбай қалған пайданы өндіріп беруден бас тартады. Заңгерлер, соның ішінде судьялар айтқандай: «алынбай қалған пайда формасындағы шығындарды дәлелдеу белгілі бір дәрежеде қиын, себебі оның өзі негізінен болашақтағы шығындар болып есептеледі. Басты қиындық – болашақ шығыстардың қажеттілігі мен мөлшерін негіздеуге келіп тіреледі».

Күні бүгін Қазақстанда бұл мәселені қарастыратын Жоғарғы соттың нормативтік қаулысы деңгейінде құжат жоқ.

Ресейде сот тәжірибесі бар және алынбай қалған пайданы өндіру турасындағы талап арыздарды қарастыратын сот органдарының позициясы туралы нақты айтуға болады. Мәселен, Ресей Федерациясының Жоғарғы соты Пленумының және Ресей Федерациясының Жоғары Арбитраждық соты Пленумының 1996 жылғы 1 шілдедегі «Ресей Федерациясының Азаматтық кодексінің бірінші бөлімін қолдануға қатысты жекелеген сұрақтар туралы» №6/8 қаулысында алынбаған пайданың мөлшерін анықтау жөнінде бөлек ереже бар: «Алынбай қалған пайданың мөлшері, егер міндеттеме орындалған жағдайда қарыз алушы белгілі бір мөлшерде жұмсауы мүмкін шығыстарды ескере отырып анықталады» (11 тармақ).

Қазақстанда қазіргі таңда сот корпусы өкілдерінің өзі алынбай қалған пайданың мөлшерін анықтау барысында туындайтын сұрақтарды түсіндіру үшін жоғары сот органы тарапынан арнайы нормативтік қаулының қабылдануын ұсыныс ретінде айтып отыр.

Алайда, Ресейде жоғары сот органдарының нормативтік қаулысының болуына қарамастан, заңгерлердің өзінің шығындарын толтыру сұрақтарында күрделі мәселелер туындауда. Себебі: «уақытылы алынбаған қарыздан және өзінің шотында белгілі бір мөлшерде ақшаның болмауынан келетін өзінің шығындарыңды дәлелдеу мүмкін емес». [5.] Бұдан, Ресейде жоғары сот органдарының нормативтік қаулысының болғанына қарамастан, қарыз алушы тарапынан алынбай қалған пайданы өндіріп алу туралы Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 9-бабымен кепілдік берілген құқығын іске асыру да оңай емес.

Таяу жылдарда шаруашылық айналымына енгізілген «мемлекеттік активтер» ұғымының аясында мемлекеттік мүліктің осы бөлігін қорғаудың тиімді механизмдерін ойдастыру қажет. Мемлекеттік мекеме-кәсіпорындарды, мемлекеттің қатысы бар заңды тұлғаларды басқару мемлекет тарапынан қатаң бақылауды және сапалы жұмысты талап етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі. 27.12.1994
2. Гражданское право. Том. 1. Учебник для вузов (академический курс) / Ю.Г.Басин, М.К.Сулейменов. - Алматы: Изд. КазГЮА, 2000
3. К вопросу о понятии государственного имущества / Ю.Г. Басин // Юрист. - 2003. - № 8.
4. М.К. Сулейменов. Право и собственность в Республике Казахстан. - Алматы: Жеты Жаргы, 1999.
5. Каудыров Т.Е. Гражданско-правовая охрана объектов промышленной собственности в Республике Казахстан. - Алматы: Жеты Жаргы. 2001.

ШАРТТЫҚ МІНДЕТТЕМЕЛЕРДІ ОРЫНДАУДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУ НЕГІЗДЕРІ

Азаматтық құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы

Жалпы ереже бойынша міндеттемені борышқор орындауы тиіс. Соны мен бірге, заңда, міндеттеме шартында, не оның мән-мағынасында міндеттемені борышқордың тікелей өзі орындау керектігі көрсетілмесе, онда борышқор тек өзіне алған міндеттемені орындалуын үшінші жақ жүктей алады. Мұндай жағдайда несие беруші борышқор үшін үшінші жақ ұсынған орындау ісін қабылдауға міндетті. [1]

Егер міндеттемені орындау борышқордың тікелей өзінен ғана талап етілетін жағдайда (портрет салу, жұмысты жасау, қызмет көрсету және т.б.) несие беруші үшінші жақтың ұсынатын орындалған ісін қабылдауға құқылы.

Шарттан туындайтын міндеттемені орындау үшінші жаққа, егер арнайы ереженің қаралмаса, толықтай және ішінара жүктеледі. Мәселен, арнайы ережелер көлік заңдарында кездеседі, соған сәйкес түкті жөнелтуші оны тасмалтайтын көлік ұйымымен шарт жасайды, бірақ көлік жарғыларынан сәйкес жүкті тасмалдау міндеттемесі қалған көлік орындарына (басқа теміржол, кеме) жаңа шарт жасамай ақ жүктеледі.

Заңда көрсетілген ретке үшінші жақ, Азаматтық Кодекстің 339, 347-баптарына сәйкес өзіне көшкен міндеттеме бойынша борышқордың келісімсіз - ақ несие берушінің талаптарын өз есебінен қанағаттандыра береді.

Мұндай құқық несие берушінің борышқор мүлкінен ақы өндіріп алу салдарынан өзінің бұл мүлікке құқығынан (пайдалану, иелену, кепілге салық құқығы және басқа құқықтары) айырылу қаупі төмен жағдайда үшінші жаққа беріледі.

Мәселен қозғалмайтын мүлікті жалға алушы жалға берушінің несие беруші алдында қарыза бар екендігін және оны өндіріп алу ниетін білсе, сондай - ақ жалға алу өзіне тиімді деп есептесе, онда жалға берушінің келісімсіз - ақ оның қарызын төлеп тастайды. Бұдан кейін жалға алушының міндеттемедегі жалға беруші алдындағы борышын өтейді. Несие беруші, мұндай жағдайда үшінші жақтың міндеттемені орындауын қабылдауға міндетті.

Нәтижесінде жалға алушы кейін жалға берушіден ол үшін төлеген қаржысын қайтарып алуды талап ете алады.

Міндеттемеде оның әр тараптары - несие беруші немесе борышқор ретінде бір мезгілде бірнеше адам қатыса алады. Егер міндеттемеде борышқордың және несие берушінің жағында бір емес, бірнеше тұлға (қатысушылар) болса, онда көпшілік тұлғалар мен міндеттеме пайда болады. Мысалы, мұрагерлікке қалған жекешеліндірілген пәтердің үш

мұрагері оны ерлі - зайыпты адамдарға сатты делік, сонда сатып алу - сату кезінде екі жақтан да көпшілік тұлғалар пайда болады, бұл орайда сатушылар - үшеу, ал сатып алушылар - екеу.

Бір тараптың талап ету құқығы және екінші тараптың міндетіндегі зат (нәрсе) жөнінде болса, сол міндеттеменің пәні болады. Міндеттемені орындау пәні зат, оның ішінде ақша, бағалы қағаздар, шығармашылық қызметтің нәтижесі, жасалатын белгілі - бір жұмыстар. т.с.с. Демек борышқор өз міндетін орындауда мүліктерді тапсыру, жұмыстың нәтижесін беру, қызмет көрсету, несие берушіге ақаіа төлеу тәрізді қолға алады. Ал мұнсыз не нақты түрінде дәл, не тиісті дәрежеде болуы мүмкін емес.

Міндеттемені тиісінше орындау үшін, борышқор міндеттемеде көрсетілген пәнді орындауы тиіс, пәнге қойылатын талаптар шартта көрсетіледі. Ал, олай болмаған жағдайда дәстүрлі құқықпен шешіледі. Мысалы, борышқор біреуге тиіс заттың сапасы міндеттемеде көрсетілуі керек, бұл орайда мемлекеттік стандарттар мен үлгілердің талаптары ескеріледі. Міндеттеменің пәні кейбірінде жекеленген затты беру, ал кейбірінде тектес белгідегі заттар болуы мүмкін. Тектес белгілері бар міндеттеменің ең бастысы - ақшалы міндеттеме, яғни белгілі бір ақша соммасын төлеуді талап ететін міндеттеме. [2]

Ақшалай міндеттемені орындау үшін арнайы талаптар заңда қарастырылған. Ақшалай міндеттемені орындалудың кейбір ерекшеліктері болады. Ақшалай міндеттеме теңгемен айқындалады. Ақшалай міндеттемеде шетел валютасы түріндегі белгілі бір соммаға тең теңге түріндегі соммада төленуге тиіс екендігі көзделуі мүмкін. Мұндай сомма Қазақстандық банкаралақ валюта биржасының курсымен айқындалады, ол төлем жасалған күнгі шетелдік валютаға сай келуі қажет. Аталған ереже ақшаның құнсыздануынан несие берлушілердің мүддесін қорғайды.

ҚР аумағындағы міндеттемелер бойынша есеп айырысу шетел валютасы сондай - ақ шетел валютасы түріндегі төлем құжаттарын пайдалануға заң құжаттарында көзделген реттер мен жағдайлары немесе соған сәйкес белгіленген тәртіп бойынша жүзеге асыралады. Ақшалай міндеттеме бойынша азаматты асырауға тікелей төленетін сомма (өміріне немесе денсаулығына келтірілген зиянның орнын толтыру үшін, өмір бойы асырау шарты бойынша және басқалары) - ең төменгі жавлақының ресми түрде өсуіне қарай арттырылып отырады. [3]

Міндеттеменің орындалу мерзімі заңы мен және шартпен , сондай-ақ, шарт алдындағы дауды қарайтын органның айқындалуы мүмкін.

Егер міндеттемеде ол орындалатын күн және ол орындалуға тиісті уақыт кезеңі көзделсе және оны анықтау мүмкін болмаса, міндеттеме сол күні және тиісінше сол кезең ішінде кезкелген уақытта орындалуға тиіс. Мысалы, құрылыс объектісін бітетін күні міндеттемені орындау күні болып табылады, ал басқа жұмыстар мердігерлік шарттарда, ақапаны қайтару - қарыз шартында, несие беруші шартында қарастырылады.

Міндеттеме орындалуға тиісті келісімді уақыт тауарларды жеткізу шарттарында қаралуы мүмкін, онда әр тарап жеткізілетін тауарларды партияларға бөліп, өздерінің уақытын белгілейді. Ол тоқсандық, ай, он күндік мерзімдер мен өлшенеді. Егер міндеттемеде ол орындалатын мерзім көрсетілмесе, ол мерзімді анықтауға мүмкіндік беретін шарттар болмаса, ол міндеттеме пайда болғаннан кейін ақылға қонымды мерзімде орындалуға тиіс. Ақылға қонымды мерзім дегеніміз міндеттеме нақты жағдайды ала отырып, орынды мүмкіндігі болып табылады. Бұл орайда борышқордың жағдайына байланысты мүмкіндігі, міндеттемені орындау тәсілі т.б. ескеріледі (мысалы, несие берушіге дейінгі қашықтық, көлік түрі, және т.б.). Ақылға қонымды мерзімде орындалмаған, сол сияқты орындалу мерзімі талап етілетін кезең белгіленген міндеттемені, егер заңдарды, міндеттеме шарттарынан, іскерлік қызмет өрісіндегі әдеттегі құқықтардан және міндеттеме мәнінен басқа мерзімге орындау міндеті туындамаса, - борышқор несие беруші оның орындалуын талап еткен күннен бастап жеті күн мерзімінде орындауға міндетті. [4]

Міндеттеменің тезарада орындалуын жүкті сақтайтын жерге тапсыратын, банкке ақша салатын адам талап ете алады.

Борышқорға аяқ астынан болатын міндеттемені орындау үшін дайындыққа жеті күн мерзім беріледі. Міндеттемелерде орындау уақыты көрсетілмеген жағдайда несие беруші борышқордың орындағанын кез келген уақытта, заңда көзделгеннен тыс ретте қабылдауы керек.

Егер заңдарда және міндеттеме шарттарында өзгеше көзделмесе және оның мәнін туындамаса, борышқор міндеттемені мерзіміне дейін орындауға құқылы. Кәсіпкерлік қызметке байланысты міндеттемелерді мерзімінен бұрын орындауға міндеттемені мерзіміне дейін орындау мүмкіндігі заңдарда немесе міндеттеме шарттарында көзделген (жүкті жеткізу, банктің несие беруі және т.б.), не іскерлік қызмет өрісіндегі әдеттегі құқықтардан және міндеттеменің мәнінен туындаған реттерде ғана жол беріледі (АК , 279 бап). Демек бұл ереже кәсіпкерлер қатысатын қатынасқа арналады. Борышқордың несие беруші - кәсіпкер мен алдын ала келіспей тұрып міндеттемені мерзімінен бұрын орындау оны қиын жағдайға қалдыру мүмкін, өйткені, оның орындалған міндеттемені аяқ астынан қабылдай қоюға дайындығы мен жағдайы келмей қалуы ғажап емес. Айталық, борышқордың тауар әкелетінін білмегендіктен онда дайын тұрған қойма, тауар сақтайтын арнайы орындар болмауы мүмкін, оның үстіне әкелінген тауарды теміржол бекетінен, кемеден ала қоятындай көлікке алдын-ала шарт жасалмауы да кедергі келтіреді. Содан келіп несие беруші залал шегеді, ал мұның өзі нарық жағдайында қолайсыз нәрсе.

Міндеттеме орындалатын жер борышқордың заттарды тапсыратын, жұмысты атқарып, қызмет көрсетіп, ақша төлейтін, ал несие берушінің тиісінше орындалғанын қабылдатын орын. Мәселен, үйді жөндеп, еденді тазалау, терезені сұрту тек үй тұрған жерде ғана жүзеге асады.

Егер де міндеттеме орындалатын жер заңдарда және міндеттеме мәнінен және іскерлік қызмет өрісіндегі әдеттегі құқықтардың көрінбесі, ол:

1) міндеттеме бойынша қозғалмайтын мүлікті беру - мүлік орналасқан жерде;

2) міндеттеме бойынша тауар және өзге де мүліктік тасмалдауды пайдалана отырып беру мүлкті несие берушіге жеткіз үшін оны бірінші тасмалдаушыға тапсырған жерде;

3) егер бұл міндеттеме пайда болған кезде несие берушіге белгілі болса кәсіпкердің басқа міндеттемелері бойынша тауар және өзге де мүлікті беру - мүлік дайындалған және сақталған жерді;

4) ақшалай міндеттеме бойынша - несие берушінің міндеттеме пайда болған кездегі тұрғылықты жерінде, ал егер несие заңды тұлға болса - міндеттеме пайда болған кезде оның болған жерінде егер несие беруші міндеттеменің орындалу кезінде тұрғылықты жерді өзгертіп, бұл туралы борышқорға хабарласа - орындалатын жердің өзгеретуіне байланысты барлық шығындарды соның есебінен жатқыза отырып, оның жаңа тұрғылықты жерінде және тұрған жерінде;

5) басқа да барлық міндеттемелер бойынша - борышқордың тұрғылықты жерінде, ал егер борышқор заңды тұлға болса - оның орналасқан жерінде орындалуға тиіс.

Міндеттемені орындау тәсілі заңмен және әр жақтың жасасқан шарттары мен айқындалады, және сол міндеттеменің мәні мен туындайды.

Міндеттеме орындау бір жолғыи(заттың құнын толықтай төлеу) немесе несиеге алған мүліктің құнын жабуы, почта, көлік құралдарына төлеу тәрізді мерзімді түрде әрекет ету болып жүзеге асады. Кейбір міндеттемелер тұтастай және бөліктей орындалуы мүмкін (мысалы, қарыз шартты бойынша қарызды қайтару). Сонымен бірге, егер міндеттеме шартында, заңдарда өзгеше белгіленбесе, және іскерлік қызмет өрісіндегі әдеттегі құқықтарды және мәнінен өзгеше туындамаса, несие беруші міндеттемені бөлшектеп орындауды қабылдауға құқылы.

Борышқор заңда қаралған ретте нотариат кеңсесіне және соттың деңізетіне қарызды тапсыруы міндеттемені орындағаны болып есептеледі.

АҚ 291-бабына сәйкес борышқор ақша соммасын және бағалы қағаздарды нотариус пен соттың депозитіне салу құқығына ие.

Егер:

1) несие беруші және орындалған істі қабылдауға өзі уәкілдік берген адам міндеттеме орындалуға тиісті жерде болмаса:

2) несие беруші әрекет қабілетсіздігі болып және оның өкілі болмаса;

3) міндеттеме бойынша , атап айтқанда бұл мәселе жөнінде несие беруші мен басқа да адамдар арасындағы дауға байланысты несие берушінің кім екені жайында оның айқындық болмаса;

4) несие берушінің орындалған істі қабылдаудан жол тартуы және өз тарапынан мерзімін өткізіп алуына байланысты борышқордың міндеттемені орындай алмасы онда борышқор міндеттемелерін орындау

үшін өзінен алатын ақшаны депозит шарттарынан, ал бағалы қағаздарды нотариустың атына сақтау шарттарына, ал заң құжаттарымен белгіленген жағдайларды, соттың атынан орналастыруға құқылы. [5]

Ақша немесе бағалы қағаздарды депозит шарттарына салу және нотариустың не соттың атына сақтау міндеттеменің орындалғаны болып есептеледі. Нотариус пен сот өз кезегінде несие берушіге оның борышқорынан депозитке бағалы қағаздар мен ақшаның келіп түскені туралы хабарлайды. Өзара міндеттердің орындалуының өзіндік ерекшеліктері бар. Егер заңдардан, іскерлік қызмет өрісіндегі әдеттегі құқықтардың, міндеттеме шарттарынан және оның мәнінен өзгеше туындамайтын болса, тараптар өзара міндеттерді бір мезгілде орындауға тиіс. Сөйтіп, тараптардың бірінің міндеттемені орындамауы және тиісінше орындамауы өзара міндеттерді орындау және қарсы тараптарды қанағаттандыру кезінде, егер заң құжаттарында және міндеттеме шарттарында өзгеше белгіленбесе, екінші тарапты өз міндеттерін босатады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі. 27.12.1994
2. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн.1: Общие положения. 2-е изд. - М., 2003.
3. Диденко А.Г. (ред.) Гражданское право. Общая часть. Курс лекций Алматы, «Нур-Пресс» баспасы, 2006.
4. Максатов Н. Азаматтық құқықтағы шарттық құқық. Оқу құралы - Алматы, «Let» баспасы. 2017ж.
5. Сулейменов М.К., Басин Ю.Г. Комментарий к Гражданскому кодексу Республики Казахстан (Общая часть). 09.08.2018ж.

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Направление 4 - Современные проблемы и перспективы развития цифровых технологий

Тюлежанов Е.Д.¹, Тазабаева К.А.²

ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ ПИТАНИЕ КАК ОСНОВА ЗДОРОВОГО ПИТАНИЯ

*Казахский Гуманитарно-Юридический Инновационный Университет,
1 - магистрант 2 курса специальности 6М070100 «Биотехнология»
2 – зав. кафедрой прикладной биологии, канд. биол. наук
г. Семей, Казахстан*

Как известно, состояние здоровья человека зависит от многих факторов - генетических, экологических факторов, качества медицинского обслуживания и питания.

Врачи, изучая данный вопрос, пришли к выводу, что здоровье человека зависит:

- от медицинского обслуживания - на 10-15 %;
- от наследственности – на 15-20 %;
- от экологических факторов – на 20-25 %;
- от питания – на 50-55 % (рис.1).

Рисунок 1 – Факторы, определяющие здоровье человека

Таким образом, качество питания является главнейшим фактором, определяющим здоровье населения. Неправильное питание может привести к возникновению различных заболеваний. Заболевания, вызванные неправильным питанием, называются алиментарными. Алиментарные заболевания могут быть вызваны как недостатком питания, так и его избытком.

Профилактикой алиментарных заболеваний может служить использование человеком в пищу функциональных продуктов питания.

Правильное питание оказывает определяющее влияние на адекватную деятельность и длительность жизни человека. Ведущие специалисты мира в области медицины, физиологии, гигиены питания, отмечают, что пищевые продукты должны проявлять не только физиологические свойства, но и должны обладать лечебными и профилактическими свойствами. Питание должно обеспечивать организм всем необходимым для нормальной жизнедеятельности и полноценного функционирования всех его внутренних органов и систем. Такое питание получило название «функционального питания».

Функциональное питание подразумевает использование в пищу таких продуктов натурального происхождения, которые за счет обогащения пробиотиками, пребиотиками, минералами, витаминами и другими биологически активными веществами:

- обладают выраженным оздоровительным эффектом для человека;
- оказывают позитивное регулирующее воздействие на организм в целом или на его некоторые системы и органы, нормализуя их функции, улучшая не только состояние физического здоровья и качество жизни, но и предупреждая различные заболевания.

Применение лекарственных растений является основным путем обогащения продуктов питания функционального назначения биологически активными веществами.

Использование лекарственных растений в производстве пищевых продуктов с заданными свойствами является весьма актуальным направлением. Поскольку в последние годы увеличилось количество серьезных заболеваний среди населения, обусловленных в определенной степени негативным воздействием окружающей среды.

Степень негативного воздействия окружающей среды на организм человека можно снизить за счет введения в ежедневный рацион пищевых продуктов функционального назначения, обладающих способностью стабилизировать физиологические процессы и повысить иммунитет в организме человека.

Перспективным сырьем для производства подобных продуктов является лекарственное сырье, издавна используемое в лечебных целях и вызывающее особый интерес.

Перспективность использования лекарственных растений заключается ещё в том то, что биологически активные вещества в

растительном организме находятся в комплексе, и многие из них усиливают действие друг друга (синергируют). Так, например, некоторые растительные флавоны предохраняют витамин С от разрушения, который, как известно, имеет большое значение для многих процессов, протекающих в организме.

Растительное сырье служит одним из основных источников биологически активных веществ, оказывающие даже в минимальном количестве защитное действие на организм человека от неблагоприятных факторов среды обитания, в частности от радиоактивного излучения.

Применение лекарственных растений как компонентов биологически активных добавок в производстве пищевых продуктов позволит расширить ассортимент продуктов питания, повысить их биологическую ценность.

Вместе с тем, необходимо отметить, что при составлении рецептуры новых видов пищевых продуктов должны быть использованы лекарственные растения, зарегистрированные в государственном реестре, т.е. использование которых не причинит вреда здоровью человека, поскольку многие лекарственные растения содержат психотропные, наркотические, сильнодействующие или ядовитые вещества.

Таким образом, в производстве пищевых продуктов должны применяться только официально разрешенные лекарственные растения, поскольку они относительно хорошо изучены с точки зрения безопасности и фармакологических свойств.

Так, например, девясил высокий (*Inula helenium* L.) применяется в производстве функциональных продуктов питания, представляя большой интерес как сырье, содержащее сексвитерпеновые лактоны, инулин, фенольные соединения. В народной медицине он широко применяется в качестве отхаркивающего, потогонного, противовоспалительного средства. В результате экспериментальных исследований выявлена высокая противоопухолевая активность суммы аланто- и изоалантолактонов девясила иволистного [1].

Изучению фармакотерапевтического действия лекарственного растительного сырья девясила посвящены многочисленные научные исследования отечественных и зарубежных ученых. На основании данных этих исследований было установлено, что препараты девясила проявляют многие терапевтические действия: отхаркивающее, жаропонижающее, антибактериальное, антигельминтное, противогрибковое, противовоспалительное, ранозаживляющее, мочегонное и мн.др.

В процессе экспериментальных исследований по изучению антиоксидантных свойств галеновых препаратов девясила высокого клинически подтверждена их терапевтическая эффективность у больных хроническим гастродуоденитом в сочетании с хроническим некаменным холециститом. В ходе эксперимента определено, что препараты девясила высокого действуют бактериостатически на *Helicobacter pylori* и проявляют противовоспалительное действие на слизистую оболочку желудка [2].

Группой сербских ученых изучена антиоксидантная активность экстрактов девясила высокого и девясила британского и доказано, что она зависит от типа и концентрации экстрактов, а именно возрастает с увеличением концентрации экстрактов. Наиболее высокая антиоксидантная активность (90,49%) определена в этилацетатном экстракте самой высокой концентрации (0,50%) [3].

Konishi и др. японские ученые определили антипролиферативную активность против раковых клеток метилового экстракта из корней девясила высокого. Широкое распространение получили комплексные препараты [4].

В фармацевтической промышленности на основе девясила высокого получают лекарственный препарат «Алантон» (Alantonum), который содержит сумму сесквитерпеновых лактонов. Его используют для лечения язвенной болезни желудка, двенадцатиперстной кишки, эрозийных гастритов благодаря своему противовоспалительному, укрепляющему капилляры действию и способности ускорять регенерацию слизистых оболочек при язвенных поражениях. Он также входит в состав комплексных препаратов и оказывает желчегонное действие, а при поражении печени четыреххлористым углеродом - защитное действие [2].

Тимьян ползучий (*Thymus serpyllum L.*) получил широкое применение в производстве молочных продуктов. В народной медицине применяется в виде отваров и жидкого экстракта в качестве отхаркивающего средства от бронхитов и других заболеваний верхних дыхательных путей, наружно - для компрессов, ароматических ванн, примочек и травяных подушек. Настоем тимьяна ползучего можно лечить радикулиты, ишиасы, пояснично-крестцовые невралгии.

В западно-европейской медицине тимьян ползучий применяют при коклюше, кашле, бронхиальной астме, как мочегонное, антисептическое, желудочное средство при хронических гастритах, спазмах желудка, изжоге, диспепсии, метеоризме, дисменорее и как средство, способствующее отделению желчи. Противопоказаний для лечения тимьяном не выявлено, не установлено также его побочное действие [5].

Биологическая активность препаратов тимьяна обусловлена присутствием в растительном сырье сложного комплекса активных соединений, включающего эфирное масло, тритерпеновые кислоты (урсоловая, олеаноловая), флавоноиды (лютеин, апигенин и их производные), фенольные соединения, феноло-кислоты, дубильные вещества и др. [6].

Исследована перспектива использования растений семейства Lamiaceae при фитотерапии туберкулеза легких. В результате сравнительного исследования содержания кремния в растениях семейства Lamiaceae установлено, что наиболее перспективными видами для фитотерапии туберкулеза легких являются *Thymus serpyllum L.*, *Origanum vulgare L.*, *Melissa officinalis L.*

Данные растения являются разрешенными к применению в медицине и могут служить дополнением к комплексной терапии туберкулеза легких [7].

Население Земли, независимо от пола, возраста и национальной принадлежности издавна (более 5 тыс. лет) употребляет молоко и молочные продукты. Они популярны, т.к. в своем составе имеют большое количество полезных веществ: аминокислоты, витамины, микро- и макроэлементы, которые улучшают работу пищеварительной системы человека, укрепляют иммунную систему. Кроме того, они предотвращают появление различных заболеваний органов эндокринной и сердечно-сосудистой систем.

Однако некоторые молочные продукты имеют определенные противопоказания. Так, например, молоко может быть не только бесполезным, а даже вредным для людей, у которых имеется аллергия на молочный белок - казеин, а также недостаток в организме фермента лактазы, расщепляющей молочный сахар - лактозу.

Фермент лактаза вырабатывается в человеческом организме только в первые годы его жизни, поскольку он необходим младенцу для усвоения материнского молока и, соответственно, для получения всех нужных витаминов и макроэлементов.

По результатам исследований британских ученых с возрастом у большинства людей выработка лактазы постепенно снижается до полного прекращения ее синтеза. Вследствие этого у большинства людей планеты (75 %) возникает непереносимость углевода - лактозы.

Отсутствие фермента лактазы в двенадцатиперстной кишке (где он синтезируется) приводит к тому, что кишечные бактерии начинают самостоятельно ферментировать галактозу, входящую в состав лактозы. Это приводит к выделению некоторых газов - метана, водорода и углекислого газа. Данные газы приводят к различным расстройствам пищеварения и аллергическим реакциям.

Аллергическая реакция может проявляться различным образом: в виде кожного зуда, крапивницы, ангионевротического отека и даже анафилактического шока. При недостатке фермента лактазы, расщепляющей молочный углевод лактозу, у человека могут развиваться кишечные расстройства: метеоризм, тошнота, диарея, могут развиваться боли в животе, в результате чего у человека может развиваться обезвоживание.

Нарушение работы желудочно-кишечного тракта, в свою очередь, может привести к нарушению процессов расщепления других питательных веществ (других углеводов, белков и жиров), снижению интенсивности всасывания витаминов и других БАВ. Перечисленные патологические процессы приводят к истощению организма человека.

Отсюда, людям, у которых наблюдается незначительная непереносимость лактозы, нутрициологи советуют употреблять

кисломолочные продукты, прошедшие процесс брожения: различные виды творога, кефира, йогуртов, сыров.

Поскольку в перечисленных кисломолочных продуктах лактоза уже расщепляется до молочной кислоты и углекислого газа, которые практически безвредны для организма.

В зависимости от типа брожения кисломолочные продукты делятся на 2 группы:

1. Сыр, сметана, творог, айран. Их получают, используя молочнокислое брожение.

2. Продукты смешанного брожения, получаемые путём одновременного использования молочнокислого и спиртового брожения, но при этом они содержат несущественный объём этилового спирта. К данной группе молочнокислых продуктов относится кефир.

Для создания функционального продукта из кисломолочных продуктов питания нами был выбран кефир по пищевым и экономическим показателям.

Среди кисломолочных продуктов кефир обладает многими свойствами, благодаря которым он является наиболее предпочтительным продуктом питания.

В кефире очень много белка, неорганических элементов - магния, фосфора, кальция, он богат витаминами B₂ и B₁₂. Несмотря на содержание в кефире незначительного количества этилового спирта, в нем есть много полезных микроорганизмов. Они поддерживают соотношение между полезными и вредными представителями микрофлоры кишечника в пользу первых, предупреждают развитие инфекционных и аутоиммунных заболеваний кишечника.

Кефир обладает сильным антибактериальным свойством, уничтожая патогенные микроорганизмы и вирусы. По результатам исследований бразильских учёных, кефир ускоряет регенерацию соединительной ткани, что способствует быстрому заживлению ран.

Известны научные данные по стимулирующему действию кефира на иммунную систему человека, улучшению функционирования механизмов антиканцерогенной защиты организма.

Более того, экспериментальные данные ученых, исследовавших действие кефира на раковые клетки, показали, что кефир можно и нужно принимать не только в целях профилактики, но и для замедления развития возникшей раковой болезни, поскольку этот продукт обладает цитотоксическим действием на рост и развитие раковых клеток.

Кефир обладает благотворным действием на многие составные части опорно-двигательной системы человека. Он уменьшает непереносимость лактозы, предотвращает проявление сахарного диабета II типа.

По последним данным научных исследований, кефир увеличивает продолжительность жизни человека и замедляет процесс старения организма за счёт предотвращения хронического воспаления в стенках толстого кишечника.

Таким образом, при условии регулярного потребления кефир приводит к:

- ✓ детоксикации организма;
- ✓ очищению желудочно-кишечного тракта;
- ✓ подавлению патогенной флоры организма человека;
- ✓ усилению иммунитета человека;
- ✓ улучшению общего состояния больных диабетом II типа;
- ✓ снижению лишнего веса;
- ✓ улучшению состояния кожи и волос;
- ✓ повышению устойчивости организма к инфекциям, вызванным грибковыми и вирусными агентами.

В настоящее время во всем мире наблюдается постоянный рост потребления молока и молочных продуктов. Так, например, по данным ФАО, потребление данных продуктов в КНР возросло на 7,6%, в Индии – на 3,3%, в Соединенных штатах Америки – на 2,7%, в Южно-Африканской республике – на 8,2%, в странах Европейского союза – на 1,8% [8].

В Казахстане также наблюдается рост потребления молочных продуктов. Первое место по Казахстану по потреблению молочных продуктов занимает Акмолинская область – 84,2 кг /душу населения за 3 месяца 2 квартала 2019 г.

(рис. 2).

На втором месте по потреблению молочных продуктов стоит Восточно-Казахстанская область – 74,5 кг, и на последнем месте – Костанайская область – 50,8 кг (меньше, чем в среднем по Казахстану – 63,3 кг).

Рисунок 2 – Потребление молочных продуктов в РК, 2 квартал 2019 г., в среднем на душу населения, кг.

Первое место среди кисломолочных продуктов питания по объему производства занимает кефир (рис. 3)

Рисунок 3 – Производство кисломолочной продукции в 2013 г., %

Как видно из рисунка 3 производство кефира в 2013 г. составляло 35,9 %, тогда как йогурта (одного из любимых детьми продуктов) – 24,9 %, сметаны – 17,9 %, ряженки – 7,3 %, продуктов кисломолочных, сквашенных и термообработанных – 6,7 %, на последнем месте стоят кисломолочные продукты для детского питания – 1,9 %.

Как показали статистические исследования, кефир является наиболее популярным кисломолочным продуктом среди населения, поскольку он обладает не только диетическими, но также и терапевтическими свойствами (рис. 4).

Кроме того, известны его жаждоутоляющие свойства. Благодаря приятному вкусу, наличию в его составе CO_2 и небольшого количества этилового спирта (до 0,6%) кефир хорошо стимулирует аппетит человека.

Как видно из рис. 4, 29 % опрошенных людей (почти треть населения) каждый день употребляют кефир, еще одна треть (29 %) несколько раз в неделю пьют кефир, т.е. больше половины населения регулярно покупают и употребляют кефир. И всего лишь 12 % опрошенных людей вообще не покупают его.

Рисунок 4 – Частота потребления кефира населением, % от числа опрошенных

Таким образом, в качестве функционального продукта мы выбрали кефир, как излюбленный и широко используемый населением кисломолочный продукт.

В качестве ингредиента мы использовали спиртовую настойку из смеси из лекарственных растений, широко распространенных в Семипалатинском регионе и издавна используемых в народной медицине - мяту: подорожник: девясил в соотношении - 1:2:2.

Мята перечная обладает относительно высоким содержанием лютеолина (12,21 мг%) и кверцетина (15 мг%), в меньшей степени

лимонена (1 % от всего содержания эфирных масел) и α -терпинеола (0,3 % от всего содержания эфирных масел).

Кроме того, в мяте имеется достаточное количество сапонинов (5,23 %) и дубильных веществ (3,05 %). Мята также богата ментолом (содержится в листьях растения), который обладает местнообезболивающим, спазмолитическим и антисептическим свойствами, способствует рефлекторному расширению коронарных сосудов.

Подорожник средний отличается достаточно высоким содержанием алкалоидов (40 мг%), дубильных веществ (6,06 %). Показано, что дубильные вещества подорожника оказывают противоопухолевое действие, богат витамином К, содержит витамин С (0,3 %). Из флавоноидов содержатся лимонен (0,4 % от всего содержания эфирных масел) и α -терпинеола (0,5 % от всего содержания эфирных масел).

Кроме того, было показано, что сок подорожника обладает общетонизирующим действием, повышает аппетит, тонус организма, работоспособность, стимулирует образование гемоглобина и прибавку в весе, благоприятно воздействует на больных атеросклерозом, с заболеваниями желчных путей, коклюшем, туберкулезом легких, хроническим нефритом, сахарным диабетом. Подорожник полезен при лучевых поражениях, стимулирует кроветворение, обладает антитоксическим, противоаллергическим действием, что немаловажно для онкобольных, получающих лучевую терапию.

Девясил высокий. Девясил характеризуется относительно высоким содержанием сапонинов (6,83 %). При изучении биологического действия некоторых сапонинов выявлено их значительное фунгицидное, противоопухолевое, цитостатическое действие. Они понижают артериальное давление, нормализуют сердечный ритм, замедляют и углубляют дыхание.

В листьях девясила обнаружены витамины С и Е. Было показано, что витамин Е обладает иммуномодулирующими свойствами, увеличивая абсолютное и относительное число Т-лимфоцитов и существенно стимулируя (в 1,5 раза) активность Т-киллеров в периферической крови. Кроме того, большие дозы витаминов А, С, Е могут оказывать профилактическое противоопухолевое действие.

Для получения настойки из смеси данных лекарственных растений мы измельчали их до размера частиц 0,5-2 мм. Далее измельченные растения настаивали в 50%-ном водном растворе этилового спирта в соотношении - растительная смесь: этиловый спирт = 1:7 (w/w) в стеклянных закрытых пробкой конических колбах при комнатной температуре (20-25°C) в течение 11 суток при периодическом встряхивании. Затем, полученный гомогенат отстаивали в течение 7 суток при температуре 4-8°C. После отстаивания надосадочную жидкость дважды фильтровали через ватно-марлевый фильтр.

Исследования показали, что полученная таким образом настойка нетоксична, не содержит тяжелые металлы и радионуклиды, обладает высоким содержанием витаминов: С (до 34,241 мг в 100 г настойки), А (до 2124 МЕ/100 г), Е (до 0,305 мг/100 г), которые, как известно, оказывают профилактическое антиоксидантное и иммуномодулирующее действие.

Для получения функционального кефира в качестве основного сырья используют коровье молоко. Технологический процесс производства кефира резервуарным методом состоит из следующих операций:

- ✓ приемки и подготовки сырья,
- ✓ нормализации (доведение жирности молока до стандартной – 2,5%),
- ✓ гомогенизации (механическая обработка молока (сливок), которая заключается в измельчении (диспергировании) жировых шариков молока при давлении 15± 2,5 МПа и температуре 65-68⁰ С),
- ✓ пастеризации (при 85—87⁰ С с выдержкой 10-15 мин или при 92-95⁰С с выдержкой 2-8 мин) и охлаждения (до 20-25⁰С),
- ✓ заквашивания (добавления закваски из молочнокислых палочек, молочнокислых стрептококков с настойкой из смеси лекарственных растений),
- ✓ сквашивания в специальных емкостях,
- ✓ охлаждения сгустка, созревания сгустка, фасования полученного функционального кефира.

Для получения функционального кефира компоненты берут в следующих соотношениях:

- ✓ молоко коровье – 95-97 мас.%;
- ✓ закваска – 3-5 мас.%;
- ✓ настойка лекарственных растений -0,1 мас.%

Список литературы

1. Бубенчикова В.Н., Азарова А.В., Кондратова Ю.А. Морфолого-анатомическое исследование травы девясила иволистного // *Фундаментальные исследования* – 2014. - № 5. – С. 519-522.
2. Бутко А.Ю. Фармакотерапевтические аспекты применения растительного сырья девясила высокого и девясила британского в официальной и народной медицине // *Научные ведомости Серия Медицина. Фармация*. - 2013. - № 11 (154). Выпуск 22. – С. 272-277.
3. Čadanović-Brunet J.M., Dilas S.M., Četković G.S., Tumbas V.T., Malešević Z.N. ESR studies of antioxidative activity of different elecampane (*Inula helenium* L.) extracts/ // *Apteff*. – 2002. – № 33. – P.127-134.
4. Konishi T. Antiproliferative sesquiterpene lactones from the roots of *Inula helenium* // *Biol. Pharm. Bull.* – 2010. – Vol.25, №10. – P.1370-1371.

5. Худоногова Е.Г. , Киселева Т.В. Содержание эфирных масел в надземной части тимьяна ползучего // Краткие сообщения. – 2010. - № 2. – С.18.
6. Губаненко Г.А., Маюрникова Л.А. Перспективы применения тимьяна ползучего в производстве продуктов питания // Ползуновский вестник. – 2013. - № 4. – С.183-187.
7. Федько И.В., Хвощевская А.А., Камбалина М.Г. Перспектива использования растений семейства Lamiaceae при фитотерапии туберкулеза легких // Фундаментальные исследования – 2013. - № 6. – С. 665-667.
8. Молочный бизнес [интернет ресурс] https://inbusiness.kz/ru/author_news/molochnyj-biznes

Еркінбек Ә. Е.

АҚПАРАТТЫ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕЛЕРІ

«Ақпараттық-техникалық ғылымдары» кафедрасының аға
оқытушысы, магистр

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.
Aliya_1991e@mail.ru

Қазіргі таңда ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету ақпараттық жүйелерге қойылатын ең басты талаптардың бірі болып табылады. Бұған Мемлекеттік қызмет, өнеркәсіптік кәсіпорын, қаржы құрылымы, телекоммуникация операторлары болсын, барлық ұйымдарда ақпараттық технологиялар мен негізгі бизнес-үдерістер арасында үзілмейтін байланыстың болуы себеп болып табылады.

Автоматтандырылған ақпараттық жүйелерде ақпаратты қорғау жүйесін одан әрі жетілдіру ақпаратты қорғау жүйелеріндегі осалдықтарды жою әдістері мен құралдарын дамытуға әкелді. Бұл ақпаратты қорғау жүйесіндегі ақпараттың заңсыз айналымын жүзеге асыруға мүмкіндік бермейтін күрделі бағдарламалық құралдарды құруға мүмкіндік берді. Жоғары білікті хакерлердің вирустық бағдарлама ретінде жасаған зиянды бағдарламалары өзін-өзі модификациялау, өз көшірмелерін жасау және есептеу ортасының белгілі бір параметрлері бойынша ғана көрінуі нәтижесінде өте қысқа уақыт мерзімінде заңсыз ақпаратты басқаруға арналған функцияларды жүзеге асыруда және оларды табу мен жою біршама қиындықтар тудыруда. Қазіргі уақытта зиянды бағдарламалар компьютерлік қылмыстар үшін ең тиімді құрал болып табылады. Ал олармен күресудің ең бастысы мұндай зиянды бағдарламаларды уақытында табу.

Автоматтандырылған ақпараттық жүйелердегі ақпаратты қорғаудағы осалдықтарды жою әдістері мен құралдарын дамыту сияқты міндеттерді шешу тек ішкі ғана емес, сонымен қатар қазіргі қоғам өмірінің барлық

жақтарын жаһандандырудың салдары болып табылатын сыртқы мәселелерді еңсерумен байланысты. Шын мәнісінде, адамзат экономика, мәдениет, геосаясат саласындағы ауқымды үдерістер мен құбылыстардың пайда болуы мен дамуының бірегей дәуіріне енеді, қазіргі қоғамның келбетін түбегейлі өзгертеді және әлемнің сапалы жаңа архитектурасына көшуді негіздейді.

Жаңа ақпараттық технологиялар қазіргі заманғы жаһандандудың қозғаушы күші болып табылады, олар «...қазіргі қоғамда жетекші рөл атқара бастайды, оның даму деңгейі ақпаратты өңдеу құралдарын (компьютерлерді, есептеу техникасын, ксерокстерді, телефондарды, бағдарламалық қамтамасыз етуді) пайдалану дәрежесімен, компьютерлік бағдарламалар көмегімен жаңа өнімдер мен жаңа технологиялардың өнертабыстары ағынының тығыздығымен айқындалады» [1].

Ресей зерттеушісі, И. В. Кондратьевтің айтуынша, «...қазіргі қоғам байланыстың техникалық құралдарына негізделген коммуникациялардың белсенді дамып келе жатқан модельдерінің кешені болып табылады, жаңа дәуірдің ерекшелігі ақпаратты өңдеудің, берудің және сақтаудың жаңа әдістерін әзірлеумен және енгізумен сипатталады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктері әлеуметтік өзара іс-қимыл мүмкіндіктерін дамытуға мүмкіндік береді, бұл кез келген қашықтықтарға әртүрлі ақпараттық жолдауларды берудің жылдамдығы мен сапасын жетілдіруге және арттыруға әкеледі, бұл сондай-ақ бірыңғай ақпараттық желіге әлеуметтік кеңістіктің түрлі сегменттерін байланыстыруға мүмкіндік береді. Ақпараттық өзара іс-қимыл нысандарының мұндай алуан түрлілігі ұлттық-мемлекеттік шекаралармен сәйкес келмейтін, сондай-ақ ұлттық-мемлекеттік шекараларды құра отырып, жаңа ақпараттық орталықтарды құруға мүмкіндік береді. Мұндай өзгерістердің нәтижесінде әлеуметтік ұйым мен ынтымақтастық үлгілерінде өзгерістер орын алады» [2]. Н. Калинин пікірі бойынша, «...іс ХХІ ғасырда жаһандық ақпараттық-телекоммуникациялық жүйелерді дамытуға, ақпараттық алмасудың біріздендірілген халықаралық хаттамаларын және әртүрлі мақсаттағы деректер мен білім базаларына қашықтан қол жеткізу әдістерін пайдалануға негізделген бірыңғай әлемдік ақпараттық кеңістікті қалыптастыруға барады» [3].

Сонымен қатар, бүгінгі таңда «...ғаламдық ақпараттандыру процесі оның салдарын теориялық ұғынудан озып, қарқынды, қар көшкіні тәрізді және күтпеген дамиды...» деген айқын [4]. Р. Даль атап өткендей, «...біз олар ашатын мүмкіндіктерді байыпты ойлай бастадық және ең алғашқы, роботты сынамалар өткіздік» [5].

Қазіргі заманғы қоғамға жаһандық ақпараттандыру алып келетін сын-қатерлердің бірі адамзат басынан кешіп жатқан ақпараттық революция өркениеттің дамуын жеделдетіп қана қоймай, жеке адамның, қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігіне жаңа қауіп төндіреді деген жағдай болып табылады.

Осылайша, қазіргі заманғы технологиялар еркін саудаға, экономикалық қызметтің жаһандануы мен виртуалдандырылуына серпін беріп қана қоймай, сонымен қатар қылмыстық қызметті ынталандырды.

Интернет басқару құралы және әлеуметтік көмекші болып табылады. Бірақ ешқандай сандық баға берілмейтін ең үлкен әсер, ол ХХІ ғасыр ұрпағының дүниетанымын түбегейлі өзгертті. Интернет қазір ақпараттық технологиядан көп. Ол біздің стратегиялық және күнделікті міндеттерімізді шешудің жоғары тиімді құралы ғана емес.

Шынында да, Интернет біздің өмірімізге соншалықты берік кірді, бұл желіге қолжетімділікті шектеу қазіргі қоғамда адам құқықтарының бұзылуы ретінде қарастырылады. Осыған байланысты сарапшылардың осы желінің пайда болуымен қазіргі заманғы қылмыстың түбегейлі өзгеру процестерін байланыстыратыны таңқаларлық емес [6].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Мамедов Э.Э.О. Роль информационных технологий в эпоху информационного общества на современном этапе // Вопросы новой экономики. 2008. № 1. С. 36.

2 Кондратьева И.В. Трансформация информационнокоммуникационных технологий в условиях современного общества // Альманах современной науки и образования. 2009. № 7-2. С. 75.

3 Калинкина Н.Н. Контуры формирования информационного общества в России: информатизация общества и развитие информационной инфраструктуры // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2010. № 3-2. С. 496.

4 Мешкова Т.А. Социально-политические аспекты глобальной информатизации // Полит.исследования. 2002. № 6(71). С. 24-33.

5 А. Бирюков «Информационная безопасность: защита и нападение» 2-е изд. 2017.

6 Даль Р. О демократии. М.: Аспект Пресс, 2000. С. 179.

ОЦЕНКА КАЧЕСТВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

¹Магистрант 2-го курса группы МБ 221 6М070100
Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г. Семей
e-mail: darkhan2017@inbox.ru

²Доктор РНД
РГП НЯЦ РК филиал Институт Радиационной Безопасности и
Экологии, г. Курчатов
e-mail: baigazinov@mail.ru

Введение

Сельскохозяйственная продукция играет важную роль в жизни человека. В связи с этим необходимо осуществление оценки качества продукции на соответствие всем нормативам. От качества продукции зависит не только ее конкурентоспособность на рынке, но и сохранность здоровья самого потребителя.

Основная часть

Целью оценки уровня качества продукции как одного из критериев определения эффективности методов и механизмов управления качеством продукции, прежде всего, должны быть предоставление объективной информации об уровне качества продукции. Порядок действий при оценке качества продукции включает следующие этапы:

- определение целей;
- выбор номенклатуры показателей качества и способы их определения;
- определения показателей качества продукции; выбор метода оценки качества, оценка качества продукции.

Следует подчеркнуть, что оценка уровня качества продукции носит, как правило, субъективный характер. В частности, при определении конкурентоспособности, продукция с неизменными качественными параметрами может быть на одном рынке конкурентоспособна, на другом - нет.

Таким образом, следует различать такие понятия, как измерение уровня качества продукции и его оценка. В первом случае речь идет о расчете конкретных качественных показателей и характеристик продукции (абсолютная величина). Во втором - о сравнительном анализе результатов расчетов с базовыми показателями (относительная величина). Именно результаты сравнительного анализа конкретных показателей являются основой для оценки уровня конкурентоспособности продукции по качественным параметрам.

Система показателей качества продукции необходима для отражения экономической сущности качества через технические характеристики. Показатель качества продукции является количественным

выражением одного или нескольких характеристик объекта применительно к определенным условиям его производства и использования.

Касательно классификации показателей качества продукции следует отметить, что большинство из них основано на требованиях и рекомендациях нормативных документов СССР: ГОСТ 22851-77 и РД 50-149-79. В то же время, что касается сельскохозяйственной продукции, то, прежде всего, объектами расчета выступают показатели, которые в первую очередь отражают ее потребительские и технологические свойства [1].

Основные потребительские и технологические свойства сельскохозяйственной продукции

Вид продукции	Показатели
Зерно	влажность, сорная примесь, зараженность вредителями, зерновая примесь (пшеница, рожь, ячмень пивоваренный), массовая доля клейковины, качество клейковины, число падения, стекловидность (пшеница), мелкие зерна, крупность, способность к прорастанию, жизнеспособность, содержание белка (ячмень пивоваренный)
Картофель	крахмалистость (для переработки), содержание клубней, поврежденных вредителями, содержание клубней, поврежденных болезнями, содержание клубней подмороженных, запаренных, с признаками «удушья», примесь земли, органическая и минеральная примеси
Молоко	кислотность, степень чистоты, плотность (или точка замерзания), содержание жира, содержание белка, бактериальная обсемененность, количество соматических клеток
Мясо КРС	упитанность, живая масса
Мясо птицы	упитанность, степень снятия оперения

Определение показателей качества. Качество продукции определяют различными методами, среди них применительно к сельскохозяйственной продукции наиболее распространены следующие [2]:

1. Расчетный метод - определение значений показателей качества, осуществляемый на основе использования теоретических или эмпирических зависимостей показателей качества товаров от их параметров.

Этот метод является весьма распространенным для оценки качества многих товаров. С его помощью величину одних показателей рассчитывают по значениям других, полученных измерительным или сенсорным методом. Расчетные методы позволяют заменить

дорогостоящие или длительные измерения одних показателей более простыми измерениями других[3].

2. Экспертный метод – определение значений показателей качества товаров осуществляется на основании решения, принимаемого экспертами. Этот метод получил широкое распространение и применяется в случаях, когда показатели отдельных свойств товаров нельзя определить другими методами и выразить в конкретных величинах. Экспертный метод основан на использовании обобщенного опыта и интуиции группы специалистов-экспертов. При оценке уровня качества экспертный метод используется и для решения других задач: выбора номенклатуры свойств, составляющих качество; определение коэффициентов весомости при расчете комплексных показателей качества и др. Результатом экспертного метода всегда должны быть количественные оценки, обычно выражаемые в баллах. Эти результаты всегда зависят от квалификации экспертов так же, как точности измерительного метода зависит от точности используемых средств измерений.

Недостатками экспертных методов являются их субъективность и соответствующие этому возможные погрешности результатов экспертизы, существенные затраты на привлечение опытных экспертов для участия в экспертных работах, влияние авторитетных членов экспертной группы и корпоративных интересов на мнение отдельных экспертов[5].

3. Измерительный метод - основан на информации, получаемой использованием технических измерительных средств и контроля. Применяемые в настоящее время технические измерительные средства для определения химического состава и потребительских свойств продуктов питания весьма разнообразны. С помощью измерительных методов определяют такие; показатели, как масса, размер, оптическая плотность, состав, структура и др.

Недостатком измерительных методов является высокие затраты на их проведение и разрушение объекта при испытаниях, что нежелательно из-за необходимости сохранения товара для последующих экспертиз (повторный, дополнительный) [6].

4. Химические методы используют для определения в пищевых продуктах содержания различных веществ, изучение их свойств, особенностей химического состава изделий. Они подразделяются на количественные и качественные методы аналитической химии (определение кислотности титрованием), органической (определение витамина С и белковых веществ) и биологической (определение активности ферментов и ферментативных процессов), основанные на химических превращениях веществ в процессе какой-либо специфической химической реакции [7].

5. Органолептические методы – методы определения значений показателей качества с помощью органов чувств:

- обонятельный метод;
- вкусовой метод;

- визуальный метод.

К достоинствам этих методов относятся: доступность и быстрота определений значений показателей качества, а также отсутствие дорогостоящего оборудования при измерениях.

Внешний вид является комплексным показателем, который включает форму, цвет (окраску), состояние поверхности, целостность и определяется визуально. С помощью зрения человек получает наибольшую информацию (70-80%).

Не смотря на то, что органолептический метод отличается целым рядом преимуществ, ему характерны также и определенные недостатки. Главным его минусом является субъективность, ведь показатели качества непосредственно зависят от квалификации, навыков, способностей, а также от индивидуальных способностей тех людей, которыми определяются параметры продукции[8].

6. Комплексный метод предусматривает определение показателя качества продукции, характеризующий несколько ее свойств. Например, комплексный показатель по определению сортности продукции - это градация продукции по одному или нескольким единичным показателям, установленная стандартами или техническими условиями.

В частности, сортность молока определяется по внешнему виду и консистенции, запаху и вкусу, цвету, кислотности, группе чистоты, бактериальной обсемененности, содержанию соматических клеток и т. д.; яблоки поздних сортов созревания подразделяются на сорта в зависимости от размеров, внешнего вида, степени повреждения плодов.

Комплексная оценка уровня качества предусматривает использование комплексного (обобщающего) показателя качества. Этот метод применяют в тех случаях, когда наиболее целесообразно оценивать ТУ сложных изделий только одним числом. Необходимость объединения совокупности единичных показателей с целью получения одного комплексного определяется чисто практическими задачами.

Обобщающим показателем качества может быть:

- главный, наиболее значимый единичный показатель, отражающий основное назначение изделия;
- средний взвешенный комплексный показатель;
- интегральный показатель качества.

Комплексный показатель может быть выражен: главным показателем, отражающим основное назначение продукции; интегральным; средним взвешенным.

Если имеется необходимая информация, определяют главный показатель и устанавливают функциональную зависимость от его исходных показателей.

Интегральный показатель используется тогда, когда можно установить суммарный полезный эффект от эксплуатации или потребления продукции. В отношении продукции АПК данный метод оценки применяется обычно только при анализе ее качества и

конкурентоспособности. Он показывает, какой полезный эффект от продукции сельского хозяйства и продуктов ее переработки приходится на каждый рубль затрат (по этапам выращивания, хранения, переработки и т. д.).

Средние взвешенные показатели применяют, если нельзя установить функциональную зависимость главного показателя от исходных показателей качества, но возможно с достаточной степенью точности определить коэффициенты весомости усредняемых показателей. Наиболее часто применяемыми из них являются средние взвешенные арифметические и средние взвешенные геометрические. Эти показатели нашли свое применение при оценке отдельных видов сельскохозяйственного сырья[9].

Заключение

Использование одного метода при оценке готовой продукции недостаточно для определения точных показателей качества. Поэтому для улучшения качества сельскохозяйственной продукции рекомендуется проводить оценку продуктов эффективными методами оценки готовой продукции.

Подводя итоги можно сказать, что выше перечисленные методы оценки сельскохозяйственной продукции имеют свои минусы и плюсы. Но для достижения 100% оценки качества продукции необходимо применения всех методов оценки.

Список литературы

1. Выбор номенклатуры показателей качества промышленной продукции. Методические указания по оценке технического уровня и качества промышленной продукции. Основные положения: ГОСТ 22851-77. - Введ. 01.01.79. - М.: Гос. комитет стандартов Совета Министров СССР, 1977. - 12 с.

2. Понятие о качестве сельскохозяйственной продукции, пути его повышения <https://helpiks.org/7-94491.html>.

3. <http://mirznanii.com/a/162010-3/otsenka-urovnya-kachestva-produktsii-3> Оценка уровня качества продукции. - 3 с.

4. Методы определения показателей качества. Достоинства и недостатки этих методов Расчетный метод. <http://webkonspect.com/?room=profile&id=4828&labelid=59319>.

5. Экспертные методы оценки качества продукции https://studbooks.net/1462481/tovarovedenie/ekspertnye_metody_otsenki_kachestva_produktsii.

6. Теоретические основы товароведения и экспертизы. Измерительный метод. https://studref.com/381473/tovarovedenie/izmeritelnye_metody_otsenki_kachestva_tovarov.

7. Химические методы курсовая работа по дисциплине «Теоретические основы товароведения»: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=550513>© Библиофонд.

8. Органолептические методы исследования и оценки качества товаров. Недостатки органолептических методов: <https://businessman.ru/new-organolepticheskie-metody-issledovaniya-i-ocenki-kachestva-tovarov-nedostatki-organolepticheskix-metodov.html>.

9. **Комплексный метод.** «Теоретико-методологические аспекты оценки качества и безопасности сельскохозяйственной продукции» / В. Расторгуев, завед. сектором качества, канд. экономических наук, доцент, док. РНУП «Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси» Кибер Ленинка: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodologicheskie-aspekty-otsenki-kachestva-i-bezopasnosti-selskohozyaystvennoy-produktsii>.

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

Направление 6 – Актуальные проблемы гуманитарных наук и образования

Доганджы Сема

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ЖАҢА ТҮРПАТТЫ МҰҒАЛІМДІ ДАЯРЛАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

6M010300 «Педагогика және психология» мамандығының магистранты
Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қаласы
sanzhikgo7868@mail.ru

Қоғамның жаңа сападағы педагог мамандарына деген сұранысын орындау мақсатында 2007 жылғы жаңа білім заңында «Білім беру жүйесінің міндеттері» атты 11-баптың 9-бөлімінде оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану қажеттігі көрсетілді. [1]

Жалпы, қоғам өмірінде болып жатқан өзгерістер білім беру ісіне тәуелді болатыны белгілі. Сондықтан мемлекеттің басым бағыты ретінде, бәсекелестікке қабілеттілікті қалыптастыратын басты құрал ретінде білім берудің орын алуы заңды. Қайта құру кезіндегі өзгерістер, тәуелсіздік алғаннан кейінгі өзгерістер мұғалім профессиограммасына да өзінің ықпалын тигізіп отырды. Қоғамның дамуымен бірге білім беруді ақпараттандыру мәселесінің өзектілігі артып отырғаны соңғы жылдары анықтай байқалды. [2]

Білім беруді ақпараттандыру мәселелері педагогикалық, психологиялық ғылыми зерттеулерде біршама қарастырып келеді. Өткен ғасырдың 80-90 жылдары ресейлік Б.С.Гершунский, П.М.Лапчик, В.М.Монахов т.б. компьютерлендірудің педагогикалық, психологиялық негіздерін қарастырды.

Б.С.Гершунский білім беруді ақпараттандырудың проблемалары мен перспективаларын қарастыра отырып, компьютерлік техниканы білім беру мен ғылыми-педагогикалық қызметте, педагогикалық болжамдау мен басқару жүйесінде тиімді қолдану жағын, компьютерді оқу объектісі мен құралы ретінде пайдаланудың философиялық, әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және психологиялық-педагогикалық алғышарттарына тоқталды.

П.М.Лапчик білім беруді ақпараттандырудың психологиялық-педагогикалық мәселелерін зерттеді, Қазақстандық Ж.А.Қараев

студенттердің танымдық қызметін оқытудың компьютерлік технологиясын пайдалана отырып белсендіру мәселесін зерттеді, Д.М.Жүсібалиева қашықтықтан оқыту кезінде студенттердің мәдениетінің қалыптастыру мәселесін, М.С.Мәлібекова оқыту процесінде пәнаралық байланыс арқылы дербес компьютерді қолданудың теориялық негізін қарастырды.

К.М.Беркімбаев болашақ экология мамандарын кәсіби даярлаудағы информатикалық пәндерді оқыту үдерісінің педагогикалық жүйесін, А.Т.Аймұқатов политехникалық колледжде информатиканы оқыту әдістемесін, Л.П.Әбішова компьютер көмегімен оқыту іс-әрекетін дараландыруды, Г.К.Ізтілеуова қашықтықтан оқыту әдістемесін, Қ.З.Халықова студентны компьютер көмегімен дербес оқытудың педагогикалық мүмкіндіктерін, С.А.Омарова информатиканы оқытудағы жаттығулар мен есептер қолдануды, А.Л.Муховиков интернеттің қазақстандық сегментін пайдалана отырып ақпарат мазмұнымен жұмыс істеу әдістемесін қарастырған.

Г.Е.Санай мектепте инновациялық білім беру технологияларын жүзеге асыруға мұғалімдердің дайындығын қалыптастыруды теориялық негіздесе, М.М.Көккөз рейтингтік оқыту арқылы қашықтықтан оқыту барысында студенттердің танымдық белсенділігін қалыптастыруды, Е.Ы.Бидайбеков білім беруді ақпараттандыруды, М.В.Семенова ЖОО-да болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын, В.А.Криворучко информатика мұғалімдерін қайта дайындаудың инновациялық технологияларын, А.З.Тұрсынбаев студенттердің жемісті еңбек етуі үшін болашақ мұғалімдерді компьютерлік технологияларды қолдануға дайындығын қалыптастыру ерекшеліктерін, С.М.Кеңесбаев жоғары педагогикалық білім беруде болашақ мұғалімдерді жаңа ақпараттық технологияларды пайдалана білуге даярлаудың педагогикалық негіздерін, М.Б.Есбосынов орта мектепте қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың дидактикалық шарттарын, Н.Е.Исабек студенттерді компьютерлік графиканы кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлауды, А.К.Илеуова оқытудың ақпараттық технологияларын қолдану жағдайында жалпы орта білім беру жүйесін басқарудағы педагогикалық мониторингті қарастырды. Біздің зерттеу жұмысымызға негіз болған А.М.Жұмабаеваның «Жаңа тұрпатты мұғалім қалыптастыруда ақпараттық технологияларды қолданудың педагогикалық шарттары» атты ғылыми-зерттеу жұмысының маңызын да атап өткен жөн. [3]

Кредиттік оқу жүйесіне ауысу қашықтықтан оқытудың алғышарты ретінде әдістемелік жұмысқа үлкен мән беріп, ақпараттық технологияны кеңінен қолдануға қажеттілік тудырды. Елімізге білім беруді ақпараттандыру 1997 жылы орта білім беретін мектептердің барлығын компьютерлендіруден басталды. Арада он жылдан астам уақыт өткенмен, жоғары оқу орнының әрбір түлегі ақпараттық технологияны әлі де болса жеткілікті меңгерді деп айта алмаймыз. Оның бірнеше объективті және субъективті себебі бар.

Жаңа ғасырдың ақпараттық қоғамына қажетті жаңа тұрпатты мұғалім дайындау мәселесіне байланысты 2005 жылы 18 тамызда «Қазақстан Республикасындағы жаңа тұрпатты мұғалім даярлаудың үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасы» және «Қазақстан Республикасындағы жоғары педагогикалық білім беру тұжырымдамасының» жобалары ұсынылды. Осы екі жобаның біріншісінде жаңа тұрпатты мұғалімге – рухани жетілген, шығармашылық қабілеті жоғары, өзіне сын көзбен қарай алатын, кәсіби дағдылары, педагогикалық дарыны бар, жаңашылдыққа ұмтылатын тұлға ретінде анықтама берілген. Мұғалім идеалы – білімнің құндылығын айқын түсінетін, «мәдениеті жоғары адам», өз пәнінің жетік шебері, педагогика мен психологияны терең меңгерген, жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық әдістерді қолдана алатын, өзін жеке тұлға ретінде дамытып, рухани өсуге деген қажеттілігі мол болуы тиіс делінеді.[4]

Кәсіпқой мұғалім өз пәнін жетік біліп қана қоймай, әрбір қатынасушының педагогикалық үдерістегі орнын білуі керек. Студенттердің оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыра алуға қабілетті болып, оның нәтижелерін алдын-ала болжамдап көре білуі тиіс, болуы мүмкін ауытқушылықтарды дер кезінде түзете алуы, яғни құзыретті тұлға болу керектігіне назар аударылады.

Жобада жаңа тұрпатты мұғалім үш түрлі құзыреттілікке ие болуы тиіс деп есептеледі: әдіснамалық, жалпымәдени, пәндік-бағыттылық. Педагогикалық қызметтің шығармашылық бағытталуы, біріншіден, мұғалімге мамандығы үшін мәні бар күшті және әлсіз жақтарын (өзін-өзі тануын, эмоционалдық қалпын, коммуникативтік және дидактикалық қабілеттерін және т.б.) бағалай алуы; екіншіден, зияткерлік мәдениетін (ойлау, ес, қабылдау, зейін), мінез-құлық, қарым-қатынас, соның ішінде педагогикалық қарым-қатынасты меңгеруі; үшіншіден, қазіргі интеграциялық үдерістер, әлемдік білім берудің даму тенденцияларын бағдарлай алу сияқты мәселелерді қарастырумен байланысты.

Жаңа тұрпатты мұғалім ұғымының теориялық еңбектерде қарастырылу жайы, айтылған мәселелерді жүзеге асыру үшін жаңа тұрпатты мұғалімді қалыптастыруда ақпараттық технологияларды қолданудың дидактикалық шарттары, ақпараттық технологияларды қолдану мазмұны сынды мәселелер өз шешімін табуды көздейді. [5]

Орта білім беру жүйесін ақпараттандырудың мемлекеттік бағдармасына сәйкес республика мектептері 100% компьютерлендірілген. Орта білім беру ұйымдарына арналған электронды оқу басылымдары мектеп пәндерінің 25%-ын қамтиды. Республиканың алты облысының 717 мектебі (8,7%) қашықтықтан оқыту желісіне қосылды. Сонда да білім беру мекемелерінде мұғалімдердің ақпараттық технологияларды қолдану деңгейі қажеттіліктен төмен.

Жоғары білікті, бәсекеге қабілетті маман даярлау тілдік, ақпараттық, экологиялық, экономикалық дайындықтың жоғары болуын керек етеді. Білім беруді дамытудың 2015 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасы

бойынша бакалавриаттың халықаралық бағдарламаларының құрылымы мен мазмұны үйлескен білім беру бағдарламалары жасалып, оқытудың кредиттік және қашықтықтан оқыту технологиялары жүзеге асады.[2] Білім берудегі осындай өзгерістерге сәйкес жаңа тұрпатты мұғалім дәстүрлі оқыту формаларын ақпараттық-коммуникациялық, басқа да жаңашыл технологиялармен үйлестіріп жүргізе алуға қабілетті болуы керек деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы. / Егемен Қазақстан,2007. 3-бет
- 2 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Астана . 2004. [28-б]
- 3 Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Астана, 2004. 7-бет
- 4 Айтбаева А.Б. Білім берудегі жаңа технологиялар. –Алматы, Қазақ университеті, 2011
- 5 Аринова Б.А. Использование информационно-коммуникативных технологии в преподавании интегрированного учебного курса «Самопознание» в вузе. Сбор. науч.трудов « Формирование интеллектуального потенциала нации в условиях высшей школы»- Алматы: Издательство «Ұлағат» КазНПУ им Абая,2012

Доганджы Сема

«ЖАҢА ТҮРПАТТЫ МҰҒАЛІМ» ҰҒЫМЫ, МӘНІ

6М010300 «Педагогика және психология» мамандығының магистранты
Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қаласы
sanzhikgo7868@mail.ru

Қазіргі білім беру саласындағы басты міндет - білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді жаңа әдістерін іздестіру мен оларды жүзеге асыра алатын жаңашыл мұғалімдерді даярлау. «Жаңашыл мұғалімдер «педагогикалық қызметтің барлық түрлерін зерттеп, кез-келген педагогикалық жағдайда өзінің білімділігі, парасаттылығы, ақылдылығы, мәдениеттілігі, іскерлігі, шеберлігі арқасында шеше алатын, педагогикалық үдерістің нәтижесін жақсартуға ұмтылатын жаңашыл әрі шығармашылықпен жұмыс істей алатын жеке тұлға болуы керек».[1]

«Ұстаз ... жаратылысынан өзіне айтылғанның бәрін жете түсінген, көрген, естіген және аңғарған нәрселердің бәрін жадында жақсы сақтайтын, бұлардың ешнәрсені ұмытпайтын ... алғыр да аңғарымпаз ақыл иесі ..., мейлінше шешен, өнер-білімге құштар, аса қанағатшыл жаны асқақ және ар-намысын ардақтайтын, жақындарына да, жат адамдарына да әділ

..., жұрттың бәріне ... жақсылық пен ізгілік көрсетіп ... қорқыныш пен жасқану дегенді білмейтін батыл, ержүрек болуы керек».Әл-Фараби.

Мемлекет мәдениетінің айнасы-мектеп. Шын мәнісінде еліміздің әлеуметтік, мәдени, саяси, психологиялық жай-күйі халықтың білім жүйесінен, оның деңгейінен, ағартушылық іс-әрекетінен анық аңғарылады. Осы орайда, жазушы Ә.Кекілбаевтың «Уақыттың жалғыз өлшемі бар ол-адам ғұмыры. Адам ғұмырының жалғыз өлшемі бар, ол – арттағы халықтың қамы үшін бітіретін іс» -деген сөзін еске алсақ, осындай үлкен іс атқарар бір сала – мектеп және оның мұғалімі.

Педагогикалық іс - өте нәзік, қасиетті іс. Ол тәрбиешіден сезімталдықты, балаға деген сүйіспеншілікті, бала жанын бірден танитын қырағылықты талап етеді.

Бүгінгі мектептің басты міндеті- өзіндік ой- көзқарасын ашық айта алатын, өмірге бейім тұлға қалыптастыру болса, оған мұғалімнің шәкіртіне деген сүйіспеншілігі, оны тұлға ретінде бағалауы баланың адамдық қасиеттерінің дамуына басты кепіл бола алады.

XXI ғасыр-қатаң бәсеке ғасыры. Бұл ғасыр – марғаулықты көтермейтін ғасыр. Демек, әлемдік бәсекелестіктің жылдам дамуына ілесе алатындай білімді де тапқыр дара тұлғаның тағдыры біздің қолымызға аманат ретінде тапсырылып отыр. Аманатқа қиянат жасамау-халқымның ізгі ұлылық дәстүрі.

Жаңа тұрпатты мұғалім ұғымын психологиялық-педагогикалық әдебиеттерден жаңа типті мұғалім, жаңа буын мұғалімі терминдері түрінде кездестірдік.

Жаңа тұрпатты мұғалім анықтамасы 2005 жылғы 18 тамызда жарияланған «ҚР жаңа тұрпатты мұғалім дайындаудың үзіліссіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасы» және «ҚР жоғары педагогикалық білім беру тұжырымдамасында» бір мәселеге деген екі түрлі көзқарас көрсетілген. Екі тұжырымдама авторлары бір мәселені екі түрлі шешуді ұсынады. Осы екі жобаның біріншісінде жаңа тұрпатты мұғалімге – рухани жетілген, шығармашылық қабілеті жоғары, өзіне сын көзбен қарай алатын, кәсіби дағдылары, педагогикалық дарыны бар, жаңашылдыққа ұмтылатын тұлға ретінде анықтама берілген. Мұғалім идеалы – білімнің құндылығын айқын түсінетін, «мәдениеті жоғары адам», өз пәнінің жетік шебері, педагогика мен психологияны терең меңгерген, жеке тұлғаға бағытталған педагогикалық әдістерді қолдана алатын, өзін жеке тұлға ретінде дамытып, рухани өсуге деген қажеттілігі мол болуы тиіс делінеді. Дегенмен, бұларда бірін-бірі қайталайтын тұстар да баршылық. Жаңа тұрпатты мұғалімдерге қойылатын талаптардың «Жоғары педагогикалық білім» және «Жоғары педагогикалық білім беру құрылымы» бөлімдерінде олар бір-бірін қайталаған. Егер бірінші тұжырымдама негативті факторлар ретінде «бірін-бірі жалғастырып жататын білім беру стандарттары мен бағдарламаларын құруға ғылыми негізделген ұстанымның болмауын» атаса, екінші тұжырымдама авторлары «стандарттардың, типтік оқу бағдарламаларының

жетілдірілмегендігін...» атайды. Осындай мысалдарды көптеп келтіруге болады. Сондықтан, осы екі тұжырымдама негізінде біреуін жасау қажеттігі сөзсіз.[2]

Кәсіпқой мұғалім өз пәнін жетік біліп қана қоймай, әрбір қатынасушының педагогикалық үдерістегі орнын білуі керек. Студенттердің оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыра алуға қабілетті болып, оның нәтижелерін алдын-ала болжамдап көре білуі тиіс, болуы мүмкін ауытқушылықтарды дер кезінде түзете алуы, яғни құзыретті тұлға болу керектігіне назар аударылады. Жаңа тұрпатты мұғалім үш түрлі құзыреттілікке ие болуы тиіс: әдіснамалық, жалпымәдени, пәндік-бағыттылық. Педагогикалық қызметтің шығармашылық бағытталуы, біріншіден, мұғалімге мамандығы үшін мәні бар күшті және әлсіз жақтарын (өзін-өзі тануын, эмоционалдық қалпын, коммуникативтік және дидактикалық қабілеттерін және т.б.) бағалай алуы; екіншіден, зияткерлік мәдениетін (ойлау, ес, қабылдау, зейін), мінез-құлық, қарым-қатынас, соның ішінде педагогикалық қарым-қатынасты меңгеруі; үшіншіден, қазіргі интеграциялық үдерістер, әлемдік білім берудің даму тенденцияларын бағдарлай алу сияқты мәселелерді қарастырумен байланысты.

Жаңа тұрпатты мұғалім ұғымының теориялық еңбектерде қарастырылу жайы, айтылған мәселелерді жүзеге асыру үшін жаңа тұрпатты мұғалімді қалыптастыруда ақпараттық технологияларды да қолданудың дидактикалық шарттары, ақпараттық технологияларды қолдану мазмұны сынды мәселелер өз шешімін табуды көздейді.

Білім беруді дамытудың 2005-2010 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасы бойынша бакалавриаттың халықаралық бағдарламаларының құрылымы мен мазмұны үйлескен білім беру бағдарламалары жасалып, оқытудың кредиттік және қашықтықтан оқыту технологиялары жүзеге асады. Білім берудегі осындай өзгерістерге сәйкес жаңа тұрпатты мұғалім дәстүрлі оқыту формаларын ақпараттық-коммуникациялық, басқа да жаңашыл технологиялармен үйлестіріп жүргізе алуға қабілетті болуы керек деп есептеймін.

Қазіргі білім беру саласындағы басты міндет - білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді жаңа әдістерін іздестіру мен оларды жүзеге асыра алатын жаңашыл мұғалімдерді даярлау. «Жаңашыл мұғалімдер «педагогикалық қызметтің барлық түрлерін зерттеп, кез-келген педагогикалық жағдайда өзінің білімділігі, парасаттылығы, ақылдылығы, мәдениеттілігі, іскерлігі, шеберлігі арқасында шеше алатын, педагогикалық үдерістің нәтижесін жақсартуға ұмтылатын жаңашыл әрі шығармашылықпен жұмыс істей алатын жеке тұлға болуы керек».

Жаңа тұрпатты мұғалім ұғымын психологиялық-педагогикалық әдебиеттерден жаңа типті мұғалім, жаңа буын мұғалімі терминдері түрінде кездестірдік.

Жаңа тұрпатты мұғалім анықтамасы 2005 жылғы 18 тамызда жарияланған «ҚР жаңа тұрпатты мұғалім дайындаудың үздіксіз

педагогикалық білім беру тұжырымдамасы» және «ҚР жоғары педагогикалық білім беру тұжырымдамасында» бір мәселеге деген екі түрлі көзқарас көрсетілген. Екі тұжырымдама авторлары бір мәселені екі түрлі шешуді ұсынады.

Дегенмен, бұларда бірін-бірі қайталайтын тұстар да баршылық. Жаңа тұрпатты мұғалімдерге қойылатын талаптардың «Жоғары педагогикалық білім» және «Жоғары педагогикалық білім беру құрылымы» бөлімдерінде олар бір-бірін қайталаған. Егер бірінші тұжырымдама негативті факторлар ретінде «бірін-бірі жалғастырып жататын білім беру стандарттары мен бағдарламаларын құруға ғылыми негізделген ұстанымның болмауын» атаса, екінші тұжырымдама авторлары «стандарттардың, типтік оқу бағдарламаларының жетілдірілмегендігін...» атайды. Осындай мысалдарды көптеп келтіруге болады. Сондықтан, осы екі тұжырымдама негізінде біреуін жасау қажеттігі сөзсіз.[3]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Астана . 2004. [28-б]
- 2 Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Астана, 2004. 7-бет
- 3 Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы. / Егемен Қазақстан,2007. 3-бет

Туракулова А. С.

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ АКСИОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

6M010300 «Педагогика және психология» мамандығының магистранты
Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қаласы
sanzhikgo7868@mail.ru

Құндылық ұғымы – зерттеуге қиын, көп жағдайда қарама-қайшы және бірімәнді емес құбылыс. Бүгінгі күнгі осы проблемаға байланысты қолда бар әдебиеттерге талдау жасау, құндылық ұғымы мен оған берілген анықтамалар, бұл ұғымның мазмұнына үлкен назар аударылып отырғандығын аңғартады. Сонымен қатар құндылықтың мәнін түсіну әртүрлі баламалы тұғырлар мен тұжырымдамалар түрінде ұсынылған.

Құндылық философияның ерекше бөлімі ретінде қалыптасу процесі жаңа заманнан басталған. Дегенмен, құндылықтың мәні мен оның пайда болуы туралы белгілі бір көзқарас көне заманның өзінде-ақ болған. Көне гректер дәстүрлеріндегі құндылық көзқарасы оның тұрмысымен анықталып, ал құндылық сипаттамасы оның ұғымына кірген. Құндылық

оның тұрмысынан бөлінбейтін, басынан бастап, соның ішінде бар және міндетті нәрсе ретінде қарастырылған.

Адамдардың рухани жетілуінде дін мен философияны салыстырған әл-Фараби: «философия дәлелдеуді, ал дін сенуді қажет етеді, бірақ екеуі де адамдардың ақиқатқа жетуіне көмек бере алады», – деп көрсетеді. Философия мен дін, жақсылық пен жамандықты ажыратуға мүмкіндік беретін ғылым ретінде қараған, олар адам баласын жаратылыстың ең ұлы құндылығы деп есептейді. Сондықтанда олардың арасындағы құндылық қатынасты жоғары деңгейге қояды [82]. Ұлы ойшылдың «Бақытқа жету туралы», «Бақытқа жету жолының көрсеткіші», «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары» атты трактаттары осы құндылық мәселесіне арналған[1].

Әл-Фараби түсінігі бойынша: «барлық заттың өлшемі, ол – басты құндылық, адамзат қоғамының бақытқа жетуіне деген кәміл сенім, осы кемелденудің арқасында адам мен ғарыш арасында, адамның өзінде үйлесімдік орнайды», - деп көрсетеді. Ойшылдың бұл ойы қазіргі білім берудегі синергетикалық тұғыр заңдылықтарына сәйкес келеді.

Ұлы ойшыл «...адам кемелденудің шыңына жетуге талпынады» - деп көрсетеді, бұл бүгінгі ғылыми көзқарастағы акмеологияға («акме» – көне грек сөзіне «шың» кез-келген нәрсенің «ең жоғарғы нүктесі» деген мағынаны білдіреді) сәйкес келеді. Оның ойынша, мұндай адамда төрт ізгілік көзі болады:

- теориялық ізгілік;
- ойшылдық ізгілік;
- этикалық ізгілік;
- білімге негізделген өнер, - деп тұжырымдаған [2].

Жетілу үшін ең қажетті нәрсе жүрек қайраты мен жылуы, ал бұл жетілудің «басты құралы», - деп көрсетуіндегі тұжырым, қазақтың ұлы ойшылы Абайдың ойларына сәйкес келеді.

Н.Э.Масанов және басқа ғалымдар тобы: Ұлы Дала тұрғындары ата-бабамыздың әлемге деген ерекше қарым-қатынасымен құндылықтық-нормативтік жүйесін жасауда қазақ жыраулары үлкен рөл атқарды. Қазақ жыраулары Ұлы Даланың қайталанбас болмыс кітабын жазды. Көшпенділік әлемі өзгелерге ұқсамайтын өз мәдениетінің номадтық құндылықтарды қамтитын өзіндік мифологиясын дүниеге әкелді, - деген ой түйеді[3].

Бақсы, күйші, жыраулар құндылықтарды тек насихаттап қана қойған жоқ, бұл құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа жалғастырды.

Жыраулар поэзиясында оның тәрбиелік-педагогикалық бағытына назар аударған. Олар құндылықтарды жариялауды ғана мақсат етпейді, осы құндылықтарды тәртіптің мөлшері, қажетті принцип ретінде жариялады. Жыраулар Дала жұртының ұстазы болып қоймай, өздері маңызды саяси қызметтің де ауыртпалдығын көтере білді.

Г.Т.Танирбергенова өзінің ғылыми зерттеуінде, табиғатқа етене жақындық, табиғат пен көшпенділердің рухани және эмоциялық бірлігі

әлеуметтік әріптестіктің ерекшеліктерін, олардың құндылық-нормативтік кешендерін анықтайды. Көшпенділердің өмір салты, шаруашылық әрекеті, адамгершілік қасиеттерге, тұлғаның құндылық ұстанымдарына ерекше талап қойды. Адам ерекше зеректік, адамгершілік, сабырлық, төзімдік қасиеттерінсіз қатаң далалық өмір жағдайында өмір сүре алмас еді, - деп тұжырым жасайды[4].

Бұлжымас рухани құндылықтар мен дәстүрлі дүниеге қатынас үлгілеріне жүгіну қазақ көшпенді қоғамының әрбір мүшесінің күнделікті өмірін анықтады. Көшпенділік әрекет ретінде келмеске кеткенімен оның түпкілікті мәдени құндылықтары белгілі бір өзгерістермен, жаңғырумен бүгінгі заманғы қазақ халқы дінінің өзіндік сипаттары анықталды.

Осылайша жасалған талдау негізінде, орта ғасырларда құндылықты діни мазмұнмен байланыстырғандығын, ал өрлеу дәуірінде, керісінше, адам құндылығын және адами құндылықты бірінші орынға шығарғандығын түсінуге болады.

Л.В.Баева «Ценности изменяющегося мира: экзистенциальная аксиология истории» атты еңбегінде құндылықты философияның жеке категориясы ретінде қарастыру –XIX ғасырда Г.Лотценің еңбегінен басталды, құндылықтар адамның орындау міндеті сипатына ие, яғни: «құндылықтың анықтамасы» «адамның толымды, мейірімді, адами болуы үшін орындауға тиісті іс-әрекеттерді біріктіреді», деген ой-тұжырым жасайды [5].

Құндылық проблемасы бойынша зерттеуде үлес қосқан немістің классикалық философиясының өкілі И.Кант. И.Кант бойынша барлық құндылықтар (принциптер, идеялар) таза форма болып табылады, яғни ол рухта болатындықтан оны ұстап көруге болмайтындықтан, ол жаппай мәнділікке ие бола алады. Сонымен, «моральдық мінез-құлық барлық уақытта ол адамның жасағысы келетіні емес, ол сондай болуы керектігін белгілейтін моральдық заң болып табылады». «Құндылық пен норма іс-әрекеттің басқарушысы, ал кез-келген құндылық– бұл мақсат болып табылады, ол кез-келген санадағы норманың құраушысы болып табылатын идеал болғандықтан оған жетуге тырысу қажет».

М.Г.Казакина, сыртқы әлемнің құбылысы (зат, құбылыс, оқиға, іс-әрекет), сезіну (идеал, образ, ғылыми тұжырым) дерегі де құндылық бола алады, - деген ой-тұжырым жасайды [6].

Ал құндылық түрлерін зерттеп, ажыратуды мақсат еткен ғалымдар оны былайша топтастырады: классикалық неміс философиясының басқа өкілі – Г.Гегель утилитарлы және рухани құндылықтың екі түрінің ара жігін ажыратуға баса назар аударды. Утилитарлы (экономикалық) құндылық товар ретінде кіреді. Бұл құндылықтар барлық уақытта салыстырмалы, яғни сұранысқа, дәміне, әлеуметке т.б. байланысты болады. Ал, рухани құндылықты Г.Гегель рухтың еркіндігімен байланыстырады. Абсолютті құндылық өзінің табиғаты бойынша рухани болып табылады [7].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Әл-Фараби. Философиялық трактаттар. - Алматы: Ғылым, 1973. – 235 б.
- 2 Аль-Фараби. Избранные трактаты. - Алма-Ата: Ғылым, 1994. – 298 с.
- 3 Масанов Н.Э. и др.История Казахстана: народы и культуры: учебное пособие. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001. – 608 с.
- 4 Танирбергенова Г.Т. Нравственные начала национального самосознания: дис.... канд. филос. наук. – Алматы, 1996. – 98 с.
- 5 Баева Л.В. Ценности изменяющегося мира: экзистенциальная аксиология истории. - Астрахань: Изд-во АГУ, 2004.- 282 с.
- 6 Казакина М.Г. Ценностные ориентации школьников и их формирование в коллективе. - Л., 1989. - С. 12-68.
- 7 Современная философия науки: Знание, рациональность, ценности в трудах мыслителей Запада. Хрестоматия. - 2-е изд., перераб. и доп. / сост.: Печенкин А.А.- М.: Логос, 1996.- 397 с.

Туракулова А. С.

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫН ДАМЫТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

6M010300 «Педагогика және психология» мамандығының магистранты
Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қаласы
sanzhikgo7868@mail.ru

Соңғы жылдары жоғары білім жағдайындағы білім беру үрдісінің парадигмасы тұлғаға бағдарланған білім беру үдерісіне қарай өзгереді, онда студент кәсіби қызметтің субъектісі ретінде қарастырылады. Дене шынықтырудың тұлғаға бағдарланған үлгісі бүгінде оңтайлы кәсібилендіру, оның әлеуметтік және мәдени даму факторы және студенттерге қажетті мотивациялық саланы табысты қалыптастырудың алғышарты және бәсекеге қабілетті мамандар қалыптастыру шарты ретінде қарастырылады. Әлемдік тәжірибе дене шынықтыру және спорттың қоғамдық денсаулықты сақтауда тұтастай қоғамда салауатты моральдық-психологиялық ахуалдың күрделі проблемаларын шешу үшін әмбебап қабілеті бар екенін дәлелдеді.

Халықаралық деңгейде дене шынықтыру және спорт түрлі жұқпалы емес аурулармен (жүрек-қантамырлары аурулары, т.б. жүректің ишемиялық ауруы, қант диабеті, семіздік) және зиянды әдеттерден (ішімдік ішу, темекі шегу, нашакорлық, т.б.) алдын алуға көмектесетіндігін насихаттаудың жақсы құралдары деп танылды [1].

Кез-келген елдің болашағы қоғамның денсаулығына байланысты екендігін түсіну – денсаулықты сақтау және нығайтуға бағытталған мемлекеттің қоғамдағы спорттың рөлін күшейтуге әкелді.

Осы жағдайды ескере отырып, мемлекет балалар мен жасөспірімдерге арналған спорт мектептерінің санын көбейту үшін жағдай жасауға көп көңіл бөлуде. Ал, мемлекеттік саясат дене шынықтыру мен спорт саласына тиісті қаржы, логистика құру, дене шынықтыру және спортты дамыту, медициналық, ақпараттық, құқықтық қолдауды реттейді.

СӨС-ы арнайы педагогикалық процестің бір бағыты болғандықтан және біздің жағдайымызда бұл жұмыс ЖОО-да өтетін болғандықтан, оны жүзеге асырудың шарттарын білу қажет. Біз, шартты түрде, оны үшке бөлдік: әлеуметтік, нормативтік-құқықтық және педагогикалық. Оның ішінде әлеуметтік шарттарды – мемлекеттік сұраныс, мемлекеттік тапсырыс деп түсінеміз. Ол туралы алдыңғы тарауларда, кіріспе бөлімінде баяндадық. Ал екінші және үшінші нормативтік-құқықтық, педагогикалық шарттарға толығырақ тоқталғанды жөн деп есептедік.

Маңызды мемлекеттік құжаттардың бірі – денешынықтыру арқылы балалар мен жастардың салауатты өмір салтын қалыптастыруға ғылыми-әдістемелік қолдау көрсетудің ұлттық бағдарламасы болды [2]. Ұлттық бағдарламаның негізгі мақсаты тұлғаның үйлесімді дамуына ықпал ету, балалар мен жастардың білім беру процесі тиімділігін арттыру үшін қажетті ғылыми-әдістемелік, ұйымдастырушылық, кадрлық, ақпараттық және өзге де жағдайларды қамтамасыз ету, оларда салауатты өмір салтын қалыптастыру, денсаулығын нығайту, олардың (азамат, болашақ отбасындағы ата-ана, білікті кәсіби маман) қызметін реттеу, өзін-өзі қалыптастыруда тұлғаның үйлесімді дамуына ықпал ету, олардың қызметін оңтайландыру болып табылады.

Ұлттық бағдарламаның негізгі міндеттері – салауатты өмір салтын құру, олардың күш-жігерін үйлестіру, отбасы және білім беру институттары ынтымақтастығын нығайту, дене шынықтыру және спорт, әлеуметтік жағдайын жақсарту, балалар мен жастар арасында салауатты өмір салтын насихаттау, нығайту және оқу орындарында тәрбие беру міндеттерін дамыту болып табылады. Сонымен қатар негізгі міндеттерге этносаралық және ұлтаралық қарым-қатынастардың мәдениетін арттыру және оқу процесінде көшбасшылық демократиялық стильді қалыптастыру жатады. БҰҰ-ның балаларды құқығын қорғау Конвенциясына орай дене шынықтыру және салауатты өмір салтын қалыптастыру әдістерін, гуманистік принциптерді дамыту, адамгершілік, азаматтық білім беру тетіктерінің мазмұны, балалардың білім беру саласындағы проблемаларды шешу, отбасына көмек, ата-аналарға психологиялық-педагогикалық білім беруді насихаттау, адамды құрметтеуді қалыптастыру саласындағы соңғы жетістіктерді оқу-әдістемелік тәжірибеге белсенді енгізу сияқты жұмыстар жүргізілу көзделеді.

Студенттерге психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік көмек көрсету жүйесін құру, дене шынықтыру арқылы

салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмысты жетілдіру және Қазақстан білім беру мекемелерінде білім беру үдерісінің тиімділігін арттыру, барлық әлеуметтік институттармен білім беру жүйесін өзара іс-қимылын қамтамасыз ететін, мектепке дейінгі, мектеп және жоғары білім берудегі басқару білім беру үрдісінің кәсіби деңгейін жақсарту – Ұлттық Бағдарламаның негізгі бағыттардың бірі.

Ұлттық Бағдарламаның *бірінші* кезеңінде әр түрлі жас топтарындағы балалар мен жастар үшін қозғалыс белсенділігінің оңтайлы режимдерінің ғылыми негіздемесін жасау көзделіп отыр.

Екінші кезеңде студенттердің дене жарамдылығын бағалауға арналған талаптарды әзірлеу, сондай-ақ тірек-қимыл қызметінің әр түрлі аспектілері бойынша теориялық білімдерге қойылатын салауатты өмір салтын, әр түрлі қозғалыс режимдерінің биологиялық негізіндегі ережелерді әзірлеу жоспарланып отыр.

Жастардың өз денсаулығына оң, ал жаман әдеттерге теріс көзқарас қалыптастыруға бағытталуына ерекше көңіл бөлінуі тиіс.

Үшінші, төртінші кезеңдерде мектепке дейінгі барлық жас топтарына, мектеп оқытушыларына, ЖОО-ны студенттеріне дене тәрбиесі үшін оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдар дайындалады және басып шығарылады деп күтілуде.

Мемлекеттік бағдарламаның нәтижесінде соңғы жылдары Қазақстанда осы мәселенің түрлі аспектілері бойынша, балалар мен жастар арасында салауатты өмір салтын қалыптастырудың ықтимал жолдары мен шарттары, оны тиімді шешуге көмектесетін көптеген ғылыми еңбектердің саны артты деп есептеуге болады.

Біздің зерттеу тақырыбымызға лайық университеттің оқу үдерісін ұйымдастырудың ерекшеліктерін ескере отырып, студенттерді СӨС-на тарту мақсатында дене шынықтыруды жетілдірудің бағдарламалары мен оқу құралдарын қарастырған ғылыми еңбектерге көңіл бөлгіміз келіп отыр.

Қазақстанда жарық көрген В.И.Якубаның «Организация учебного процесса по прикладной физической подготовке для студентов юридического факультета» оқу құралы, Алматы: Қазақ университеті, 2003. – 104 б., Н.П.Вишнякова, Е.Г.Семенова, С.П.Косаревалардың «Организация учебного процесса по профессионально-прикладной физической подготовке для студентов гуманитарных факультетов», оқу құралы, - Алматы: Қазақ университеті, 2003.- 42 б., Г.Мадиеваның «Формирование физической культуры студентов», оқу құралы,- Алматы: Қазақ университеті, 2004. –104б., Д.М.Шапирының «Физическое воспитание студентов, зачисленных в спец.мед. группу вуза». – Алма-Ата, 1986. – 80б., А.И.Ареценконың «Организация физического воспитания студентов университета» – Алматы, 1984.– 45б., ресей ғалымы Г.Н.Гончарованың «Здоровье – формирование технологии в вузе: әдістемелік нұсқаулары, - Красноярск, 2004. – 36 б. оқу құралы мен оқу-әдістемелік еңбектерінде ЖОО-дар жүйесінде дене тәрбиесі мәселесін

бойынша білім беру кеңістігін құру арқылы шешудің жолдары қарастырылған [174-179].

Тағыда біздің отандастарымыз М.Б.Сапарбаев, С.М.Соловьев, В.И.Лебедев, Н.В.Пактың ғылыми-педагогикалық бағыттағы ғылыми-зерттеу еңбектерінде ЖОО-дағы білім беру жағдайында студенттердің салауатты өмір салтын қалыптастыруды жетілдірумен дене тәрбиесін жақсартудың ықтимал жолдары мәселелеріне баса назар аударылды [3]. Бүгінгі студенттердің қандай маман болатындығы, ол тек оқуына ғана тәуелді емес, сонымен қатар оның бүкіл тұлғалық әл-ауқатының тұтастығына, азаматтық деңгейінің қалыптасуына байланысты. Студенттің әлеуметтік өмір салты – оның келбеті. Егер кез-келген жоғары моральдық принциптер, ең озық білімдерді жүзеге асыра алмаса, ол интеграцияланған тұлғалық сипаттамаларға айналмаса, онда олардың барлығы адам өміріне қажеті жоқ «өлі» жүктеме түрінде қалады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Абылкасимов Е.А., Тұрсынов Ш.Б. Салауатты өмір салтын қалыптастырудағы дене тәрбиесінің маңызы // "Innovation Management and Technology in the Era of Globalization": materials of the II International scientific-practical conference. – Panadura; Sri Lanka: Regional Academy of Management, 2015. –Р. 427-433.
- 2 Национальная программа научно-методического обеспечения процесса формирования здорового образа жизни детей и учащейся молодежи средствами физической культуры (на 2001-2005 гг.). - Алматы, 2001.
- 3 Сапарбаев М.Б. Теория и практика физической культуры в системе непрерывного образования: автореф. ... док. пед. наук: 13.00.01. - Алматы, 1993. – 48с.

Кәріпбаева А.Н.

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ - ТҮЛҒАҒА ЫҚПАЛ ЕТУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университетінің 2-курс магистранты, Семей қаласы

Ертегі терапиясының мазмұны көркемдік, қиял элементтерін және адаммен қарым-қатынастың мәдени контекстінің ерекшелігін біріктіретін практикалық психология мектебі ретіндегі тарихы ХХ ғасырдың 90-жылдарынан басталуы керек. О. И. Каяшева ертегі терапиясы тарихындағы әдіс ретінде төрт негізгі кезенді бөліп көрсетті:

- фольклор сахнасы;
- ертегілер мен мифтерді жинау және зерттеу кезеңі;
- ертегілерді психотехника ретінде қолдану сатысы;

Кешенді ертегі терапиясының сатысы.

Сонымен, ауызша фольклор кезеңі, біздің ойымызша, оқиғаларды өздігінен қосу және тарату кезеңі деп те дұрыс аталады, өйткені ертегілер оларды жинау мен зерттеу басталғанға дейін тек ауызша нұсқада ғана емес, тек халықтық сипатта да болған жоқ. Ертегі терапиясының ерекшелігі оның қалыптасуының көрсетілген кезеңдерінің бірі әлі аяқталмаған, бірақ үнемі дамуда. Ұсынылған хронологияға сәйкес ертегілердің қалыптасуын қарастырыңыз. Ауызша кезең - бұл белгілі бір ақпаратты белгілі бір ақпаратқа жеткізетін құралдан басқа, ертегілер басқа сыйымдылықта қарастырылмаған кезең. Сонымен, әр түрлі оқиғалар адамдарды белгілі бір ертегілердің пайда болуына итермеледі. Нәтижесінде әйгілі әңгімелерді кейінге қалдыру бұрыннан белгілі ертегілердің бірнеше түрінің қайнар көзі бола алады [1].

Ертегілерді психологиялық бағыт ретінде пайдалану сатысының басталуы ХХ ғасырдың басында психоанализ теориясының пайда болуымен байланысты. Сонымен, 1900 жылы З.Фрейд ертегінің символдық сипатқа ие екендігін атап, оның бейсаналыққа жүгінуіне назар аударды және ертегілердің символизмін армандарды талдауда сәтті қолдануға болады деген ұсыныс жасады. Психологиядағы бұл жаңа бағыт зерттеушілерді метафоралық материалды қайта қарастыруға және ертегілер мен мифтердегі жасырын мағыналар мен символизмді көруге мәжбүр етті. Өз көзқарастарын дамыта отырып, Рене Кайс (1989) ертегілер, арман сияқты, дене мен әлеуметтік функциялардың арасындағы қозғалыс құралы болып табылады, сонымен бірге бейсаналық қиялдарды логикалық тұрғыдан құрылған сюжетке айналдырады.

Ертегілер мен мифтердің психологиялық табиғатын салыстыруды австриялық психоаналитик О.Ранк жасады. Оның еңбегінде жыныстық комплекс ашық айтылған мифтен айырмашылығы (мысалы, Эдипус пен Электра туралы мифтер), оның жасырын қатысуын ертегіде табуға болады. Бастапқы кешендердің болуы және оларға ертегіде реакцияның типтік тәсілдерін Х.Декман өзінің еңбектерінде көрсеткен. Ертегілерді психоаналитикалық түсіндіру идеялары Э.Берннің еңбектерінде одан әрі дамыды, ол транзакциялық талдау теориясын дамыта отырып, ертегілерде балада қалыптасқан өмір сценарийлерінің көрінісін тапты, оған теориялық негіз болды. Юнг мектебі өкілдерінің жұмыстары ертегілердің табиғаты мен олардың мазмұнына жаңа көзқарас берді [2].

Ертегі терапиясының күрделі кезеңінің басы тәуелсіз психологиялық тұжырымдама ретінде ертегі терапиясын жобалау болды. Сонымен, Санкт-Петербургтегі ертегі терапиясы институтын құрған Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева, Т.М. Грабенко, А.В. Гнездилов және Д.Б. Кудзилов әдістемені басқалармен өзара әрекеттесуде қолдануды, оның әсерін күшейтуді көздейтін интеграцияланған көзқарасты ұстанады. психологиялық концепциялармен: изотерапия, қуыршақ терапиясы, құм терапиясы және т.б. Мәскеудегі Халықаралық ертегі терапевтерінің қауымдастығының жетекшісі, И.В. Вачков өз еңбектерінде адамның ішкі

үйлесімі мен ертегі терапиясын қолдана отырып, оның әлеуметтік ортамен қарым-қатынасын үйлестіруге баса назар аударады. Д.Ю. Соколовтың тәсілі де интегративті, бірақ оның түсінуінше, ертегі терапиясы психоанализдің бір түрі, оны «архетиптік талдау» деп атайды.

Қазіргі уақытта ертегі терапиясы әртүрлі бағыттарда қарқынды дамып келеді. Сонымен, Т.Д.Зинкевич-Евстигнеева, Т. М. Грабенко, Д. Б. Кудзилов,

Н.А.Сакович, Г.Н.Эль, А.Шиманская ертегілер мен құм терапиясының терапиясын бірлесіп қолдану әдістерін жасады. Ертегілер мен ойын терапиясы әдістерін үйлестіру мәселесін Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева, Т.М. Грабенко, Н. А. Сакович зерттеді. Осы тұжырымдама аясында Т.Д.Зинкевич-Евстигнеева және Д.Б. Кудзилов ертегідегі терапевтік жаттығулар кезінде қолданылатын бірнеше үстел ойындарын ойлап тапты [3].

Н.И. Олифирович және Г.И.Малейчук, ертегі терапиясын қолдана отырып, студенттерге психологияны жоғары оқу орындарында сәтті өткізуге болады деген тұжырымын білдірді. А.Е.Наговицына мен В.И.Пономареваның еңбектері ерекше назар аударуға лайық, онда метафоралық материалдар жүйеленеді, ертегілердің классификациясы оңтайландырылады, ертегілердің теориясы мен әдістемесі жасалады. Қазіргі уақытта ертегі терапиясы белсенді дамып келеді, психотерапиялық жұмыста ертегілерді қолданудың жаңа әдістері жасалуда, олардың көмегімен көптеген мәселелерді шешуге болады. Ертегі терапиясы тәжірибе алмасу құралы ретінде де қолданылады. Бұл баланың осы қоғам қабылдаған әлемге деген ерекше көзқарасын көтерудің тәсілі [2]. Ертегі терапиясы - бұл адамға (әдетте балаға) қажетті моральдық нормалар мен ережелерді беру әдісі. Бұл ақпарат халық ертегілері мен дәстүрлеріне, эпостарына, астарлы әңгімелеріне енген. Тәжірибе алмасудың ең көне тәсілі болып табылады. Танымдық және дамытушылық мақсаттар үшін кез-келген халықтық ертегілерді баланың сюжеті, мінез-құлқының заңдылықтары, басқа адамдармен және әлеммен қарым-қатынасын қалыптастыратын жарқын сюжетімен және көптеген оқиғалармен қолданған дұрыс.

Оқытуда дидактикалық ертегілер қолданылады. Бұл ертегілердің сюжеті кейіпкерлердің саны жағынан шектелген, бірақ балаға арнайы тапсырмалары бар ойын сәттерімен қаныққан өте тар тақырыппен анықталады [4].

Сабақтар мен ойындар, оның ішінде ертегілер элементтері баланың өз өмірін түсінуіне мүмкіндік береді. Сана мен өзіндік санаға әсер ету арқылы олар оған проблемаларын шешудің дұрыс жолын анықтауға көмектеседі. Ертегі кейіпкерінің әрекетін оның өміріне болжай отырып, бала мінез-құлқын өзгерте отырып, жеке даму жолына, невротикалық бұзылулардың еміне кіріседі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Кудзилов Д.Б., Зинкевич-Евстигнеева Т. Д, Психодиагностика через рисунок в сказкотерапии [Текст] /Д.Б. Кудзилов., Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева - СПб.: Речь, 2003. - 146с.
2. Соколов Д.Ю. Сказки и сказкотерапия [Текст] /Д.Ю. Соколов - М.: Эксмо-пресс, 2001; 2005.
3. Фесюкова Л.Б. Воспитание сказкой [Текст] / Л.Б. Фесюкова - Харьков, 1996 год. - 126с.
4. Мягер В. К. Критерии эффективности психотерапии. — В кн.: Клинико-психологические исследования личности. —Л., 1971, с. 237-239.
5. Спиваковская А.С. "Как быть родителями: (о психологии родительской любви)" М.: "Педагогика", 1986 г.
6. Эберлейн Г. Страхи здоровых детей.- М., 1981. – 168с.

Кәріпбаева А.Н.

ТҮЗЕТУ-ДАМУ ЖҰМЫСТАРЫНДА ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯНЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университетінің 2-курс
магистранты, Семей қаласы

Ғылыми жетекшісі: **Акманова Г.Р.** п.ғ.к

Оқу процесінде ертегілерді қолдану мектептің білім беру жүйесіне сәйкес келеді. Ертегі оқу материалдарының осы түріне жатады, оны қолдану бір уақытта оқу және дамытушы оқу міндеттерін шешуге мүмкіндік береді. Онда тарихи қалыптасқан ертегі ұстанымдары - жақсылықтың жамандықты жеңуі, патриотизм, өзара қолдау және басқалары - ғылым мен техниканың соңғы жетістіктері қолданылады. Практикалық психологияны балалармен тиімді жұмыс істеудің жаңа құралдарымен байыту, әсіресе ертегі терапиясы сияқты бағыт ұсынылған - соңғы онжылдықтың басты мәселесі. Ертегілердің дамып келе жатқан және психотерапиялық мүмкіндіктері, оның барлық дәлелдерімен, тәжірибеде жеткіліксіз пайдаланылған. Бірақ ертегі терапиясын тек мектеп жасына дейінгі балалармен ғана емес, сонымен бірге жасөспірімдер мен жоғары сынып оқушыларымен де тиімді қолдануға болады. Сонымен қатар, мұғалімдерге де арналған психотерапиялық ертегілер бар. Ертегілердің мәтіндері балаларда да, ересектерде де эмоционалды жағдай тудырады. Ертегілердің бейнелері бір мезгілде екі ақыл-ой деңгейіне таралады: сана мен сана асты, қарым-қатынас үшін ерекше мүмкіндіктер береді. Бұл әсіресе күрделі эмоционалды ортада тиімді коммуникациялық жағдайды құру қажет болған кезде түзету жұмыстары үшін аса маңызды болып табылады.

Ертегілерді тыңдай отырып, бала бейсаналық түрде белгілі бір символдық «өмірлік жағдайлар банкіне» жиналады. Бұл «банкті» қажет болған жағдайда іске қосуға болады және басқа ешқандай жағдай болмайды. Егер біз баламен бірге оқылған әр ертегі туралы ойланатын болсақ, онда шифрланған білім белсенді болады. Сол арқылы, біз біртіндеп баланы өмірге дайындап, маңызды құндылықтарды қалыптастыра аламыз [1].

Қазіргі балаға ертегі оқып қана қоймай, кейіпкерлерін бояп, сюжет туралы айту жеткіліксіз. Үшінші мыңжылдықтың баласымен бірге ертегілерді түсініп, жасырын мағыналар мен өмір сабақтарын іздеп табу керек. Бұл жағдайда ертегілер ешқашан баланы шындықтан алыстатпайды. Керісінше, олар оған нақты өмірде белсенді жасаушы болуға көмектеседі.

Қазіргі педагогика тұрғысынан ертегі - фольклордың негізгі жанрларының бірі, эпикалық, негізінен проза, шытырман оқиғалы шығарма болып табылады. Ертегінің материалы - шындық. Ертегіде адамдардың дүниетанымы, олардың шындыққа қатынасы, тәуелсіздік үшін күрес, жақсылық, болашақ армандары бейнеленген. Сезімдерге әсер ету әсерінен баланың қиялында теңеу болмайды. Балалық шақтың ерекшеліктері - жаңа, жарқын, ерекше жағдайға ұмтылу, таңдану, өршуге бейімділік, армандау қабілеті, эмоционалды жауаптылық, жанашырлық пен белсенді жақсылық, стихия, шынайылық және т.б. қажеттілік - осының бәрі баланы ертегіге баулиды. Ертегінің тәрбиелік, дамытушылық, танымдық қабілеттері оқыту мен тәрбиелеуде кеңінен қолданылады. Ертегідегі әдебиеттерге шолу жасау бізге ертегіні зерттеудің төрт негізгі аспектілері мен бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді: теориялық, әдістемелік, тарихи-көркемдік, жалпы мәдени, ағартушылық.

Теориялық және әдіснамалық деңгейде бұл мәселені шетелдік және отандық зерттеушілер, атап айтқанда: В.И. Аникин, Дж.Больте, М.Я. Мельц, А.И. Никифоров, В.Я. Пропп, Х. Хонти және т.б зерттеп, қарастырды. Олар ертегілердің мәнін, табиғатын, жіктелуін, құрылымын, көріністерінің формаларын ашып берді. Зерттеудің тарихи-көркемдік деңгейінде ертегі фантастикалық көркем әдебиетпен ауызша баяндаудың бір түрі ретінде көрсетіледі, оның мазмұны мен формалары бастапқыда мифтермен байланысты және көркемдік тұрғыдан өзгертіліп, фольклорлық прозаның бір бөлігі болды [2]. И.И.Джофф ертегілердің пайда болу себептерін, олардың даму тарихын ашып, ертегінің әлеуметтік мәнін көрсетіп: «ертегілердің бар болуы алдын-ала ойлаудың күшті қабаты туралы айтады, бірақ әрбір ертегілерде қазірдің өзінде объективті бақылаулар, себептік мотивтер бар, олар тек сиқырлы және сиқырлы себептермен күреседі. Мотивтердің осы қарама-қайшылығы арқылы ертегінің әлеуметтік мәнін анықтауға болады» .

Ертегінің жалпы мәдени маңызы шетелдік және отандық ғалымдардың көптеген еңбектерінде көрсетілген Н.П. Андреева, В.Я. Проппа, Дж.Хасинг, Дж.Фрейзер және т.б. Дж.Хасингтің айтуы бойынша, ертегінің жалпы мәдени мәні «мифтің (ертегінің) көмегімен ерте кезеңде

жердегі барлық нәрсені түсіндіруге, адам іс-әрекеттерінің түпкі себептерін табуға тырысатындығында. Миф (ертегі) бар барлық нәрсені киген осы таңғажайыптардың әрқайсысында тапқыр рух әзілдер мен байсалдылықтың элементтері бар. Ол «мифтер мен ертегілерде мәдени өмірдің ұлы қозғаушы күштері: құқық тәртібі, қарым-қатынас, кәсіпкерлік, қолөнер және өнер, поэзия, ғылым» дүниеге келгенін баса айтады. Ертегіні зерттеушілер оның тәрбиелік аспектісінде шынайы және фантастикалық негізделген бұл ерекше фольклорлық форманы ежелгі дәуірден бастап жас ұрпақтарда жағымды тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру үшін қолданған.

Ертегілерді халықтық педагогикада қолдану тәжірибесін Г.Н.Волков көрсетіп берді. Әйгілі этнопедагог өз еңбектерінде әртүрлі халықтардың ертегілерді қолданудың ерекшеліктерін, негізгі формалары мен әдістерін ұсынып, былай деп атап көрсетті: «Халықтық педагогиканың қазынасы ретінде ертегілер екі жақты көзқарасты қажет етеді: біріншіден, олардың тәрбиелік және тәрбиелік мәні бар, яғни, олар балалар мен жасөспірімдердің білім алуы мен білім алуына қызмет етеді, екіншіден, көптеген ертегілер педагогикалық очерктер болып табылады, яғни оларда педагогикалық идеялар бар» [3]. Ол ертегілердің өзіндік ерекшеліктерін ерекше атап өтеді, соның арқасында оларды түзету және дамытушылық қызметте қолдануға болады деп көрсетіп берді.

Т.Д.Зинкевич-Евстигнеева ертегі терапиясының дамуындағы төрт кезеңді анықтайды. Бір ерекшелігі, жаңадан басталған кезеңдердің ешқайсысы аяқталмағаны. Сондықтан әр кезеңде белгілі бір процестің басталуын атап өтті.

1. Ауызша халық өнері.
2. Ертегілер мен мифтерді жинау және зерттеу.
3. Психотехникалық («Ертегі құрастырыңыз») қолданбайтын бірде бір педагогикалық және психотерапиялық технология жоқ.
4. Интегративті (күрделі ертегілер терапиясы туралы түсінік қалыптастыру).

Бүгінгі таңда ертегі терапиясы психологияның, педагогиканың, психотерапияның және басқа салалардың көптеген жетістіктерін синтездейді. Ертегі келесі функцияларды орындайды: эстетикалық, адамгершілік, аксиологиялық, тәрбиелік, реттеушілік, шығармашылық-шығармашылық, компенсаторлық, гедонистикалық, сауықтыру, тәрбиелеу. Қазіргі уақытта көркемдік (халықтық және авторлық), психотерапиялық, психокоррекциялық, дидактикалық, медитациялы ертегілерді қамтитын Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева ұсынған ертегілер типологиясын атап өтуге болады.

Көркем ертегілерге халықтың ғасырлар бойғы даналығымен құрылған ертегілер мен авторлық әңгімелер енеді. Мұны ертегілер, аңыздар, астарлы әңгімелер деп атайды. Көркем ертегілерде дидактикалық және психокоррекциялық, психотерапиялық және медитация аспектілері бар.

Халық ертегілері - ең ежелгі: оларды әдебиеттанудағы мифтер деп атайды. Мифтер мен ертегілердің ежелгі негізі - адам мен табиғаттың бірлігі.

Автордың көркем ертегілері халыққа қарағанда анағұрлым құрметті, бейнелі. Егер ішкі тәжірибені түсіну қажет болса, онда автордың ертегісін таңдауға болады.

Дидактикалық ертегілерді педагогтар оқу материалын жинақтау үшін жасайды. Сонымен бірге дерексіз таңбалар (сандар, әріптер, дыбыстар) анимацияланады, олар өмір сүретін әлемнің ертегі бейнесі жасалады.

Т.Д.Зинкевич-Евстигнееваның айтуы бойынша психокоррекциялық ертегілер баланың мінез-құлқына нәзік әсер ету үшін жасалады. Мұндағы түзету балаға не болып жатқанын түсіндіру арқылы тиімсіз мінез-құлықты «өнімді» ауыстыруды білдіреді. Психокоррекциялық ертегіні балаға жай талқыламай-ақ оқып беруге болады.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы ертегіні педагогикалық процессте, әсіресе түзету және дамытушылық іс-әрекетте тиімді пайдалануға болады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Ертегілерді қолдана отырып, түзету және дамыту жұмыстарын арнайы дайындалған мұғалімдер ғана сәтті жүзеге асыра алады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Вачков И.В. Сказкотерапия. Развитие самосознания через психологическую сказку [Текст] / И.В. Вачков - М.: Просвещение, 1997.
2. Грабенко Т.М., Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Практикум по креативной терапии [Текст] / Т.М. Грабенко., Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева - СПб.: Речь, 2003.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Как помочь особому ребенку. С-Пб 2000.
4. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум по сказкотерапии СПб.: Речь, 2000.
5. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии. СПб 1998.

Мұсабекова Г.Ф.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университетінің 2-курс магистранты, Семей қаласы

Ғылыми жетекшісі: Аюпова Г.Р. PhD доктор

«Ғылыми-зерттеу жұмысы», «іс-әрекет шығармашылығы», «жаңашылдық» ұғымдары бір-бірімен тікелей байланысты: іс-әрекет

шығармашылығы арқасында ғылыми-зерттеу жұмысы туады, ал жүйелі жүргізілген кез-келген ғылыми-зерттеу жұмысы нәтижесінде «ғылыми болжам» туындап, жаңалық ашуға жол ашылады. Егерде олардың ғылымға, зерттеу іс-әрекетіне қызығушылықтары болса, онда олар ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысатыны және ғылыми әрекетін қалыптастыруы сөзсіз. «Ғылым – ғаламды танудың кілті болса, сол ғылымның негізгі білімде жатыр [1].

Соңғы кездерде студенттерді ғылыми жұмысқа баулу мәселесіне ерекше көңіл бөлінуде. Студенттердің зерттеу әрекеті оның өз бетімен орындайтын өзіндік жұмыстарының бір түрі. Өзіндік жұмыс мәселесін көптеген ғалымдар өз зерттеу жұмыстарының нысанасы еткен. П.И. Пидкасистый, Л.В. Усова, И.Я. Лернер. өзіндік жұмыс түрлері мен мазмұнын жан-жақты зерттеген.

Студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарының мақсаттары: әрбір студентте мамандық бойынша шығармашылық белсенділігін дамыту; әрбір студентте зерттеу қабілеттері мен дағдылары, білімдерінің кешенді дамуы; ғылыми-техникалық өзекті мәселелерді шешуге өз үлесін қосу; жалпыға ортақ ғылыми-практикалық нәтижелерді алу;

Студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүйелі ұйымдастырудың негізгі міндеттері мыналар:

– Педагогикалық, психологиялық ғылыми жұмыстарға деген қабілеті бар қабілетті жастарды іріктеу;

– студенттердің оқу үдерісі мен ғылыми-зерттеу жұмыстарының интеграциясын қамтамасыз ету;

– студенттерді шығармашылық, ғылыми және педагогикалық еңбекке баулу мен даярлаудың органикалық бірлігін жүзеге асыру;

– студент жастардың жеке шығармашылық қабілеттерін ашу және оны жүзеге асыру үшін жағдайлар жасау;

– студенттерді ғылыми жұмысқа көптеп тарту және нәтижелілігін арттыру.

А.С. Обухов: «Оқытушылар мен білім алушылардың бірігіп жасаған зерттеу іс-әрекетінің табыстылығы, яғни бұл «екі субъектінің (екі тұлғаның) бірлескен шығармашылық үдерісі, белгісіздікті шешу бойынша ізденіс, олардың арасындағы мәдени құндылықтар байланысын жүзеге асырады, дүниетанымды қалыптастыру болып табылады» деген көзқарасты білдіреді [2].

Әлемдік білім беру кеңістігіне ену егеменді еліміздің білім беру мақсаттарының басында тұр. Студенттердің ғылыми-зерттеу әрекеті дегеніміз - құбылыстарды, тәсілдерді түсінуге, олардың байланыстары мен қатынастарын орнатуға, білімдерін теориялық және эксперименттік тұрғыдан негіздеуге, танымның негізгі әдістері арқылы заңдылықтарды анықтауға бағытталған ғылыми сипаттағы іздену қызметі. Осы арқылы студенттер ғылымға бетбұрыс жасайды, теория мен практиканы ұштастыруда олардың ғылымға, білімге деген құлшыныстары оянып,

қызығушылықтары артады. Ғылымның барлық саласында білім мазмұны мен көлемі қауырт өсіп отырған қазіргі әлемдік жиһандану кезінде осы мақсат өздігінен оқу іс-әрекетін тиімді ұйымдастыруға да тікелей байланысты. Сондықтан, студенттердің ғылыми-зерттеу әрекетінің педагогикалық, психологиялық жүйесін арнайы ұйымдастыру – оқу үдерісін жетілдірудің негізгі шарты болып табылады.

Қазіргі таңда оқу үдерісіне, студенттердің ғылыми-зерттеушілік қызметін негіздеу ерекше мәнге ие болып отыр. Зерттеушілік принципті қолдану студенттердің танымдық қабілеттерін дамытады. Білім алушылардың белсенділігін және өз беттілігін арттыруға, танымдық қызметінің әдіс-тәсілдерін игеруге, қызығушылығын арттыруға септігін тигізеді. Ғылыми-зерттеу жұмысы – бар білімді кеңейту және жаңа білімді алу, ғылыми болжамдарды тексеру, табиғат пен қоғам дамуының заңдылықтарын анықтау, жобаларды ғылыми жинақтау, ғылыми негіздеу мақсатында ғылыми ізденіс пен зерттеулер, эксперименттер жүргізумен байланысты жұмыс.

Студенттің ғылыми-зерттеу әрекеті оқытушы тарапынан бақылау және өзін-өзі бақылау кері байланыстың қызмет ету жағдайын туғызады және бұл байланыс студенттің ғылыми-зерттеу әрекетін реттеуді оны ұйымдастыру формалары әдістер мен тәсілдеріне өзгеріс енгізуді қамтамасыз етеді.

Ал студентті ғылыми-зерттеу жұмысына бағыттау – әрбір оқытушының міндеті. Ал сол міндетті жүзеге асырудың алғы шарттары ретінде семинар, әдістемелік кеңестер арқылы оқытушы мен студентті ғылыми жұмыспен айналысуға итермелейтін ережелер дайындау, студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысына деген қабілетін ашу жұмыстарын жүргізу, оқу үрдісінде сабақтың ғылымилығына назар аудару, соған орай тапсырмалар дайындау-оқытушы шеберлігінде [3].

Оқу үрдісі барысында студенттердің зерттеушілік құзіреттіліктерін дамытуға бағытталғын жұмыстар да ұйымдастырылады. Бұл жұмыстар проблемалық оқыту арқылы іске асады. Проблемалық оқыту студенттерді дербес ізденіске, зерттеу жұмыстарына баулуда, бейтаныс, белгілі емес проблемаларды өз беттерінше шешуге өте ұтымды болып келеді. Проблемалық оқыту негізінде проблема жататынын ғалымдар ізденісінен түсінуге болады. Оқу үдерісімен қатар ұйымдастырылатын ғылыми-зерттеу жұмысының бір түрі – ғылыми сипаттағы мақала. Мақала дәстүрлі оқыту кезеңінде де шығармашылық бағыттағы жазба жұмыстарының бірі ретінде тәжірибеде пайдаланып келеді.

Ал, баяндамалардың барлығын ғылыми-ізденіс жұмыстарына жатқызуға болмайды. Ғылыми-зерттеу бағытындағы баяндамалардың басты белгілерін төмендегідей саралауға болады:

- Ғылыми баяндамалар ғылыми еңбектер туралы оның маңызы мен мәнін, сондай-ақ эксперимент жұмыстарының нәтижесі немесе оның жүру барысын баяндайды.

- Ғылыми баяндамалар көрген-білгендерді құрғақ хабарлау, әңгімелеуге негізделмейді, керісінше автордың өз пайымдаулары, салыстырулары болжам-тұжырымдарына да орын беріледі. Ғалымдар пікірі, басқа да деректерден іздену-баяндамаға да тән үрдіс.

Өзіндік жұмысты студент оқытушының көмегінсіз, өздігінен орныдауы үшін берілетін тапсырманың мақсаты айқын, студентке түсінікті болуы керек. Мұндай жұмыс тапсырылғанда оның ауыр-жеңіліне, қанша уақытта орындалатынына баса назар аудару керек. Өз бетінше жұмысты сабақтың кез-келген кезеңінде тапсыруға болады.

Оқытушы студенттің өздігінен орындайтын жұмыс түрлерін, әр пән ерекшелігін ескере отырып, алдын-ала дайындалуы керек. Сонда ғана сабақ жүйелі, өзіндік жұмыстар сапалы болады. Студенттің өздігінен жұмыс істей әрекеті бірден қалыптаспайды. Ол өте күрделі болғандықтан, қарапайым сатыдан, күрделі сатыға қарай дамиды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1 Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения, или Как интересно преподавать: Учебное пособие. -Алматы, 2007.-284 с.

2 Мынбаева А.К. Классикалық университеттерде студенттердің ғылыми әрекетін қалыптастыру тарихы. – Алматы, 2009. – 17 б.

3 Обухов, А.С. Исследовательская деятельность как возможный путь вхождения подростков в пространство культуры /А.С.Обухова Развитие исследовательской деятельности учащихся.– М.: Просвещение, 2000.

Мұсабекова Г.Ф.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университетінің магистранты,
Семей қаласы

Студенттің ғылыми-зерттеу жұмысы логикалық ойлауды дамытуды, шығармашылық белсенділікті, оқу материалы негізінде зерттеушілік ықпалды қамтамасыз ететін практикалық тапсырмаларды жүзеге асырумен байланысты.

Студенттің ғылыми-зерттеу жұмысы аудиториялық жұмыспен бірге, оқыту үдерісінің негізгі бөлігі болып табылатын ғылыми-зерттеу жұмысы жүйелі түрде орындалуы мамандардың жоспарлау және бақылау қызметі нәтижесінде қалыптасады [1].

Оқытушының басқаруымен студенттің өзіндік жұмысы – оқытушының тікелей қатысуымен өтетін, бірақ оқытушының тапсырған

жұмыстары және әдістемелік басқаруымен орындалатын студенттің жоспарланған жұмысы болып табылады.

Ғылыми-зерттеу әлеуметі бар ғылым адамының, ғылыми ұжым мүшесінің қалыптасу үрдісінің бастапқы кезеңі – жоғары оқу орнына дейінгі және жоғары оқу орны кезеңдерінде жүзеге асырылады. Жоғары білім беру саласындағы алға қойылған мақсаттардың бірі – білім беру үрдісіне қатысушылардың интеллектуалдық белсенділігін арттыру, сол арқылы білім беру жүйесінің дамуын жетілдіру. Білім беру жүйесінде мұндай талаптарды қанағаттардыру-білім беру жүйелеріне жоғары білікті мамандарды дайындау мәселелерін ғылыми негізде шешу қажеттілігімен тікелей байланысты.

Студенттің ғылыми-зерттеу жұмысы – оқу орнының оқыту үрдісінде студенттердің өзіндік әрекетін ұйымдастыру мен басқарудың ерекше бір құралы. Жаңа оқыту технологиясының ендірілуіне сәйкес оқу-тәрбие үдерісін жаңаша ұйымдастыру, оқыту технологиясын және оның әдістемелік жағынан қамтамасыз етілуін өзгерту қажеттілігі туындады.

Ғылыми-зерттеу жұмысы өз бетінше іс-әрекет арқылы іске асады. Өзіндік оқу іс-әрекеті дегеніміз – бұл дидактикалық ұғым, ғылыми практикалық міндеттерді өз бетімен қою, оның шешімін табудың өзіндік тәсідерін болжау және анықтау, жеке тұлғаның өзін-өзі бақылауы, өзін-өзі бағалауы негізінде педагогикалық үдеріске қатынасушылардың өзара іс-әрекетінде қалыптасқан жеке тұлғаның кіріктірілген білімі [2].

Студенттің ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудағы қызметі: өз әрекетін өзі ұйымдастырушы; өз бетімен ізденіп, шығармашылық әрекет жасаушы; өз болашағын өзі басқарушы. Педагогикалық-психологиялық пәндерден білім беру барысында ұйымдастырылатын өзіндік жұмыс түрінің көптігіне қарамастан, олардың бәріне ортақ мақсат – студенттердің кәсіби бағыттылығын қалыптастыру, құзырлылыққа жетуге талпыныс тудыру тұрғысында даярлау, кәсіби іс-шаралар ұйымдастыруға, оның жүргізу жолдарын білуге, орындаудың әдіс-тәсілдерін меңгеруге жаттықтыру мәселелерін қарастырамыз. Өзіндік жұмысты орындауда студент психологиялық тұрғыдан қызмет атқарады. Ол әрбір жағдаятты түсіну, қабылдау, сырттан әсер ететін ақпараттарды іріктеу, өңдеу, керегіне қарай жүйелеп пайдалану. Мұндай жағдайды оған қабылдау, еске түсіру, назар аудару, ойлау сияқты психологиялық үдерістер қатысады. Өзін-өзі реттеп, өзін-өзі басқарып, ой елегінен өткізу әрекеті басым болады.

Әдебиеттерде ғылыми-зерттеу жұмысы түрлерін әр түрлі тұрғыдан қарастырып, төмендегідей жіктейді:

- 1) ұйымдастыру түрлеріне қарай: ұжымдық, топтық, жеке-дара жұмыс;
- 2) мақсатқа бағытталу сипатына байланысты: теориялық және практикалық;
- 3) логикалық бағыттылығына байланысты: фактілерді бақылау және ұғымның белгілерін жіктеу, құбылыстар арасындағы ұқсастықтар мен

айырмашылықтарды анықтау; өз бетімен игерген оқу материалындағы ұғымдарды анықтату және игергендерді жинақтау; кейбір типтес құбылыстарды айрықшалау; фактілер арасындағы байланысты анықтау;

4) іс-әрекеттің сипаты бойынша: репродуктивті (қайталаушы), реконструктивті-вариативті, жартылай ізденісті және зерттеушілік (шығармашылық) өзіндік жұмыс;

5) танымдық үдерістегі қолдану орнына байланысты: жаңа білімді қабылдау және игеру үшін арналған; алынған білімнің негізіндегі өзіндік жұмыстар; бекітуге бағытталған; білімі мен білігін жүйелеп, жалпылауға бағытталған: қайталау мен білім, білік және дағдыны тексеруге арналған өзіндік жұмыс түрлері;

6) оқытушы ұйымдастыратын СОӨЖ-ді өткізілу уақыты мен орнына, оқытушы тарапынан жасалынатын жетекшіліктің сипатына, нәтижелеріне бақылау жасау тәсілдеріне байланысты шартты түрде мынадай түрлерге бөлуге болады: негізгі аудиториялық сабақ (дәріс, семинар, зертханалық жұмыс) үстінде жүргізілетін өзіндік жұмыстар; жоспар бойынша жүргізілетін кеңестер, шығармашылық байланыстар, сынақтар мен емтихандар түрінде оқытушы жетекшілігімен орындалатын өзіндік жұмыстар; оқу және шығармашылық сипаттағы үй тапсырмаларын орындаудағы аудиториядан тыс студенттің өзіндік жұмыстары;

7) студенттің өз бетімен жұмыс істеу (дербестілік) деңгейіне қарай: еліктеу, жаттықтыру, шығармашылық, зерттеу өзіндік жұмыстары;

8) білім көздері мен оқытушының тарапынан бақылаудың дәрежесіне байланысты: оқулықтармен, оқу әдебиеттерімен, анықтамалық әдебиеттермен жұмыс; жаттығулар, шығарма жазу және сипаттама беру, қадағалау және басқа да жұмыстар;

9) аудиториялық ғылыми-зерттеу жұмыс түрлері: конспектілеу, алдыңғы үлгі бойынша өзі жазу, дәлелдеу, дәрістің логикалық карта-сызбасын жасау, оқытушы сауалына жауап беру, пікірталасқа қатысу, проблемалық сұрақтарға жауап даярлау.

Мотивациялық-құндылық – түрлі формада ұйымдастырылған өзіндік жұмыстар негізінде студенттерде кәсібіне деген қызығушылықтың тууы;

Мазмұнды – оқытудың жаңа мазмұнына сәйкес ғылыми-зерттеу жұмысы саналы орындау кезінде әдіс-тәсілдерді сараптап қолдана алатын, өз ісінің қорытындысын жасау мүмкіндігі бар, өзіне-өзі баға бере алатын бағытты маман тұлғасын қалыптастыру;

Нәтижелік-бағалау – орындалған ғылыми-зерттеу жұмысы нәтижесіне сын көзбен қарайтын, бағалау өлшемдерін жақсы меңгерген, өзінің және өзгенің ісін бағалай алатын тұлға қалыптастыру.

Бұл компоненттер негізінде зерттеу жұмыстары арқылы студенттерге кәсіптік бағыт берудің өлшемдері айқындалды: көрсету, ғылыми-зерттеу жұмысы орындау барысында студенттердің эмоционалдық сезімінің көрінісі ғылыми-зерттеу жұмыстарының кәсіптік мазмұнын түсіну; өзіндік жұмысты шығармашылық деңгейде орындау; ғылыми-зерттеу жұмысы нәтижесі мен тиімділігін көре білуі [3].

Ғылыми-зерттеу жұмысының құндылығын түсініп, оры орындауда белсенділік көрсету өлшемінің көрсеткіштері: өзіндік жұмыстардың түрлеріне, өзінің кәсібіне қызығушылық; ғылыми-зерттеу жұмысын орындау барысында студенттердің эмоционалдық сезімінің көрінісі; түрлі өзіндік жұмыстарда өзінің кәсіби бағыттылығын көрсетуге ниеттенуі.

Аудиториялық ғылыми-зерттеу жұмысы оқу жоспары мен оқу пәнінің бағдарламасы арқылы анықталып, оқу кестесімен реттеледі, оқытушының тікелей жетекшілігімен дәрісте, зертханалық жұмыстарда және т.б. жүргізіледі.

Ғылыми-зерттеу жұмысы кәсіби мазмұны түсіну өлшемінің көрсеткіштері: ғылыми-зерттеу жұмысының түрлері, формалары, әдіс-тәсілдері туралы білімі; өзіндік жұмыстарды орындауда қажетті қасиеттер (жауапкершілік, ізденімпаздық) туралы түсінігі; конспект, баяндама, іскерлік ойындар, шығарма, реферат жазудағы шығармашылық.

Зерттеу жұмысымызда мәселенің айқындалған жақтары келешекте жоо мен мамандықтың ерекшеліктерін есепке ала отырып, студенттердің ғылыми-зерттеу әрекетін ұйымдастыру, болашақ мамандардың ғылыми-зерттеу жұмысына дайындығын жүйелі жүзеге асыру, орта мектепте бейіндік оқытуда жоғары сынып оқушыларын ғылыми-зерттеу жұмысына дайындау бағытындағы мәселелерді зерттеуге негіз бола алады деп есептейміз.

Ғылыми-зерттеу жұмысы нәтижесі мен тиімділігін көре білуі өлшемінің көрсеткіштері: ғылыми-зерттеу жұмысын орындауда әр түрлі тәсілдер қолдана білу біліктігі; өзіндік жұмыстарды орындау арқылы жүргізілетін кәсіби практикалық іс-әрекет; педагогикалық шеберлікті бағалау біліктілігі.

Эксперименттік зерттеу жұмыстарының тиімді ұйымдастырылуы барысында студенттердің ғылыми-зерттеу әрекетінің қалыптасуы жоғарғы деңгейге жеткендігі анықталды. Зерттеліп отырған мәселе күрделі болғандықтан, оның барлық салаларын терең қамту мүмкін емес.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Бережнова Е.В. Основы учебно-исследовательской деятельности студентов: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений /Е.В. Бережнова, В.В. Краевский. - М.: Издательский центр Академия, 2005. – 128с.
- 2 Ибадуллаева С.Ж., Нургалиева А.А., Жусипова Г. Студенттердің ғылыми зерттеу жұмысының кешенді жүйесі // Молодой ученый. - 2015. - №7.
- 3 Абдуллина О.А. «Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: Для пед. высш. учеб. заведений. – М: Просвещение, 1990.
- 4 Таубаева Ш.Т. Научные основы формирования исследовательской культуры учителя общеобразовательной школы. Дисс. докт.пед.наук. – Алматы, 2001.

РУХАНИ - АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университетінің 2-курс
магистранты, Семей қаласы

Ғылыми жетекшісі: **Акманова Г.Р.** п.ғ.к

Руханилық – көптеген ұрпақтар тәрбиесінің тарихи процесінен, мәдениеттің пайда болуынан дамып келе жатқан сапа. Жеке тұлғаның руханилық қасиетінің өлшемі – адамның жақсылыққа талпынуындағы ішкі жан дүниесі деген қорытынды жасаймыз. Өйткені, басқаларға жанашырлық білдіру, өзге адамға жақсылық тілеу, адамдарға көмек көрсету, айналадағы өмірді жақсартуға ұмтылу, өзін-өзі тану, дамыту, өмірді бағалау сияқты құндылықтар - рухани дамудың негізгі көрсеткіштері болып табылады.

Қазіргі кезде рухани мәдениеттің тоқырауы ізгілік, адамгершіліктің төмендеуіне, қара бастың қамын ойлап, тек материалдық дүние шырмауында қалуға ықпал етуде. Қоғамдағы адамдардың бір-біріне көзқарасының төмендеуі жас ұрпақ тәрбиесін ізгілендіру мәселесін күн тәртібіне қоюға ықпал етіп отыр.

Тәрбие бала тұлғасының мәдениетін жасайды. Балалық шақта тұлға мәдениетінің негізі қаланады, онсыз адамның рухани дамуы мүмкін емес. О.С.Газман пікірінше, тұлға мәдениеті - бұл білім, сезім, шығармашылық шындық мәдениетінің үйлесімділігі. Рухани даму тұлғаның интеллектуалдық және эмоционалдық күштерімен (потенциал), жоғары адамгершілік дамумен сипатталады.

Тәрбие мақсаты – рухани және дене жағынан өзін дамытуға, өзін - өзі жетілдіруге, өзін - өзі жүзеге асыруға қабілетті адамды дамыту.

Платон және Аристотель: «Адамның дамуы, қалыптасуы тұқым қуалайды, ата тегіне тартады»- деп тұжырымдайды. Эдуард Торндайк (1874-1949): «баланың дамуы, қалыптасуы қанға (биологиялық факторларға) байланысты» - десе, З. Фрейд (1856-1939): «Адам мінез-құлқының қозғаушы күштері оның биологиялық тегіне байланысты» десе, социал-утопистер Томас Мор (1478-1535), Томаззо Кампанелло (1568-1639), Шарль Фурье (1772-1837); Роберт Оуэн (1771-1858), Сен-Симон (1760-1825), Жан –Жак Руссо (1712-1778): «Адамды тәрбие арқылы қалыптастырып, қоғамды өзгертуге болады»- деген.

Адамгершілік тәрбиесі туралы ұғым қоғамның, рухани мәдениеттің бір көрінісі ретінде өмірдің тарихи – әлеуметтік мәнін, міндетін айқындайды.

Біздің еліміз әлеуметтік – экономикалық дамудың жаңа құрылысын жүргізіп отырған шақта адамдардың адамгершілік саналығын тәрбиелеу қоғам дамуының ең бір басты айқындаушы міндеті болып

табылады Ғылыми философиялық, психологиялық әдебиеттерде адамгершілік тәрбиесі жалпы тәрбиенің аса маңызды құрамды бөлігі екендігі айқындалған.

Руханилық дегеніміз- адам сана-сезімінің, сенімі мен сапасының, білімі мен өмір сүру тәсілінің көрсеткіші, адамның ішкі болмысы [1].

Рухани-адамгершілікке тәрбиелеу дегеніміз - олардың өмірдегі өз орнын, атқаратын міндетін, қазіргі және болашақ ұрпақ алдындағы жауапкершілігін, дүниенің күрделі құрылымын түсінуі және өзін-өзі үздіксіз, жетілдіруімен рухани даму қасиеттерін қалыптастыру.

Руханилық - бұл (модус, «режим») интеллектуалдылықты және эмоционалдылықты, өнегелілікті және эстетикалық, сондай-ақ экологиялық идеяны, сезім мен күйгелектілікті, жеке тұлғаның ішкі бекітілімін, бүтіндік жиынтығын сипаттайтын адамның психикасы мен мінез-құлқының сипаттамасы [3].

Біз «рухани-адамгершілік тәрбие - адамның сапалы, құнды қасиеттерінің бүтіндік жиынтығын сипаттайтын адамның психикасы мен мінез-құлқының сипаттамасы, құндылық бағдарын айқындайтын тәрбие» - деп білеміз.

Н.В.Савин бұл ұғымды былай деп түсіндіреді: «Адамгершілікке тәрбиелеу адамның дүниеге, адамдарға деген көзқарасын анықтайды, оның ықпалымен жеке адамның адамгершілік құлқын қалыптастырады».

И.В.Харламов адамгершілік тәрбиесінің мәнін әртүрлі қоғамдық қатынастар барысында жеке адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас жасау барысындағы мінез-құлық әрекеттері тұрғысынан анықтайды.

Қазақстандық философ Г.Г.Соловьева руханилық адамның жарықты, нұрды қабылдай білу қасиеті деп көрсетеді. Бұл құбылыстың негізін адамдар өздерінен іздеу қажет, материалдық болмыстың заңдылығын мойындау керек деп ескертеді.

Ал Дальдің түсіндірме сөздігінде бұл ұғымның мәні танымдық деңгейде қысқа ғана берілген. Ал рухани жөнінде ғалым Ш.Майғаранова: «Рухани даму - тұлғаны қалыптастырудың өзегі және ол адамның тәндік, жандық, рухтық сипатының біртұтас үйлесімділікте өрбуі» - дей отырып, - «рухани дамудың өлшемі ретінде адамның әлеуметтік дамуын алуға болады»-деп түсіндіреді [4].

Біздер өзіміздің зерттеу жұмысымызда жоғарыдағы анықтамаларды талдай келіп, «Рухани - адамгершілік адамдардың бір-біріне және қоғамға қатынасын, көзқарасын қамтитын мінез-құлық принциптерімен ережелерінің жиынтығы» -деген анықтаманы негізге алдық.

Адамгершілік теориясы мен практикасында аса маңызды бағыттарға сын көзімен қарамайынша, бүгінгі тәрбиенің негізгі бағыттарын айқындау қиынға түседі. Сондықтан бұл мәселелердің заңдылықтарын, негізін, ғылыми мәнін алу үшін педагогика, психология ғылымдарында жинақталған зерттеу негізінде айқындалған тұжырымдамаларға сүйенеміз.

Психологтар Л.С. Выготский, А.А. Люблинская, Л.И. Божович, В.В. Богословский т.б. адамның бойындағы қасиеттерін зерттеген кезде

мынадай қорытындыға келді: барлық қасиеттердің құрылысы бірдей болады және олар төрт түрлі бөліктен тұрады: сезім, сана, сенім, мінез-құлық дағдысы.

Жоғарыда аталған ғалымдардың пікірлеріне сүйене отырып, руханилықтың тәрбиелік мәніне тоқталатын болсақ, бұл құбылыс әлеуметтік болмыста адамсыз өмір сүрмейді.

С.Балаубаев, Қ.Жарықбаев, Ж.Ы.Намазбаева т.б. психологтардың көзқарастары бойынша: «сана өз болмысы мен объективті дүниенің мән-жайын, мазмұнын, ұғымын білуінде белсенді қызмет атқаратын психологиялық процестердің заңды нәтижесі борлып табылады». Аталған ғалымдар соның нәтижесінде адамның үнемі дамып, жетіліп отырғандығын көрсетіп берді.

Жеке тұлғаның руханилық тәрбиесі жағымды қарым-қатынас орната отырып, оның ішкі сезімдерін қозғап, рухани дүниесіне жол таба білу тұлға бойындағы ізгі адамдық қасиеттердің дамуына ықпал етеді.

Жеке тұлғаның дамып, жетілуі рухани-адамгершілік қасиеттерінің қалыптасу деңгейіне тәуелді. Бұдан білім, тәрбие мазмұнын жаңартуды, жалпы адамзаттық құндылықтармен олардың руханилығын айқындауды талап етеді. Мұны халықтың ұлттық мәдени-тарихи дәстүрлері, олардың ұлттық мәдениетпен бірлікте болуы деп қарастыра аламыз.

Қазіргі заманғы тәрбиенің негізгі мақсаты – жан-жақты үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру. Руханилық - адамның өмірін, қоғамдық мәселелерінің барлық жақтарын қамтиды. Адамның рухани дамуы іс-әрекетімен және еліміздегі әлеуметтік қатынастардың тұрақтылығымен анықталады. Қоғам жұртшылықтың материалдық жақсаруына қарай өмір сүріп, әлеуметтік-саяси факторлардың адам өміріне жағымды ықпал етуіне қарай тұрақталады. Әлеуметтік, материалдық, рухани бірліктің болуы – қоғамдағы адамзат баласының табысқа жету кепілі.

Рухани бай адам басқалардан өзінің мінез-құлық өлшемдерімен ерекшеленеді. Профессор Арт-онг Джумсай на Айудья: «Ойда – бұл шындық, сезімде – бұл әлем, түсінікте – бұл күштеуден бас тарту, әрекетте – бұл дұрыс мінез-құлық». Руханилық адамзаттық өлшемінің жоғары көрсеткіштері арасындағы өзара тәуелділікті күшейтеді. Өмірлік рухани күштер адамзаттық құндылық қасиеттерінің өзара байланысы мен әлеуметтік мәдени тәрбиені бекітуде ерекше көрінеді.

Сондықтан бүгінгі күні тәрбие мәселесі қоғам сұранысына қарай жаңаша қарауды талап етіп отыр. Осыған орай рухани - адамгершілік тәрбиенің моделі тәрбие жұмыстарын жаңаша ұйымдастырып, басқарумен тығыз байланысты деген тұжырымға келдік. Біз зерттеу жұмысының барысында рухани-адамгершілік тәрбиесі моделін жасауда п.ғ. д., профессор Р. К. Төлеубекованың зерттеулері негізінде жасалған тәрбие моделіне сүйендік және ұлттық идеяны басты негізге алдық.

Рухани-адамгершілік тәрбиесі негізінде жоо тәрбие жұмыстарының жүйесін құру бағыттары анықталды, арнаулы курс «рухани-

адамгершілік оқыту енгізілді», тәрбие жұмыстары жүйесінің моделі жасалды. Рухани-адамгершілік тәрбиелілік деңгейін өлшеу жүргізілді, алынға мәліметтер болжамды растайды. Рухани ынтымақтастықтың әлеуметтік бейнесінің нашарлауы ішкі құлдырауға соқтырады. Білім алуға шығармашылық қызғушылықтың жоқтығы тұлғаның жалпы мәдениет деңгейінің төмендеуіне әкеледі.

Рухани тәрбие әрбір тұлғаны өмірге даярлауға, ой мен қарым-қатынас мәдениетінің сабақтастығына, жас ұрпақтың интеллектуалдық күштерін қолдануға арналған. Руханилықтың басты ықпалы - адал жолдан таймау, жалпы іске зиян келтірмеу, дұрыс шешім қабылдау. Бұл өзара қарым-қатынас және ынтымақтастық жолы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Гессен С.И. Основы педагогики. М., 1995
2. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения. Т.1.- М.; 1989, с.65-66
3. Төлеубекова Р.К. Адамгершілік тәрбиесінің негіздері . - Алматы, 1991
4. Төлеубекова Р. Халық педагогикасы арқылы болашақ мұғалімдерді тәрбиелеу туралы бірер сөз. // Ғылыми-педагогикалық Орталық хабаршысы, -Алматы, 1992, № 9.

Турлыбекова Ш.Б.

РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ - ТҮЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университетінің 2-курс магистранты, Семей қаласы

Қазіргі уақытқа дейін тұлғаны рухани - адамгершілікке тәрбиелеу мәселесі жан-жақты зерттеліп келді. Дегенмен, жасалған талдаулар бұл мәселенің әлі де жеткілікті зерттелмегенін көрсетіп отыр. Ұрпақ тәрбиесінің ғасырдан ғасырға жалғасатындығын біз өз зерттеуімізде айқындай алдық. Рухани - адамгершілікке тәрбиелеуді А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ш. Құдайбердиев, М. Дулатов, Ә.Диваев, М. О. Әуезов сияқты ғалымдар ғылыми тұрғыда арнайы қарастырған.

Дегенмен, Г.Н.Волков, Қ.Ж.Жарықбаев, С.К.Қалиев, Р.К.Төлеубекова, А.А.Бейсенбаева, Н.Е.Щуркова т.б. ғалымдардың ілгері еңбектерінде жеке тұлғаның адамгершілік, халықтық педагогика дамуы, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру, рухани даму т.б. мәселелер қарастырылған [1].

Адамдар санасының өзгеруі, халықтың басым көпшілігінің әлемдік өркениет үлгісімен рухани жаңару процесінің күрделі сипатын ашып көрсете отырып, Елбасы халыққа жолдауында бұл процестің қазіргі таңда қалай жүріп жатқанына баға береді. «Қоғамымыздағы сапалық тұрғыдағы

өзге жүйесімен адамдық қарым-қатынастардың жаңа түріне дағдылана отырып, өзіміз де түгел өзгердік», - деген пікірі біздің зерттеуге алып отырған мәселеміздің көкейкестілігін айқындай түседі.

Аталған пікірлерге орай, қоғамды дамытатын жан-жақты жетілген, іскер, рухани бай, белгілі дәрежеде ғылыми білім жүйесін, білімді өздігінен түсініп, бағалай, талдай алатын тұлға қажеттілігіне бүгінгі таңда ерекше көңіл бөлінуде. Өзге халықтардың тарихын, мәдениетін, тілін меңгерген, өздігінен денсаулығын нығайтуға, адамгершілік қасиеттерін, эстетикалық талғамын дамытуға ынтызар, өмірдің әрқилы кезеңдерінде дербес еңбек етуге даяр ұрпақты қалыптастырудың бір жағы білім мазмұны арқылы іске асса, екінші жағы тәлім-тәрбие мазмұны арқылы бойға сіңеді. Осы орайда «Білім мазмұнын жаңарту» тұжырымдамасында білім мазмұнын қазіргі ғылымның құрылымына сәйкестендіру, оқу-тәрбие ісінде тұлғаның шығармашылық ойлауымен өздігінен еңбек етуіне, адамгершілікке, имандылыққа бағдар беру, білімін қолдана білуге үйрету, дүниені дұрыс тануға, жалпы азаматтық мәдениетті бойына дарытуға ерекше көңіл бөлінуде.

Ғылыми термин ретінде әлі қалыптаспаған, бірақ бүгінгі күнге дейін адамгершілік ұғымына аралас қолданылып жүрген және аясы анықтала қоймаған «руханилық» ұғымының мәнін зерттеумен соңғы кезеңде бірқатар ғалымдар айналысуда. Олар: А.Г.Здравомыслов, Н.З.Човчавадзе, В.Ю.Дунаев, Г.Г.Ақмамбетов, Ә.Нысанбаев, В.Д.Шадриков, Қ.Әбішев, А.Г.Косиченко, Г.Г.Соловьева, А.Қапышев және т.б.

Қазақстандық философ Г.Г.Соловьева руханилық адамның жарықты, нұрды қабылдай білу қасиеті деп көрсетеді. Бұл құбылыстың негізін адамдар өздерінен іздеу қажет, материалдық болмыстың заңдылығын мойындау керек деп ескертеді [2].

Бүгінгі таңда қоғамдық дамудың өзектілігіне айналған рухани-адамгершілік тәрбие социал-утопистердің де назарынан тыс қалған жоқ. Т.Мор «Утопия» еңбегінде: «Адам бақыт үшін өмірге келеді, ешкім де ләззат алуға деген тырысу, ұмтылысты байқамайтындай ақымақ емес». Толық өмір сүрудің алғы шарты - тәрбиенің үйлесімділігінде, әрбір адамға өзінің рухани күштерін дамытуға, ғылым мен өнер үйрену» мүмкіндігі тән деп санайды. Утопиялық мемлекет барлық азаматтарға кітапхана, мұражайларды пайдалануға мүмкіндік береді. Өздігінен білімін жетілдіруге ерекше мән бергендігінен сол уақытта да рухани, адамгершілік тәрбиенің қажеттілігі айқын көрініс бергендігі байқалады.

XIX ғ. I жартысында өмір сүрген неміс педагогы А.В.Дистервег (1790-1866) ұлттық формадағы жалпыадамзаттық идеяны қолдады. Тәрбиенің ең жоғары мақсатын Платон рухында «шындыққа сұлулық пен жақсылыққа қызмет ету» екенін ашық көрсетті. Оның көзқарастары табиғатқа сәйкестілік және мәдени сәйкестілік қағидаларымен ұштасатындығын айқын аңғарамыз. Мәдени сәйкестілік қағидасы оқу-тәрбие процесін «сыртқы, ішкі, қоғамдық» мәдениет негізінде ұйымдастыруды көздейді. Бұған адамның рухани өмірмен ұлттық мәдениетті жатқызамыз. Осы

тұрғыда А.В.Дистервегтің өз концепциясында адамның рухани дамуымен жетілуінің қажеттілігіне баса назар аударғанын толық аңғара аламыз.

XIX ғ. педагогиканың көрнекті өкілі И.Ф.Гербарт (1740-1841) «Практикалық философияда» - этика мен психологияға сүйеніп, алдымен мақсат, екінші- оны жүзеге асыру әдістерін белгілейді. Ол педагогикалық процесті мына өлшемге бағындырды: ішкі бостандық дамыту, заңдылық, адалдық. Барлық қабілеттегі үйлесімді дамудың идеялық ядросы адамның рухани-адамгершілігін қалыптастыру болды. Тек тәрбие ғана көптеген қызығушылықтардың арасындағы үйлесімділікті құрайды деген көзқарасын айқындайды.

Француздың көрнекті өкілі Ж.Симон (1814-1896) – тәрбие мен білім берудің негізгі мәселесін әлеуметтік мақсатпен байланыстырды. Оның білім берудегі практикалық түр концепциясында әсіресе кітапханаларға зор көңіл бөлінді. «Халықтың кітапханадағы кітапханашының міндеті оқырманның қолына оның жетілуіне қажетті нәрсені ұстату. Ол үшін оқырманның рухани орындарын да білу қажет, басқаша кітапхана адамның көңіл көтеріп, серуендейтін құралына айналады» деген ойы біздің зерттеуіміздің тірегі болды.

Рухани-адамгершілік тәрбие мәселесі Шығыс ғұламаларының да зерттеу өзегі болған. Мәселен, ғұлама ғалым Әл-Фарабидің адам атаулыны гуманистік, адамгершілік қасиеттерге баулу мәселесіне көңіл бөлгендігін аңғарамыз. Этиканы жақсылық пен жамандықты ажыратуға мүмкіндік беретін ғылым ретінде санап, этика жөніндегі тұжырымдамаларында жақсылық категориясы басты орын алғандығын айқын көреміз. Фараби идеясының басты түйіні - білім, руханилық, сұлулық үшеуінің бірлігінде. Адам баласының көздеген мақсатқа жетуі рухани жағынан үнемі өзін-өзі жетілдіруінде деген тұжырымдайды.

Жастардың адамгершілік тәрбиесі туралы педагогикалық ой-пікірлердің дамуы Ш.Уәлиханов, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин есімдерімен тығыз байланысты.

Ұлы Абай қара сөздерінде салт-дәстүрге тоқталумен адамдардың этикасын, мәдениеттілігін сипаттау арқылы балалар мен жастарды руханилыққа тәрбиелеп, әсемдікті түсіне білуге баулығандығы айқын көрініс табуда. «Он сегізінші» сөзінде «Адам баласына жыртықсыз, кірсіз, сыпайы киініп, таза кимек дұрыс іс. Ал «Өз дәулетінен артық киінбегі, не киімі артық болмаса да, көңіліне қуат тұтып, тым айналдырмақ – кербездің ісі» деп түсіндіре отырып, жастарға адам баласының әсемдігі мен ішкі жан дүниесінің сұлулығы үйлесімділікте болуы тиіс деген ойының да тәлім-тәрбиелік мәні зор деп айта аламыз.

С.Торайғыровтың көтерген тәлімдік мәселесінің бірі – рухани даму, рухани тәрбиенің өзегі - ана тілін құрметтеу, тілге деген сүйіспеншілік. Ұлттық тіл арқылы жастарымыздың сана-сезімі, ой-өрісі кеңейіп, әдеп-ғұрпын қадірлеуге деген көзқарастары қалыптасады деген ой-түйіні жасалған.

Қазіргі кезде рухани мәдениеттің тоқырауы ізгілік, адамгершіліктің төмендеуіне, қара бастың қамын ойлап, тек материалдық дүние шырмауында қалуға ықпал етуде. Адамдардың бір-біріне көзқарасының төмендеуі жас ұрпақ тәрбиесін ізгілендіру мәселесін күн тәртібіне қоюда.

Ендеше жеке тұлғаның руханилық қасиетінің өлшемі – адамның жақсылыққа талпынуындағы ішкі жан дүниесі деген қорытынды жасаймыз. Өйткені, басқаларға жанашырлық білдіру, өзге адамға жақсылық тілеу, адамдарға көмек көрсету, айналадағы өмірді жақсартуға ұмтылу, өзін-өзі тану, дамыту, өмірді бағалау сияқты құндылықтар рухани-адамгершілік дамудың негізгі көрсеткіштері болып табылады [3].

Тұлға қалыптасуының негізгі жолдары тәрбие салалары арқылы іске асады. Қалыптасу – адамды белгілі бір өзгеріске бағыттайтын және аяқталған нәтижеге жеткізетін процесс (дене және тұлғалық жаңа сапалардың пайда болуы). С.Балаубаев, Қ.Жарықбаев, Ж.Ы.Намазбаева т.б. психологтардың көзқарастары бойынша: «сана өз болмысы мен объективті дүниенің мән-жайын, мазмұнын, ұғымын білуінде белсенді қызмет атқаратын психологиялық процестердің заңды нәтижесі болып табылады».

Аталған ғалымдар соның нәтижесінде адамның үнемі дамып, жетіліп отырғандығын көрсетіп берді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Божович Л.И. О нравственном развитии и воспитании детей// Вопросы психологии. - М.: Просвещение, 1975.
2. Гессен С.И. Основы педагогики. М., 1995
3. Жұмабаев М. Шығармалар. А., 1996 ж. 269-270-б.
4. Қалиев С., Базилов Ж. Қазақ халқының салт-дәстүрлері. –Алматы, 1993.

Жабагина К¹, Мукушев С.Б.²

АТА-АНА АТАНУҒА ДАЯРЛЫҚТЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН МӘНІ

Педагогика және психология кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.к.
6М010300 – Педагогика және психология мамандығының ІІ курс
магистранты

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қаласы
Kuralai1111@mail.ru

Бүгінгі таңда елімізде психологиялық қызметтің қажеттігі артып келеді. Өйткені психология саласындағы зерттеулер адамның жеке және қоғамдағы барлық жүйесін қарастырады. Ал соңғы кездегі ғылыми жаңалықтардың жетістіктеріне көз жүгіртсек, адамның тұлға ретінде қалыптасуына оның дүниеге келгеннен кейін емес, керісінше ананың жүктілікті жоспарлау мен жүктілік кезіндегі құрсағындағы балаға ықпал

ету керектігі анықталуда. Сол балаға берілетін тәрбие мен тұлғалық қасиеттер болашақ ананың құрсағынан бастау алатынын ғылым дәлелдеп отыр. Заманауи отбасылардың зерттеушілері әр балаға саятын ата-аналардың тәрбиелік ресурстарының төмендеуіне тенденцияны, атап айтқанда мәтіндік сөйлесу саны мен сапасы төмендеуін, ата-аналық мақсаттардың өзгеруін белгілейді. Олар авторитарлы болып барады, жиі денесіне физикалық жазалаулар қолданылады, тәртіпке қойылатын талаптар қаттырақ, тәрбиелеу индивидуализациясы төменірек болуда [1].

Тұлғаның патологиялық белгілері және невротикалық симптомдар қалыптасуына ықпал ететін себептердің ішінен Е.Т.Соколова отбасыишілік жанжалдарды, ата-анасының біреуі болмауын, анасы және әкесінің дұрыс емес тәрбиелеу позициясын, баланы отбасы ортасынан ерте оқшаулау және т.б атап айтады. Бұл көріністер екіншілік, әлеуметтік негізделген аномальды бала дамуының ақаулары ретінде қарастырылуы мүмкін [2].

В.Боули патогенді ата-аналық тәртіптің келесідей түрлерін ұсынған:

- Ата-аналар баланың сүйіспеншілік мұқтаждықтарын қанағаттандырмайды немесе оны толығымен шеттетеді;
- Бала отбасында жұбайлық жанжалдарды шешудің құралы ретінде қызмет атқарады;
- Баланы «жақсы көрмей кетуге» немесе отбасын тастап кетуге қорқыту – тәртіпке салудың бір әдісі ретінде пайдаланылады;
- Балаға өз тәртібі арқылы ата-анасының ажырасуының, ата-аналардың біреуінің ауруы немесе өлімінің себепшісі етіп ой салу;
- Баланың айналасында оның уайымдарын түсінуге қабілетті адам болмауы.

Бала мен ата-ана арасында үйірлік қатынастарының жетілмегендігі ары қарай баланың өзіндік «Мен» тұрақты шеттетуге әкеледі, бұл өз кезегінде әлеуметтік қатынастар әлемін жаһандық қабылдамауға әкелуі мүмкін. Мұндай адамға жалпылық сезімі және басқа адамдармен бірліктену жат, сондай-ақ басқа адамдар да оның жан дүниесіне жол аша алмайды. Отбасында позитивті эмоциялық байланыстардың тапшылығы ата-анамен идентификацияны қиындатады, ал бұл өз кезегінде баланы жанашырлық пен еліктеуді отбасынан тыс іздеуге мәжбүр етеді [3].

Бала өзі үйір ата-анасынан ылғи ажыратыла берсе, санасыз деңгейде оны «белгілі бір нәрсе» үшін ғана жақсы көретінін және жақын адамының ықыласын кез келген сәтте жоғалтып алуы мүмкін екенін сезінеді. К.Хорни бұл жағдай бір жағынан өзіндік «Мен» құндылығына сенімсіздік, өзін құрметтеуі төмен, кейде өзін кемсітуді туғызады, басқа жағынан – өзге адам сүйіспеншілігіне ие болу үшін үнемі тырысу, оны бар күшімен ұстап қалу деп түсіндіреді. Сонымен қатар үрей сезімі, өзіне сенімсіздік басқаларға дұшпандық және күдіктенумен аяқталуы мүмкін.

Д.Н.Исаев айтқандай, әдетте ата-аналар бала дүниеге келгенде оның болашағын оптимисттік болжамдайды. Ата-анасы даму кешеуілдеуі, баланың психикалық даму қалуы туралы білген кезде олардың бұл фактқа реакциясы адекватты емес болады. Бізге баласының проблемасын

толығымен елемейтін ата-аналар да кездеседі, олардың «аргументі» келесідей: «Қорқынышты ештеңе де жоқ, біздің әкеміз 5 жасында сөйлеген, үштіктерге оқыған, басқалардан кем болып өскен жоқ». Бұл ата-аналардың түзету үрдісін жүзеге асыруда енжарлығына, қосымша зерттеулер өтуден, баланы емдетуден бас тартуына әкелген. Басқалары болған жағдайға өз кінәлерінің кешенін сезініп, кімнің жағымсыз генетикасы екенін қасарысып анықтауға тырысады, жүктілік пен босанудың қандай аномалиялары бұған себепші болғанын білгісі келеді. Кінәліні іздеу тек қана отбасылық гармонияға ықпал етпеумен қатар, ата-аналардың баламен дамытушы жұмысты жүзеге асыру потенциалын төмендетеді, баланың үрейлілік пен невротизациясын шақыратын психожарақаттаушы фактор ретінде қызмет етеді [4].

Адекватты емес ата-аналық қатынастың басқа түрі балаға менсінбеген қатынас, оны эмоциялық шеттету, әсіресе егер отбасында жақсырақ дамыған балалар болса, өзге балаларға қарағанда өзінің сәбиі табыссыз екеніне ұялу сезімімен көрінеді, бұл міндетті түрде негативті «Мен-концепциясының», баланың өз-өзін бағалауы төмен болып қалыптасуына әкеледі, оның ары қарайғы дезадаптациясының себепшісі болады.

Жоғарыда аталғандай, балада даму проблемалары фактінің анықталуы оның ата-аналарына аса күшті психожарақаттаушы фактор болып табылады. Бұл әсіресе жоғары білімді және профессионалды статусы бар отбасыларға тән, себебі мұндай отбасыларда баланың ерекше дарындылығына жоғарылатылған және тіпті гипертрофияланған күтім культивацияланады.

Ата-аналық қатынас диагностикасының нәтижелерін талдауда Е.В.Соколова «шеттету», «бала тәртібінің әлеуметтік жағымсыз түрі», «инфантилизация» шкалалары бойынша жоғары көрсеткіштерді анықтады.

Педагогтар мен психологтардың отбасымен бірлесе әрекет етуінің стратегиясына қарапайым өмірде байланысу мүмкіншілігі шектелген ата-аналардың өзара әрекеттесуін ұйымдастыру кіреді. Дәстүрлі жартылай ресми ата-аналар жиналысы жеткіліксіз болады. Баланы тәрбиелеу бойынша сұрақтарда ата-аналық компетенттілік мектебі деп аталатын форма пәрменді болуы мүмкін, оның ұйымдастырылуы балалармен жұмыс жасайтын мамандар мен дәрігерлердің шығармашылық қатынасына және ата-аналар мен педагогтардың конструктивті диалогқа өзара дайын екендігіне тікелей тәуелділікте болады. Ата-аналардың мекеме қызметкерлерінің ұжымына және басқа балалардың ата-аналарына бейімделу сатысында осындай мектептің дәрістік формасына көбірек көңіл бөлген жөн, ол даму ақаулары бар балалармен жұмыс істеудің универсалды принциптерімен таныстыру мақсатын қуалайды [5].

Ата-аналыққа психологиялық дайындық жүктелген міндеттер мен қабылданған міндеттемелерді орындауды көздейтін жеке тұлғаның барлық аспектілерінің; әке, ана туралы ұғымдардың, яғни әкесі, анасы функцияларын және бала тәрбиелеудегі оның рөлін білудің; әкесі, анасы

болуға өз дайындығын, басқа адамның, баланың өмірі мен әл-ауқаты үшін жауапкершілікті өзіне қабылдауға дайындығын бағалаудың қалыптасуымен айқындалады.

Психологиялық өлшем – адамның ішкі жан дүниесі, онда жүріп жататын саналы және санадан тыс құбылыстар мен процестер, (сезім жүйесі, мысалы, құмарлығы, жек көру, не сүю, мақтаныш, не қорлану, күйініш, не наразылық, ойлау) адамның ерік-жігері мен даралық сипатын (бейнесін), темпераментін және т.б. қамтиды. Осыған орай, жеке-жеке алып қарағанда, бұл - екі өлшемнің әрқайсысы адам ұғымын тұтас тұлға ретінде ашып бере алмайды; өйткені, биология мен психология адамдарды жеке-дара зерттеп, оларды тұлға ретінде көрсете алмайды.

Әлеуметтік өлшем – адамды тұлға, яғни белгілі бір тип, бірнеше адамның үлгісі, образы, бейнесі, моделі ретінде қарайды. Тұлғаны жан-жақты осылай қалыптастыратын оны қоршап тұрған орта, мұнда ол үнемі іс-әрекет, қызмет атқарады, үнемі онымен тығыз байланыс орнатып, қатынаста болады. Осыған сәйкес әрбір қоғам өзіне тән лайықты тұлғаны қалыптастырып отырады.

Әлеуметтену тұлғаның идеалды типін, яғни оның қоғамның идеясына сәйкес келетін немесе идеалды емес, яғни қоғамға сәйкес келмейтін типін, оның идеалды типтен қандай ерекшелігі, айырмашылығы барын зерттейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бүркітбаева Д.Б Жастардың отбасын құруға деген психологиялық дайындық мәселесі // Вестник ҰҚПҚ.- 2010. - №3-4.Б. 48-52.
2. Черников А.В. Системная семейная терапия: Интегративная модель диагностики. - М.: Класс, 2001
3. Кабакова М.П. Прикладные аспекты проблемы стабилизации супружеских отношений. \\Вестник НАПК.- 2005 №1 С.29-31
4. Карабанова, О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: учебное пособие / О.А. Карабанова. – М.: Владос-Пресс, 2004. – 320 с.
5. Дауткалиева.П.Б. Ерлі-зайыптылар арасындағы қақтығыстар әлеуметтік-психологиялық мәселе ретінде.\\ Педагогика және психология. КазНПУ.- 2010. № 4 (5) Б. 81-82

БОЛАШАҚ АТА-АНА БОЛУҒА ДАЯРЛЫҚ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ПСИХОТЕРАПИЯЛЫҚ БАҒЫТТАР

Педагогика және психология кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.к.
6М010300 – Педагогика және психология мамандығының II курс
магистранты

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қаласы
Kuralai11111@mail.ru

Оқу-тәрбие мекемелерде оқу және тәрбие үрдістерімен қатар, олардың тұлғалық психологиялық дамуында жоғары эффектілі психологиялық үрдістің нәтижелі жүргізілуі көрсетілсе, болашақта көптеген күрделі сұрақтарды дұрыс шешуіне жол ашылады. Соған байланысты жеке тұлғаның дамуындағы мінез-құлқының өзгеруі, қарым-қатынастағы түрлі жағдайлар дамудағы әр түрлі негіздегі динамикалық интеллекті байланысымен аффекті байланысының бұзылуы бірден көптеген келеңсіз жағдайлардың туындау жағдайына әкеп соғады [1].

Психотерапия (немесе терапия) психикалық, жекебасішілік мәселелер және қақтығыстармен күрделі мәселелерге дәстүрлі негізделген. Ол адекваттылықты қалпына келтірумен айналысады. Психотерапия үшін келесі ерекшеліктер тән:

- а) өткен шақ туралы ойлау;
- ә) өзгеруге емес түсінуге емпін жасалады;
- б) психотерапевттің шектелуі;
- в) терапевт эксперт рөлінде болады.

Психотерапиялық жұмыстарындағы психологиялық бағыттар өте көп. Олар: когнитивті психотерапия бағыты, транзактылы талдау, жеке басқа негізделген кеңес беру бағыты, экзистенциалды кеңес беру бағыттары және т.б.

А.Бек [2] негізін салған психотерапиялық әдіс – когнитивті психотерапия. Бұл әдіс бағалау және өзінің мінез-құлқын бағалаудың оңтайлы тәсілдеріне негізделген. Когнитивті психотерапияда клиент алдында өз жағдайын, пікірін түсіну, өзін дұрыс тану әдісіне үйрену мақсаты қойылады. Бұл әдіс үш кезеңнен тұрады.

Логикалық талдау кезеңінде клиент пікірлердің қате екенін анықтайды. Бұл пікірлер аффективті жағдайда туындайтынын байқайды.

Эмпирикалық талдау кезеңінде объективті жағдай элементтерін қабылдау тәсілдерін сәйкестіреді.

Прагматикалық талдау кезеңінде - өзінің әрекеттерін оңтайлы талдау құрайды. Бұл әдіс невроздың басқа түрлерін емдеуде кең қолданылады.

Психотерапиялық жұмыстың мақсаты патогендік талдау жүйесін анықтау және жою, себебі ол эмоциялық және мінез-құлықтық

реакцияларының бұзылуына әкеп соғады. Оңға жуық иррационалды пікірлер жазылған. Бұл арқылы пациент өзіне және қоршаған ортаға баға береді. Логикалық пікірлер арқылы пациентөзін және әлемді бағалау жүйесін түсіну керек, олардағы иррационалды компонентті шектеу керек және шындық принципіне сүйеніп, жаңа тәжірибе алу керек. Ол бұл кезде өзінің шығармашылық потенциалын түсінеді.

Психотерапияны қолдану кезеңінде оның төрт кезеңінің мазмұны да өзіндік ерекшелігімен сипатталады:

Бірінші кезең – бейімделмейтін ойларды тану. Бұл мақсатта бірнеше әдістерді пайдаланады. Шынайы психозақымдаушы жағдаяттарда туатын ойларға зейінді шоғырландыру (*in vivo* бақылау).

Имагиналды әдісте (*in vitro* бақылау) пациентке еске түсіру арқылы психозақымдаушы жағдайда қайта жаңғырту ұсынылады. Бұл кезде пациент туатын «автоматты» ойларды бақылайды. Қойылатын сұрақтар арқасында пациент сезінбеген терең ойларын түсінуге тырысады. А.Бек бойынша, соқраттық диалог – бұл когнитивті психотерапияда ең тиімді әдіс. Бұл кезде терапевт пациентке, біріншіден, жеке мәселесін анықтауға, екіншіден, жеке ойларын тануға мүмкіндік беретін сұрақтар қояды.

Екінші кезең – бейімделмейтін ойларды қашықтату. Бұл кезеңде пациент жеке ойларына объективті түрде қарайды. Яғни олардан алыстайды. Бірінші кезеңде пациенттің: «мен әлсізбін» деген ойы эмоциялы және мінез –құлықтық мәселелер тудырса, екінші кезеңде пациент мәселесіне болжам жасап, оны бақылайды. Шектету үш компоненттен тұрады.

1. «Жаман» ойларды түсіну. Мен бейнесін бөгде екенін сезіну.
2. «Жаман» ой азаптандыратынын түсіну.
3. Бейімделмейтін ойларға күмандану. Мысалы: «Бақытты болу –ол ешқашан қателеспей»

Үшінші кезең – бейімделмейтін ойлардың ақиқаттылығын тексеру. Бұл кезеңде клиент ойларын тексереді. Бұл мақсатта когнитивті және мінез –құлықтық терапия әдістері пайдаланылады. Кеңес алушы бұл ойлардың пайдасы жоқ екенін түсінсе, олардан құтылуға тырысады, және өз ойларының мінез қасиеттерімен байланысты екенін түсінеді. Содан кейін бейімделмейтін ойларын өзгертеді.

А.Эллис негізін қалаған рационалды – эмоциялы терапия психологиялыққа көмекке зәру клиенттер үшін иррационалды пікірлерін жоюға негізделген когнитивті психотерапия формасы. Бұл әдістің философиялық ойы: адам өз тағдыры үшін өзі жауапты. «А –В –С –теория» моделі ұсынылған. Соған сәйкес эмоцияның жағымсыз қасиеті (күйзеліс, өкініш) немесе жағымсыз мінез –құлық (С) бір тікелей оқиғадан пайда болмайды (А), тек тану мен талдау жүйесі арқылы (В) пайда болады [3].

А.Эллис бойынша ойлау және эмоция мінез – құлықпен әрекеттеседі. Адам ой мен эмоция негізінде әрекет етеді, ал олардың әрекеттері ой мен сезіміне ықпал етеді. Автордың анықтамасы бойынша РЭТ бұл

«когнитивті –аффективті бихевиоралды теория және психотерапияның тәжірибесі.»

А.Эллис когницияларды «суық», «жылы» және «ыстық» деп бөледі. Суық когнициялар әлсіз немесе сезімдердің мүлдем жоқтығын көрсетеді. Жылы және ыстық когнициялар бағалаушы болып табылады. Жылы когнициялар – бұл рационалды ойлар. Сезімге күшті әсер етеді. Ыстық когнициялар жоғары ойдан және күшті сезімдерден тұрады. Рационалды–эмотивті терапияда когнициялар өзара байланысты. РЭТ көзқарасы бойынша объективті емес оқиғалар жағымды немесе жағымсыз эмоциялар тудырады. Біз не ойлаймыз, соны сезінеміз.

Эмоциялы өрістегі бұзылыстар когнитивті өрістегі бұзылыстар нәтижесі болып табылады. Бұл когнитивті өрістегі бұзылыстарды А.Эллис иррационалды ой деп атады. Иррационалды ой рационалды – эмоциялы бағыттың орталық түсінігі болып табылады.

Рационалды–эмоциялы психотерапия адамдар сабыр сақтамайды, иррационалды ойда болады және өздеріне талап қояды («Мен істеуім керек») деп санайды. Тиімді психотерапияның мақсаты когнитивті, эмоциялы және мінез – құлықтық әдістерді пайдаланғанда клиенттер мынаны түсінеді:

- олар «істеуім керек» және «міндеттімін» деген пікірлер қоюға болмайды;
- олар өз өмірінің философиясын тамырымен өзгерте алады;
- олар иррационалды ойға қарсы тұра алады.

А.Эллис бойынша, иррационалды идеялардың терең биологиялық тамыры болады және де адамдар олардан бас тарта алмайды. Адамдардың әлеуметтік үйренуден бас тарта алмайды.

Келесі психотерапиялық көмектің бірі - транзактылы талдау (латын тілінен аударғанда transaction –мәмле және грек тілінен аударғанда analysis – бөлу, мүшелеу). Негізін қалаған Эрик Берн. Топтық және жекелей өсудің психотерапиялық әдістемесі. Э.Берн теориясы жеке бас құрылымын талдауға негізделген. Жеке бас құрылымы ретінде «Мен» бейненің үш күінің ерекшеліктері мен өзара әрекеттесуі қарастырылады («Ата – ана» - «Бала» - «Ересек»). «Ата – ана» индивидтің авторитарлы тенденциясын көрсетеді, «Бала» - бағынушы позицияны, «Ересек» - өз пікірін дәлелдеп, басқа адамдармен тең қатынасты ұйымдастыра алады [4].

Транзактылы талдау терапияның басты мақсаты оның жеке басты өзгертуге бағыты. Сонымен бірге қысқа мерзімдік терапия транзактылы талдаудың жалғыз бағыты емес. Көптеген мәселелерді шешу үшін клиент және терапевт ұзақ уақыт жұмыс істеуі мүмкін. Сондықтан да, жоғарыда аталған психотерапиялық бағыттардың болашақ ата анауға даярлық жұмысында тигізер әсері мол екенін байқай алдық.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Бүркітбаева Д.Б Жастардың отбасын құруға деген психологиялық дайындық мәселесі // Вестник ҰҚПҚ.- 2010. - №3-4.Б. 48-52

2. Бек А. Когнитивная психотерапия расстройств личности/АБек. – СПб.:Питер, 2019. – 448 с
3. Эллис А. Эволюция рационально-эмотивной и когнитивно-бихевиоральной психотерапии // Эволюция психотерапии / Под ред. Л.М. Кроль.М.: КЛАСС, 1998. Т. 2. С. 304–330
4. Бёрн Э. “Люди которые играют в игры , игры в которые играют люди.” ФАИР пресс Москва 2002

Кийкпаева Алтын, Құмаржанова К.Ш.

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫНДА БОЛАШАҚ МАМАН ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Педагогика және психология кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.к.
6М010300 - Педагогика және психология мамандығының II курс
магистранты

Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті, Семей қаласы.
altynkijkraeva@mail.ru

Қазақстандағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында Қазақстанда оқитындарды сапалы біліммен қамтамасыз етіп, халықаралық рейтингілердегі білім көрсеткішінің жақсаруы мен қазақстандық білім беру жүйесінің тартымдылығын арттыру үшін, ең алдымен, педагог кадрлардың мәртебесін арттыру, олардың бүкіл қызметі бойына мансаптық өсуі, оқытылуы және кәсіби біліктілігін дамытуды қамтамасыз ету, сондай-ақ педагогтердің еңбегін мемлекеттік қолдау мен ынталандыруды арттыру мәселелеріне үлкен мән берілген.

Білім берудегі тұлғаға - бағдарлаушылық көзқарас маман тұлғасының шығармашылық дамуы мен тәрбиесін қамтамасыз ететін ең тиімді формаларының, әдістерінің және тәсілдерінің іздестіру аспектісінде орындалатын оның субъектілерінің тұлғалық қызметтерін дамыту мен толық көрініс беру үшін жағдайлар жасаудан тұрады. Педагогты дайындау олармен алдағы педагогикалық жұмыстың субъект іс-әрекеті барысында қалыптасатын тұлғалық - бағдарлаушылық мән - мағыналардың және субъект іс-әрекетімен айқындалатын күрделі үрдісі ретінде қарастырылады.[1]

Жоғары оқу орындарында білім мазмұны арқылы болашақ мамандар тұлғасын қалыптастыру - өзара әрекетте болатын факторлардың әсерін есепке ала тұра өзін - өзі тану және өзін-өзі дамыту феномендерін анықтауға, сонымен бірге педагогикалық үрдіс жағдайында олардың іске асудағы механизмдерін анықтауға мүмкіндік береді.

Педагогикалық теория мен тәжірибеде «білім мазмұны» ұғымы педагогтық білім мен білікті, дағдыларды меңгертеді дегенді білдіретін, яғни, педагог оларды меңгеруге ұсынатын, ал оқушы оларды есте сақтап,

тәжірибеде қолдануға тиісті болатын. Нәтижесінде адамның біліктілігі ақпараттық құзырлылық пен еңбек іс-әрекетінде білімдерді пайдалану қабілеттілігі болып танылады. Бірақ білім мазмұны өз мәнінде инкультурация (адамзат жинақтаған білімдерді меңгеру) мен әлеуметтенуді (қоғаммен байланысты орнату) және өз бетінше өмір сүру мен еңбек іс-әрекетіне дайындығын қамтиды. Осыдан адам танымы мен рефлексиясының, рухани өзіндік шығармашылығының, кәсіби өзін-өзі жетілдірудің, жоғары мәдениетті жасау мен меңгеру тұрғысынан ұзақ еңбегінде білімді болады.

Жоғары оқу орындарында білім мазмұны арқылы болашақ маман тұлғасын қалыптастыру үшін, қайта ұғыну кеңістігінен шығу мен үздіксіз өзін-өзі өзгерту, өзіндік шығармашылықта тұтастай тұлға ретінде өзін-өзі дамыту үшін бұрын меңгергенді тереңінен ұғыну болып табылады. Осыған орай педагогикалық үрдісте өзбетінше әрекет ететін, өзін-өзі дамытатын шығармашыл тұлғаны қалыптастыру мәселесі туындайды. В.П. Зинченко білім берудің рөлін өз оқушыларына жаңа әлемді ашу деп түсіндіреді, сол әлемдерде бағдарлай алуға үйрету деп айтады, сонымен қатар білім әлемін ашу мен білімсіздік әлемін ажырату деп түсіндіреді. Осы әлемдерге бірінші қадамдарын жасауға көмектесуді баланың көзін ашу керек деген пікірмен түсіндіреді ішке бағытталған өзін ашуға, рухани және тұлғалық өсуге бағытты көрсетеді. Педагогтардың пікірінше, білім беру парадигмасы жаңаруының дәуірінде тұлғаның өзін-өзі дамуы ішкі факторлармен анықталуға тиіс. Қазіргі жағдайларда қоғамның маңызды міндеті - жаңа өзіндік сана мен ойлауды қалыптастыру. Олар тек білімді алу білігін ғана қамтамасыз етіп қоймай, сонымен бірге жұмыс жасауға, өмір сүру білігін және өзгелермен бірге өмір сүруге үйрету болып табылады. Осы төрт біліктер өз жиынтығында біздің менталитетіміздің өзгеруін анықтайды: адам өз өмірін өзі құру керек, өз-өзінің авторы болуы тиіс. Педагогикалық процесс барысындағы субъектілердің өзін-өзі дамытуы білім беру іс-әрекетінің гуманизациялаудың маңызды факторы, шарты, тәсілі болады. Студенттердің өзін-өзі дамытуы мен білім берудің гуманизациясының арасындағы өзара байланысты көру және оны меңгеру үшін тұлғалық өзін-өзі дамуы үрдісінің методологиялық негіздерін қарастыру маңызды. Өйткені, ол әр түрлі адамтану ғылымдарында түрлі түсіндіріледі.[2]

Осымен біз тұлғаны дамытудың жағдайларын түсіндіруде келесі қорытындыға келдік: болашақ маман тұлғасының қарым-қатынасқа қабілеттілігін, педагогикалық және психологиялық үрдісіне қатысушылардың арасындағы субъект-субъектілік қатынастарын дамыту деп ұйғардық. Түсіністік пен қарым-қатынас мәселелерін педагогтар мен психологтардың зертеулерінде «мен – концепциясы» шеңберінде зерттеленеді.

К.Роджерстің пікірінше, тұлғаны дамытудың негізгі бағыты - өзіне деген сенімді нығайту мен өзін-өзі сыйлау қабілетін қалыптастырудың нәтижесінде субъект «идеалды Менге» ұмтылады. Қазіргі тәжірибеде К.

Роджерстің «тұлғалық өсу тобының» әдісі қолданылады. Ондағы қарым-қатынас барысында адамдың адаммен қатынастарын құру үшін қатысушылар бір бірінің алдында ашылып, өздерінің сезімдері туралы айтады, мәндік мағыналарды іздейді, өмірлік таңдаудың еркіндігін алуға ұмтылады және ол үшін жауап береді. Неғұрлым білікті және қабілетті болу үшін осының барлығы шектеулі рухани потенциалды ашуға көмектеседі. Бұл өздігінен өз бетінше әрекеттенуді күшейтеді – ұйымдастырылған байланысты гешталт үнемі қалыптасу барысында болатын және өзіне деген көзқарасты анықтайды. Тұлғалық жетілуге теріс әсер ететіндер - өзгерістен қорқыныш, қорғаныс механизмдері, өз ағзасына сенбеушілік, конформизм. Тұлғалық жетілуді түсіндіруде А.Маслоудың зерттеулеріне сүйенеміз: өсу – яғни потенциалдықтан қалмау деп түсінеміз. Немесе «тұлғалық өсу» деп А.Маслоудың қол жеткізген негізгі қажеттіліктері негізінде «жоғары» қажеттіліктерді қанағаттандыруды айтамыз. А.Адлерде тұлғаның ішкі күштерінің өзін-өзі дамыту процесі әлеуметтену мен тұтастылыққа жету барысында атқарылады, мақсатқа бағытталған шығармашылық ұмтылысына байланысты. Сондықтан да, шет елдің қазіргі психологиясының тұжырымдамасында – онтопсихологияның – «тұлғалық жетілу мен даму» негізгі ұғымдары болады және адамның тұлғалық өсуіне кедергі болатындарды анықтаған. Осының негізінде келесі қорытынды жасаймыз: педагогикалық процеске қатысушы әрбір субъектінің өзін-өзі дамытуы бойынша өз іс-әрекетін талдауға көмектесетін технологияларды қолдану маңызды. Ол өзінің нағыз тұлғалық ерекшеліктері мен әрекеттерін шынайы бағалай білуі тиіс және өз алдына мақсат қоя білу керек. «Дамудың» толық анықтамасын біз В.И.Смирновтан алып, оны сандық және сапалық ағзадағы, психикадағы, ақыл-ой және рухани адамның жүйесіндегі өзгерістердің процесі деп түсінеміз. Олар сыртқы және ішкі, басқарылатын және басқарылмайтын факторлардың тұқымқуалаушылық, орта мен тәрбиенің әсерімен анықталып, адам дамуының үрдісі мен нәтижелері үш маңызды факторлардың бірлескен әрекеттестігімен анықталады. Психологтардың зерттеулері адам дамуы барысында өзін-өзі дамыту екі детерменизмдік мағынасына ие: ішкі және сыртқы, негізінен назар ішкі анықтаушыларға аударылады – ішкі мүмкіндіктерді анықтау мен потенциалдық жағдайларды ашу. К.А. Абульханова-Славскаяның пікірінше, адамның дамуы – бұл белсенді өзін-өзі басқаратын, «ішкі жылжуға» тәуелді үрдісі (спонтанды ерексіз кез келген жүйенің өзгеруінің, оған сыртқы жағдайлар мен өзгерістегі орта ықпал етеді). Осыдан, «даму» категориясы мен «өзін-өзі дамыту» категориясы философиялық, психологиялық және педагогикалық зерттеулерде бір-бірімен байланысты, өйткені жалпы дамудың өзін-өзі дамыту мәселесі осы салалардағы өзін-өзі жетілдірудің негізінде пайда болған. [3]

Осы ерекшеліктер бірдей мөлшерде жоғары оқу орындарының кәсіби тәрбиесін сипаттай отырып, оқытушының қабілеттілігі тәрбие қызметтерін іске асыруға осы тұрғысынан оның сапалы өзін-өзі өзгертуге

бағыттаушылығы анықталады, студенттермен әрекеттестігі барысындағы трансформациялану, оның педагогикалық қолдаудың позициясының болашақ маман өздігінен қалыптасуына өтеді, әрекеттестіктің бірегей құндылықтылық - мағыналық кеңістігінің барысында оқытушының өзі іс-әрекеттің субъектісі болып, студентпен кәсіби әрекеттесуі барысында өзінің кәсіби-педагогикалық көзқарасын іске асырады, үнемі өзін-өзі дамытуға мүмкіндігін жасайды.

Болашақ маман – жеке дамушы тұлға. Болашақ мамандарға білім беруде олардың тұлғалық қалыптасуы мен психикалық, танымдық іс-әрекетінің дамуын ұйымдастырып отыру қажет. Себебі, білім беру тұлға қалыптастыруда тиімді нәтижелер беруі үшін оқу іс-әрекеті белгілі бір дәрежеде студенттің психикалық үрдістерінің жетілуін қамтамасыз ететіндей деңгейде ұйымдастырылуы тиіс.

Сонымен, болашақ мамандардың оқу іс-әрекеті оны жоғары кәсіпкер етуге дайындаса, оқытушының білім беру әрекеті студенттің маманға айналуына қажетті тиімді жолдарды іздестіруімен сипатталады. Мұнда студент үшін маңызды болашақ мамандық іс-әрекетінің пайда болуы мен дамуы оның тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға және дамуына тікелей байланысты екендігін ұмытпау керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Еуропа аймағындағы жоғары білімге қатысты біліктілікті тану туралы» Конвенциясы ратификациялау туралы Заңы. № 202-І. 13.12.1997.
2. Ительсон Л.Б. Учебная деятельность, ее источники, структура, условия. – М.: Просвещение, 1994.
3. Абульханова-Славская К.А. Педагогическая психология. Учебник для вузов. - М., 1997.

Мырзабекова Ж, Есназарова У.А.

КОММУНИКАТИВТІ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДЕБИЕТТЕРДЕГІ ЗЕРТТЕЛУІ

Педагогика және психология кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.к.
6М010300 - Педагогика және психология мамандығының ІІ курс
магистранты

Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті, Семей қаласы.
zhulduz_murzabekova@mail.ru

Қазақстандағы жоғары педагогикалық білім бүгінгі күні күмәнсіз ұлттық басымдықтардың бірі ретінде жауапты миссияны орындайды, өйткені педагогикалық білім беру ұлттың зияткерлік әлеуеті қалыптастыратын сала болып табылады. Бұған осы бағытта мемлекеттік

деңгейде жүргізіліп отырған білім беруді дамытудағы кешенді іс-шаралар кепіл бола алады. Болашақ педагогтардың коммуникативтік мәдениетін дамыту мәселесінің психологиялық-педагогикалық әдебиеттердегі зерттелуінаықандауда шетелдік ғалымдардың С. Kramersch, A.Samovar, Richard E. Porter, R.Edwin McDaniel, R.L.F. Gómez, R. M Faneca, T.C.Chao [40-44] еңбектерін, отандық ғалымдардың С.М.Жақыпов, Ж.И.Намазбаева, М.Ә.Перленбетов, Ф.Оразбаева, М.Х. Балтабаев, К.М.Беркимбаев, Ж.Ы. Намазбаева [1], және т.б. еңбектерін негізге аламыз. Қазіргі заманғы өркениеттің ерекшеліктері зерттеушілерге оның ақпараттық деп атауға мүмкіндік береді. Бұл тұрғыда коммуникативтік мәдениеттің рөлі артады, ол өскелең ұрпақты оқыту, тәрбиелеу және дамытуды қоса алғанда, адам өмірінің түрлі салаларындағы коммуникативтік үдерістерді басқарудың құралы мен негізі болады. Білім беру – бұл коммуникативтік үдеріс. Бұл үдерістің ортасында педагог бар, өйткені педагог мен оқушы арасындағы қарым-қатынас өзара коммуникативтік іс-қимылдың негізгі нысандарының бірі, ол арқылы ұрпақтан ұрпаққа адамзат жинаған мыңжылдық даналық беріледі. Қазіргі ғылымда «коммуникативтік мәдениет» ұғымының бірқатар анықтамалары бар. Алайда, бұл сұраққа қатысты бірыңғай пікір жоқ. «Коммуникативтік мәдениет» ұғымы өзіне «мәдениет» және «коммуникация» түсініктерін біріктіреді. «Мәдениет» термині (лат. cultura-өңдеу, өсіру, тәрбиелеу, білім беру, дамыту, арнау өзінің мәні бойынша «білім», «тәрбие», «даму» сияқты педагогикалық категориялардың мәніне жақын. «Мәдениет» терминінің түп-төркіні латын тілінен шыққан және алғашқы кезде топырақты болу және өңдеуді білдірген. Кейіннен «мәдениет» термині барынша кең және жалпылаушы мәнге ие болды [2]. «Мәдениет» ұғымының батыс еуропалық әдебиеттерде 250-ден астам анықтамасы, ал қазіргі таңда ғылымда 500-ден астам анықтамалары бар. Мәдениет білімділікпен және интеллигенттікпен теңестіріліп, тұлғаның белгілі бір сапасы ретінде қарастырылады. «Мәдениет» теориясында қоғамның ерекше сипаттамасы, адамзат қол жеткізген тарихи даму деңгейінің көрсеткіші ретінде сипатталады. Мәдениет адамзат тарихының барлық кезеңінде, онымен бірге, байытыла қалыптасады. Мәдениет теориясы бойынша мамандар А.Кребер мен К. Клакхон жүзден астам негізгі анықтамаларды талдап, оларды төмендегідей топтастырды [3]:

- 1.Мәдени антропологияның негізін қалаушы Э.Тейлор тұжырымдамасына негізделген сипаттама анықтамалары. Мұндай анықтамалардың мәні бойынша: мәдениет-бұл барлық қызмет түрлерінің, әдет-ғұрыптардың, сенімдердің жиынтығы; ол адамдар жасаған барлық қазынасы ретінде кітаптар, суреттер және т.б., ғасырлар бойы қалыптасқан әлеуметтік және табиғи ортаға бейімделу жолдарын, тілді, әдет-ғұрыпты, этикет жүйесін, этиканы, дінді қамтиды.
2. Адамзат дамуының алдыңғы кезеңдерінен заманауи дәуірге жеткен дәстүрлер мен әлеуметтік мұраның рөлін көрсететін тарихи анықтамалар. Оған адамдардың қолдан жасаған және ұрпақтан – қарулар, нышандар,

ұйымдар, жалпы қызмет, көзқарастар, сенімдер-ұрпақтан ұрпаққа берілгеннің барлығы кіреді.

3. Қабылданған ережелер мен нормалардың мәнін белгілейтін нормативтік анықтамалар. Мәдениет-бұл әлеуметтік ортамен анықталатын индивидтің өмір салты.

4. Құнды анықтамалар: мәдениет – бұл адамдар тобының материалдық және әлеуметтік құндылықтары, олардың институттары, әдет-ғұрыптары, мінез- құлық реакциялары.

5. Психологиялық деңгейде адамның белгілі бір мәселелерді шешуінен туындайтын психологиялық анықтамалар. Мұнда мәдениет адамдардың табиғи ортаға және экономикалық қажеттіліктерге ерекше бейімделуі бар және ол осындай бейімделудің барлық нәтижесінен құралады.

6. Оқыту теориясының негізіндегі анықтамалар: мәдениет-бұл адам биологиялық мұра ретінде алған емес, үйренілген мінез-құлық.

7. Ұйымдастыру және модельдеудің маңыздылығын көрсететін құрылымдық анықтамалар. Мұнда мәдениет өзара байланысты белгілі бір белгілердің жүйесі болып табылады. Негізгі қажеттіліктер айналасында ұйымдастырылған материалдық және материалдық емес мәдени белгілер мәдениеттің ядросы (моделі) болып табылатын әлеуметтік институттарды құрайды.

8. Идеологиялық анықтамалар: мәдениет-бұл ерекше әрекеттер арқылы, яғни сөздер немесе еліктеу арқылы индивидке көшетін идеялар ағыны.

9. Символдық анықтамалар: мәдениет – бұл символдарды қолданудан тұратын немесе осыған байланысты әртүрлі феномендерді (материалдық заттар, әрекеттер, идеялар, сезімдер) ұйымдастыру. Аталған анықтамалардың әрбір тобы мәдениеттің қандай да бір маңызды ерекшеліктерін қамтиды.

Мәдениет жеке тұлғаның коммуникативтік қабілеттерін дамыту үдерісіне ықпал етеді, олар тұлғаға қарым-қатынастың мәдени құралдарын пайдалануға мүмкіндік береді және өздері қарым-қатынас мәдениетінің жеке, дербестендірілген нысаны болып табылады. Жеке тұлға өзін қоғамның толық құқылы мүшесі ретінде сезіну үшін өзін, өз іс-әрекеттерін, мінез-құлқын қоғамдағы қалыптасқан мәдени талаптарға сәйкестігі тұрғысынан бағалауы тиіс. Э.Холлдың тұжырымдауынша «мәдениет - бұл коммуникация, ал коммуникация - бұл мәдениет». Осы пікірді негізге ала отырып, көптеген батыс ғалымдары мәдениеттің негізінде мәдени құндылықтар мен нормалар жатыр, ал оның шыңы оған негізделетін және адамның жеке мінез-құлқы болып табылады, ең алдымен басқа адамдармен қарым-қатынаста көрініс табады деп тұжырымдайды [4]. Осы орайда көп тіл білудің, атап айтқанда, қазақ, орыс, ағылшын тілдерін жетік білудің рөлі айқын басымдыққа ие. Тіл – мәдениет айнасы, онда адам айналасындағы шынайы өмір мен оның шынайы шарттарын ғана емес, сонымен қатар халықтың қоғамдық санасын мен менталитетін, өмір сүру салтын, дәстүр-салтын, мораль, құндылықтар жүйесін, әлемді сезінуін және түйсінуін қамтиды [5] Тіл - мәдениеттің

алтын сандығы, яки баға жетпес қоймасы. Ол –лексика мен грамматикада, идиоматика мен мақал-мәтелдерде, фольклорда, ауызша және жазбаша түрдегі көркем және ғылыми әдебиетте мәдени құндылықтарды сақтайды. Тіл - тасымал құралы, мәдениетті жеткізуші, ол ұрпақтан-ұрпаққа сақталып келген ұлттық мәдениеттің жауһарларын тасымалдайды. Балалар ана тілін меңгере отырып, онымен бірге ата-бабаларының бүгінге дейін жинақталған мәдени бай тәжірибесін де игереді [6].

«Коммуникация» термині (лат. communicatio-ортақ істеу; байланыс; қарым-қатынас) үш мағынада қолданылады: 1) хабар жолы; 2) байланыс нысаны; 3) байланыс актісі, ақпарат хабарламасы. Бұл ұғым адам қызметінің әр түрлі салаларында қолданылады, онда ақпарат айналымы үдерісі бар. Біздің зерттеуімізде «қарым-қатынас» түсінігі мен «коммуникация» түсініктерін синоним ретінде қолданамыз. В.П.Третьяков пен Ю.С. Крижанскаяның тұжырымдауынша, «коммуникация» бұл – ең алдымен серіктеске ықпал, әсер ету, сондай-ақ, қарым-қатынас, ой, көңіл-күй алмасу және т.б.[7]. Г.М.Андреева коммуникацияны қарым-қатынас жасаушы индивидтердің арасындағы ақпарат алмасуды көрсететін, қарым-қатынастың коммуникативтік жағы деп түсіндіреді [8]. В.Е.Абаев, коммуникацияны әлеуметтік өзара әрекеттесудің семантикалық аспекті ретінде қарастырады және хабарлама тікелей немесе жанама жағдайда жүзеге асырылатынын айтады. Ғалымның пікірінше, коммуникация үдерісі мен әрекеттерді қатысушылар арасындағы қарым-қатынас түріне қарай - тұлғааралық қарым-қатынас, қоғамдық, ауызша қарым-қатынас (жазбаша және ауызша), паралингвистикалық (бет әлпеті, әуен, және т.б.) деп ажыратады [6]. Жалпы кез-келген қарым-қатынаста коммуникацияның үш тарапы байқалады:

- 1) коммуникативтік (ақпарат ауысу) – серіктестер арасындағы қатынастарды, олардың көзқарастарын, мақсаттары мен ниеттерін ескере отырып, адамдар арасындағы ақпараттық үдерістің ерекшеліктерін анықтайтын белсенді нысандар;
- 2) интерактивтік (өзара әрекеттесу, өзара пікірлесу) өзара іс-қимылдың ортақ стратегиясын құру;
- 3) перцептивтік (өзара қабылдау) серіктестің психологиялық қасиеттері мен сипаттамаларын «оқу» арқылы қол жеткізілетін басқа тұлғаның имиджін қалыптастыру үдерісін қамтиды.

М.С.Каган қарым-қатынас пен коммуникацияны байланыстырудың бірнеше себептерін атап өткен:

- қарым-қатынас ақпараттарды бірлесіп дамытуға, ал коммуникация – оны жеткізу және қабылдауға бағытталған;
- ақпарат коммуникация барысында азаяды, қарым-қатынас үдерісі барысында артады;
- қарым-қатынас барысында ақпарат тасымалдаушылар еркін түрде, ал коммуникацияға міндетті түрде қатысады;
- коммуникация үдерісінде ақпарат нақты адам немесе адамдар тобына емес, түрлі тыңдаушыларға бағытталуы мүмкін. Ал қарым-қатынас

үдерісінде әрдайым тыңдаушының жеке қасиеттеріне, оның тәжірибесі, дүниетанымы, қарым-қатынас әрекеттеріне назар аударылады [7].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Kramsch C. Culture in foreign language teaching. Iranian Journal of Language Teaching Research, 1(1), 2013. 57-78.
2. Жақыпов С.М., Тоқсанбаева Н.Қ. Психологияны оқыту әдістемесі: оқу құралы.-Алматы: Қазақ университеті, 2013.-191 б.
3. Тинякова, Е.А. Лингвистическая коммуникация и культурный процесс / Е.А. Тинякова; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, НОУ ВПО «Московский институт предпринимательства и права». – 3-е изд., испр. и доп. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2018. – 158 с.
4. Kroeber A.L., Kluckhohn C. Culture: A critical review of concepts and definitions. Harvard University Printing Office, 1952. — 223 p. <https://www.twirpx.com/file/799748/>
5. Hall E. T. Understanding Cultural Differences, Germans, French and Americans. Yarmouth: Intercultural Press, 1990
6. Мутанова Д.Ю., Беркимбаев К.М., Еснқұлова А.О., Аманов А.А.«Communicative culture as a subject of psychological and pedagogical research», Германия, Мюнхен қаласы «Science and education» халықаралық ғылыми – тәжірибелік конференция, 2017. – Б.338-341.
7. Тер-Минасова С.Г. Тіл және мәдениетаралық коммуникация. - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018 жыл - 320 б.

**«ТЕХНИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ
ЖАҒДАЙЫНЫҢ ДАМУЫ: ТЕОРИЯСЫ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

IV-ші Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының

МАТЕРИАЛДАРЫ

29-30 сәуір 2020 жыл

МАТЕРИАЛЫ

IV -ой Международной научно-практической конференции

**«СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ТЕХНИЧЕСКИХ НАУК И
ЭКОНОМИКИ: ТЕОРИЯ И ПРОБЛЕМЫ»**

29-30 апреля 2020 года

MATERIALS

Of the IV -d International scientific and practical conference

**«MODERN STATUS OF THE DEVELOPMENT OF TECHNICAL SCIENCES AND
ECONOMICS: THEORY AND PROBLEMS»**

29-30 april, 2020

*Отправлено в печать 04.05.2020.
Формат 60x84/16. Офисная бумага
Объем 8,88 п.л.. Номер заказа No. 198
Тираж 100 экз.*

*Опубликовано Издательский дом «Интеллект»
071400, Семей, Шугаева, 4, тел. 63-12-17*

